

کتابخانه محبت

خلل پذیر بود هر بسا که می بینی
مگر بسای محبت که حالی از خلل است

شماره اول، سال چهاردهم، می ۲۰۱۱

از صدین سال تولد زنده یاد براتعلی تاج تجلیل به عمل آمد

ص ۴	صحبت های در باره دموکراسی
ص ۳۰	روح بد دادن
ص ۳۱	کثرت به وحدت - وحدت به کثرت
ص ۴۱	گزارش محفل صدین سال تولد زنده یاد براتعلی تاج
ص ۵۴	طنز: کافدرای پیرن مرزی کنسها
ص ۵۷	خرخ عدالت
ص ۶۰	بهار در گلستان
ص ۶۲	اندیشه و قلم
	و ...

پ
در برکهای این شماره

MAHABAT

A none periodical newsletter published by ADS
(Afghan Dosty Society)
The V.B.C (19), 203-205 the Vale Acton, London, W3 7QS
Tel: 0044(0)20 35386167 - 0044(0)7956190157
E-mail: mohabat11@hotmail.com
Bank Account: Lloyds TSB,
Account No: 02308526, Sort Code: 30-94-42, UK

بنیادگذار و صاحب امتیاز: انجمن دوستی افغان
تحت نظر هیأت تحریر
مدیر مسؤول: بیانون تاج
بهامی اشتراک یک ساله: بریتانیا ۲۵ پوند استرلینگ سایر کشورها معادل آن
بهامی تک شماره: ۵ پوند استرلینگ

افغان روڼ اندي په څه لگيا دي ؟

په هره ټولنه کې روڼ اندي د هغې ټولني خوځښت ورکونکي ځواک دی . هغوي د ټولني په سياسي - ټولنيز - اقتصادي او فرهنگي دگرونو کې د خلکو د اړيکو څرنگوالي څاري او د هغې سره سم د ټولني د تحولاتو د تنابونو په کش کولو او راکش کولو کې خپل رول تر سره کوي . څرنگه چې روڼ اندي د پوهني د بيلا بيلو بڼو او اړخونو سره په اړيکه کې دي کولاي شي په ټوله کې د اړيکو او په ځانگړي توگه د ټولنيزو مناسباتو د څيرلو او د هغې په هکله د څرگندونو زيات وس ولري . له دې کبله بڼايي روڼ اندي د بدلونونو او تحولاتو د راوستلو په خوځښت کې تر نورو زياتي دندي ترسره کړلي شي . زموږ په هېواد افغانستان کې هم روڼ اندو تل د بدلونونو د پېښېدو په بهير کې نوښتگراو ټاکوونکي رول لوبولی دي . افغان سيد جمال الدين ، محمود طرزي او نوري نه هيريديونکي تاريخي څيري د هېواد د روڼ اندو د پاي نه منونکي کاروان ډيري غوره بيلگي بللای شو . هغوي په خپل وار خلکو ته د سوکاله ژوند د بسيا کولو په موخه په اداره کې د اصلاحاتو د راوستلو او د هېواد د بهرني سياست د فورمول بندي کولو تر کچې وړانديزونه کړي او د پلي کېدو لاري چاري يې په گوته کړي . تاريخ د يو شمير دغو روڼ اندو نومونه ځکه په خپلو زرينو پاڼو کې ځاي کړي چې هغوي د هر ډول تعصب څخه پرته په ډيرو سختو او زيان منونکو شرايطو کې خپلي هېوادني دندي په پوره ايماندارۍ تر سره کړي . ليکن نن چې له يوې خوا زموږ نړۍ په يوه کلي اوښتي ، د نړيوالو په تيره بيا د افغانانو د پوهي - مهارت او معلوماتو د لوړولو او هر اړخيزه کولو امکانات زيات شوي او د بلي خوا د کورني جگړي او بهرني لاسوهني د مصايبوله کبله د خلکو ملي يووالي تر سوال لاندي راغلی او د هېواد د شتون او سلامتيا ننگونو هېواد وال په ويره کې اچولي ، د موجودو پېچلو حالاتو د پوره جاج اخستو او اوسنيو ننگونو ته د وړ خواب د موندلو په اړوند د افغان روڼ اندو د ليدو وړ برخي کار او فعاليت خواشينونکي او مايوسونکي ارزول کيږي . زموږ د خواږه اما ژوبل ژور هېواد د درخيدلي وجود څخه يو شمير همدغه روڼ اندي د دموکراسۍ د اصطلاح نه د گټې پورته کوونې په پلمه يولړ ساده زري هېواد وال د حق غوښتنو او حق اخستو داسې زړه بگنونکو بڼو ته هڅوي چې په عادي حالاتو کې ژوره او هر اړخيزه کتنه او څيړنه غواړي . څرنگه چې د افغانانو د ژوندانه په ټولو ابعادو کې بهرني لاسوهنه ادامه لري ، بي ځايه نه ده که وييل شي چې يو شمېر گاونډيان ، سيمه ايز او نړيوال ځواکونه هڅه کوي د يو لړ افغان روڼ اندو کړيو تناېونه په خپل لاس کې ولري او د مشخصو گټو په موخه هغه وخت ناوخت کش را کش کړي . تاسي وگورئ په هېواد کې مذهبي - ژبني او قومي سياليو څومره زور اخستی . په دې وروستيو وختونو کې د هېواد په پلازميني کابل او ځينو نورو لويو ښارونو کې د مذهبي - ژبني او قومي موخو د تعقيب په ارزو يو لړ منډي ترري تر سترگو کيږي چې تر شايي په خواشينۍ سره يو شمير روڼ اندي کړي فعالی دي . همدارنگه د هېواد په سياسي ډگر کې د روڼ اندو د وړچلند مزه اوبو وړي ده . يانې د خلکو او هېواد د ملي گټو په تعريف کې نوموړي قشر خپلي دندي سر ته نه دي رسولي ، د خلکو د ملي يووالي ټينگښت ته کار نه کيږي ، په اداره کې د اصلاحاتو د راوستو پر بدیل فکر نه دی شوی ، د دموکراسۍ د ژور تيا او پياوړتيا لپاره د فعالې موسسې په توگه د سياسي نهادونو د سيستم د تقويي او د انقطاب د مخنيوي اصل ته پاملرنه نه کيږي ، د فساد او د مخدره مواد دکنترول په هکله د يو اغيزمن ميکانيزم په وړاندي کولو کې چا سر نه دی خوړولی . د نړيوالو سره د معقولو او لازمو لارو چارو په بنسټ د اړيکو د جوړولو او پاللو تجربې نه کيږي . د حيرانتيا وړ خبره داده چې خلکو ته د روحيي ورکونې په پلمه احساساتي وړاندويني او مشوري ورکول کيږي چې په پای کې د هېوادوالو او نړيوالو تر منځ د اړيکو نږدېوالي طبيعي رنگ نه اخلي ، خلک او نړيوال يو تر بله په شک کې پاتي کيږي .

له دې کبله افغاني ټولنه د ستونزو د ليري کولو او د سمونونو د راوستلو په موخه پراخ غورځنگ په لاره نه شي اچولی . په پايي کې تپوس کيږي چې زموږ روڼ اندي بيا په څه شي لگيا دي ؟ افغان روڼ اندي بايد دا پوښتنه خواب کړي . موږ دا منو چې د پورته يو شمير مطرح شوي دندو اجرا په ټولو ابعادو کې د روڼ اندو کار نه دی او د ټولني د ټولو قشرونو گډه او هر اړخيزه هڅه ايجابوي . سوال پيښيږي کله چې دويمه نړيواله جگړه پاي ته ورسیده ، داروپا او جاپان روڼ اندو څنگه خلک د خپلو کنډواله شوي هېوادونو ابادۍ ته وهڅول ، هغوي څنگه خپل ولسونه د هر ډول اختلافاتو څخه يوې ډډې کولو ته تشويق کړل تر څو د خپلو ملکونو په

ابادی کی کلکی متی را ونغاری، مور و لی د هغوي په پرته په مذهبی - ژبني - قومي او سمتی ویالو کی ورو ورو ډوبیرو او و لی زموږ د روڼ اندو په اواز او بلنه کی اغیزه نشته ؟
 خواب څرگند دی ، یانی څومره چې د هېوادنیو موخو د تعقیبولو د محور څخه واټن نیسو په هماغه اندازه د افغان اولس په منځ کی بی اغیزی پاتی کیږو . اړینه ده چې د اروپا او منځنی ختیځ د نوي دمکراتیکو تجربو څخه په گټی پورته کوونی د سترو ملي مسلو حل ته د افغان په نامه یو لاس شو او عملي پایلو ته ځان ورسوو .
 د سیمه ایزو او نړیوالو بدنیتو څخه ځان جلا کړو ، د خپل هېواد د هر اړخیزی ودي فرهنگي سمسورتیا او معاصر تمدن سره د مل کېدو اساسی لاری چاری خپلی کړو . افغان روڼ اندي یو خلی بیا کولای شي اوسنی مرگونی سکوت مات کړي ، د افغانی - سیاسی عالی کلتور په ډاډمنه بڼه سیاسی جوش او خروش راولي ، ملت جوړونی او دولت جوړونی ته ملا وتړي او د اوسنیو فرصت غوښتونکو ناوړه او وطنی ضد هڅو ته د پای ټکی کښیږدي .

- محبت -

صحبت های در بارهٔ دموکراسی

"دموکراسی به مثابهٔ یک اصل قابل پذیرش - و تاکنون مناسب ترین روش ارضا کنندهٔ انسانها در تمام عرصه های زندگی، رفته رفته قابلیت انطباقی خود را به تمام حوزه های زندگی بشریت، چون حوزه های سیاسی، اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و حتی زندگی خصوصی و شخصی انسانها کشانید."
 برداشت درست از دموکراسی و سیر تاریخ آن در جوامع بشری نه تنها سطح دانش افراد را در فهم از دموکراسی بالا می برد بلکه اشتراک فعال و آگاهانهٔ مردم را در ایجاد حکومتهای دموکراتیک و جلوگیری از حرکتهای غیردموکراتیک که زیر عنوان دموکراسی بر مردم تحمیل می گردند، زمینه ساز میشود. درکشور هایی مانند افغانستان، هر اقدامی که منافی منافع گروه و طبقهٔ خاصی نباشد، دموکراتیک شمرده می شود. توماس جفرسون، پدر دموکراسی امریکا، چهار مؤلفه را برای دموکراسی ضروری می دانست: آموزش همگانی، مشارکت سیاسی، برابری اقتصادی، و نمایندگی به توسط اشرافیت طبیعی.
 شرط توفیق دموکراسی این است که حکومت ها و رهبران شان به ایجاد نهاد ها، اتخاذ راه و رسمها، و پی ریزی سیاست هایی زنده که از حمایت شهروندان برخوردار باشند.
 در نظام های دموکراتیک، ثبات سیاسی را نمی توان بر مدار زور قرار داد، جایگزین زور "حق حاکمیت" مورد قبول، یا همان چیزی است که صاحب نظران آن را مشروعیت می خوانند.
 بمنظور شناخت دقیق و روشن از دموکراسی و درک درست از دموکراسیهای به تجربه گرفته شده در جوامع بشری، به ارانهٔ نمونه هایی از انواع و اقسام دموکراسی و گفتار هایی در زمینه می پردازیم.

- محبت -

تشکیل دولت، تا حد زیادی، بازتاب دهندهٔ ساختار بنیادی قانونی کشور است، از قبیل این که آیا آن کشور مبتنی بر نظام ریاست جمهوری یا پارلمانی است، آیا جمهوری است یا پادشاهی و آیا رئیس قوهٔ مجریه فرد است و یا جمع. در هر نظام ریاست جمهوری مبتنی بر تفکیک قوا (مثلاً در ایالات متحد)، مهم ترین ویژگیهای تشکیل دولت شاید مربوط به تأثیر متقابل بین رئیس جمهوری و قوهٔ مقننه بر سر نامزدی و تأیید افراد برای مقامات بالای قوهٔ مجریه باشد. از سوی دیگر، در

دولت

فرایند گزینش و انتصاب اعضای بخش اجرایی. آمدن و رفتن رئیس قوهٔ مجریه از هیجان انگیز ترین و مهم ترین رویداد های عرصهٔ سیاست نوین هستند. در دموکراسیهای پارلمانی تشکیل ائتلاف بین دو یا چند حزب سیاسی شاید بخش مهم این فرایند باشد.

دموکراسی پارلمانی چند حزبی، تشکیل دولت به معنای معامله میان احزاب سیاسی گوناگون بر سر تشکیل کابینه های ائتلافی است. در این مقاله، نظر ما معطوف به شکل دوم تشکیل دولت و بنابراین در باره دموکراسی های پارلمانی است.

کابینه و حکومت پارلمانی

معمولاً، سطح فوقانی قوه مجریه در دموکراسیهای پارلمانی به صورت هیأت دولت (کابینه) سازمان می یابد، که گاهی به آن *شورای وزیران* یا *شورای فدرال* نیز می گویند. ریاست کابینه با یک نخست وزیر (یا صدراعظم، یا رئیس الوزرا، و از این قبیل) است که به طور مرتب، معمولاً حداقل هفته ای یک بار، گرد هم می آیند تا در باره تصمیمهای مهم دولت گفتگو کنند و به اجرای کار های مستمر قوه مجریه بپردازند. کابینه ها، بنا بر وسعت و پیچیدگی نظام سیاسی، از ده تا سی عضو دارند. مذاکرات عموماً محرمانه است و تصمیمات مشترکاً گرفته می شوند.

اعضای کابینه برای تصمیمات خود در برابر مجلس مسؤلیت فردی و جمعی دارند و با رأی عدم اعتماد مجلس قابل عزل هستند. بنا براین، اعضای کابینه در زنجیره متوالی نمایندگی یک حلقه رابطنند. مجلس برای پیشبرد و اجرای سیاستها به نخست وزیر تفویض اقتدار می کند و او، به نوبه خود، مسؤلیتهایش در عرصه های خاص سیاسی را با مسؤلیتهای مشخص به هیاتی از وزیران واگذار می کند.

در بیشتر دموکراسیهای پارلمانی، اکثر اعضای کابینه یکی از وزارتخانه ها را سرپرستی می کنند. در بعضی از کشور ها اعضای کابینه فاقد منصب وزارتند، یعنی اعضای آن دارای مسؤلیت برای بخش خاصی از وزارتخانه دولتی نیستند. هر وزیر کابینه، و بویژه هر وزیر دارای یک منصب وزارتی، به نوبه خود، به دستگاه اداری گسترده ای از کارمندان اختیار می دهد و بر کار شان نظارت می کند.

تشکیل دولت عبارت از فرآیندی است که طی آن اعضای کابینه برگزیده و منصوب می شوند. در دموکراسی پارلمانی، تشکیل دولت دست کم سه کارکرد دارد: استخدام افراد برای بالاترین مقامهای اجرایی دولت؛ تدوین نوعی خط مشی یا برنامه سیاسی حکومت؛ ساختار بندی عرصه پارلمانی به صورت جناحهای کم و بیش منسجم قانونگذار. ما به

طور کلی از این جناحها به عنوان حکومت در مقابل مخالفان نام می بریم، اگرچه هرگاه مسأله جابجایی ائتلافها در میان باشد درجه بندی های دقیق تری ضرورت می نماید.

در حالی که یک قرن پیش پادشاهان بسیاری از کشور های اروپایی هنوز می توانستند در مورد انتصاب نخست وزیر و دیگر اعضای کابینه بشدت اعمال نفوذ کنند، اما در حال حاضر احزاب سیاسی در این فرایند خیلی نقش دارند. از زمان تحول دموکراسی پارلمانی انگلستان در قرن نوزدهم، قانونگذاران در اکثر دموکراسیهای پارلمانی به نحو فزاینده ای در احزاب سیاسی منضبطی سازمان یافته اند که هم در جذب نیرو های رهبری کننده و هم در تدوین خط مشی نقشی مسلط ایفا می کنند.

در نظامهای دو حزبی کارکرد های احزاب تا حد زیادی به عرصه انتخابات منتقل شده اند. هنگام انتخابات افراد مورد نظر دولت به رأی دهندگان معرفی می شوند، و در نتیجه اختیار قوه اجرایی به طور کامل در دست حزب برنده قرار می گیرد. اما در نظامهای چند حزبی، نتایج انتخابات خود به خود مشخص نمی سازد که چه کسی اختیار قوه اجرایی را به دست بگیرد، بویژه اگر انتخابات وضعیتی برای اقلیت ایجاد کند که در آن هیچ حزبی به تنهایی اکثریت را برای مجلس بدست نیاورده باشد. در این صورت تشکیل دولت مستلزم ایجاد نوعی ائتلاف است.

انواع حکومت پارلمانی

در دموکراسیهای پارلمانی، حکومتها، بسته به این که چند حزب در قدرت سهیمند و آیا حزب رهبری کننده از حمایت اکثریت برخوردار است یا نه، به چندین نوع متفاوت تقسیم می شوند. کابینه ها ممکن است یا ائتلافی و یا متشکل از حزب واحدی باشند. حکومت ائتلافی مرکب از دو یا چند حزب است که در یک کابینه سهم دارند. اما گاهی ممکن است یک یا چند حزب، بی آن که نماینده ای در کابینه داشته باشند، بر سر برنامه کابینه موافقت کنند یا مانع رأی عدم اعتماد به آن شوند. این احزاب را معمولاً *احزاب حامی* می نامند.

توافقهایی مربوط به حمایت در جایی پیش می آیند که احزاب حامی برای مطالبه نماینده در کابینه از قدرت معامله چندان زیادی برخوردار نباشند (مثل «حزب کمونیست» سویدن یا ایتالیا) یا در مواقعی که احزاب حامی صرفاً نخواهند که در کابینه حضور داشته باشند (مثل احزاب ارتدوکس اسرائیل) <<

<< بنابراین بین کابینه های ائتلافی رسمی، که در آنها دو یا چند حزب در کابینه سهیم می شوند، و ائتلافهای حامی قانونگذاری، که در آنها بعضی از احزاب بی آن که خود صاحب مقام اجرایی باشند در پارلمان از کابینه حمایت می کنند، تمایز قایل شویم. لزومی ندارد که این گونه ائتلاف های حامی قانونگذاری در مورد همه زمینه های سیاسی مرکب از احزاب واحدی باشند. در این صورت ما آنها را ائتلاف های قانونگذاری ناپایدار، یا موقتی، به حساب می آوریم. برای ناظر بیرونی گاه مشکل است تشخیص دهد که آیا رابطه حمایتی وجود دارد یا نه، و از آن مشکل تر این که تعهد احزاب حامی نسبت به حکومت چیست. در چنین مواردی، کشیدن خط فاصلی بین حکومت تک حزبی و حکومت ائتلافی کار دشواری است.

حکومتها بر طبق این که آیا از حمایت اکثریتی پارلمانی برخوردارند یا نه نیز با یک دیگر تفاوت دارند. آنهایی که از چنین حمایتی برخوردارند حکومتهای اکثریت خوانده می شوند؛ بقیه حکومتهای اقلیت هستند. ما معمولاً حکومتها را از این لحاظ بر حسب تعداد کرسیهای موجد در مجلس که در اختیار احزابی است که در کابینه هم حضور دارند طبقه بندی می کنیم. از طرف دیگر، وجود احزاب حامی ممکن است این گونه طبقه بندی را پیچیده سازد.

حکومتها اقلیت، خواه بر ائتلافهای قانونگذاری پایدار و خواه ناپایدار متکی باشند، بسیار کم تر از حکومتهای اکثریت ثبات دارند. نظر مرسوم این است که آنها در سیاستگذاری نیز قاطعیت و کارایی کمتر دارند. اما پژوهشهای اخیر با این برداشت منفی از حکومتهای اقلیت سازگار نیستند، و اشاره می کنند که این نوع حکومتها در دموکراسیهای جاافتاده و کارآمدی، مثلاً در کانادا، ایرلند، و کشور های اسکانندیناوی، رواج دارند. یعنی در جاهایی که غالباً حکومتهای اکثریت تک حزبی جانشین آنها می شوند.

ائتلافهایی که در آنها همه یا تقریباً همه احزاب مهم پارلمانی حضور دارند عموماً ائتلافهای بزرگ نامیده می شوند. این گونه حکومتها بویژه در دوران جنگ و یا مواقع اضطراری معمول اند، اما در بعضی از کشور ها - مثل سویدن و گهگاه بلجیم و فنلند- نیز شکل معمول سیاسی بشمار می روند. بعضی از حکومتها به عنوان حکومت جانشین یا موقتی تشکیل می شوند، یعنی به عنوان کابینه محلل یا موقت برای زمانی محدود و معمولاً در مواقعی که برای تشکیل حکومت دراز مدت تر

مذاکراتی صورت می پذیرد. از آن جایی که چنین حکومتهایی اختیار چندانی جز انجام وظایف عادی اداره کشور را ندارند، ما آنها را حکومت موقت می نامیم. مدیرانی که در حال برکنار شدن اند غالباً با اختیاراتی در همین حدود به خدمت ادامه می دهند تا دولت جانشین تشکیل گردد. در بعضی از کشور ها، به خصوص در آنهایی که رئیس جمهور قدرتمندی دارند، رئیس دولت گاه حکومت موقت غیر حزبی تعیین می کند تا با اختیارات موقت خدمت کند. چنین کابینه هایی را می توان کابینه های ریاست جمهوری نامید. نمونه هایی از این شیوه در فنلند و پرتگال وجود داشته اند.

فرایند تشکیل دولت

کشور های جدید معمولاً فرایند تشکیل دولت را به شیوه های گوناگون تنظیم می کنند. چنین تنظیمات یا مقرراتی ممکن است در قانون اساسی کشور (و غالباً در قوانین اساسی جدید) گنجانیده شوند، یا در مجموعه قوانین مصوب یا در نظامنامه کلی جای گیرند؛ یا ممکن است صرفاً بنا بر عرف باشند. دموکراسیهای پارلمانی از لحاظ قاطعیتی که در فرایند تشکیل کابینه به کار می برند با یکدیگر تفاوت اساسی دارند. شیوه های تشکیل دولت ظاهراً ممکن است زنجیره تفویض اختیار را که قبلاً در باره اش بحث شد منعکس کنند.

در نخستین مرحله، رئیس کشور (که در حکومتها پادشاهی منظور از آن پادشاه یا ملکه و در جمهوری ها شخص رئیس جمهور است) معمولاً یک نفر را برای نامزدی نخست وزیری معرفی می کند. بعضی از سران کشور (بویژه روسای جمهوری که با رأی مستقیم انتخاب شده باشند) در گزینش نخست وزیران نفوذ شخصی بسیار ی دارند، اما بخصوص در پادشاهی مشروطه این گزینش عمدتاً توسط رهبران خود احزاب یا نخست وزیری که در حال برکنار شدن است صورت می گیرد. در سویدن، شاه حتی نقش تشریفاتی خود را هم از دست داده است، و وظیفه او را سخنگوی "ریکسراگ" (پارلمان سویدن) بر عهده دارد. شق دیگر این است که مجلس قانونگذاری نخست وزیر (یا همتراز او) را مستقیماً انتخاب کند، مثل مورد نخست وزیر (تائوئیسج) جمهوری ایرلند.

در حکومت حزبی، اگر حزب واحدی اکثریت معتبری از نمایندگان مجلس را از آن خود کند، رئیس کشور از رهبر آن حزب می خواهد که دولت جدید را تشکیل دهد. جایی که چنین حزبی نباشد، <<

<<ممکن است لازم شود که پیش از تشکیل دولت مذاکرات کم و بیش مفصلی صورت گیرد. چنین مذاکراتی به شیوه های مختلف انجام می شود. اگر شخصی که مسؤولیت رهبری مذاکرات تشکیل کابینه را بر عهده دارد نخست وزیر احتمالی آینده تصور شود، او را تشکیل دهنده (یا دولت ساز) می نامیم. با این همه، ممکن است برای رئیس کشور معلوم نباشد که عاقبت چه کسی عهده دار تشکیل دولت جدید می شود. اگر وضعیت پارلمانی میهم باشد، رئیس کشور به جای انتخاب "تشکیل دهنده" ممکن است شخصی را به عنوان مطلع برگزیند. استفاده از مطلع بخصوص در بلجیم و هلند معمول است.

مطلعان به سبب تماس شان با رهبران حزبی، مهارتهای چانه زنی، یا اعتبار و حیثیت شخصی خود برگزیده می شوند، اما لزوماً از آنان انتظار نمی رود که ریاست دولتهایی را بر عهده گیرند که در پی زمینه چینی برای تشکیل آن هستند. با این همه گاهی ممکن است مطلعان در پس پرده عمل کنند، زیرا در صورتی که مذاکرات به نتیجه نرسد ناشناس ماندن را ترجیح می دهند. تشکیل دهندگان و مطلعان همیشه هم در کار شان موفق نمی شوند. چه بسا که نخست وزیر منصوب شده مجبور شود به نزد رئیس مملکت باز گردد و گزارش دهد که مذاکرات شکست خورده است. در چنین مواردی رئیس مملکت یا فرمان تفویض اختیار به تشکیل دهنده (مطلع) را تغییر می دهد یا این وظیفه را به شخصی دیگر، معمولاً کسی که نمایندگی حزب یا جناح احزاب متفاوت را دارد، محول می کند.

نخست وزیر، پس از انتصاب یا انتخاب اولیه، موظف می شود که مجموعه ای از وزیران را، که کابینه از میان شان محفل داخلی را شکل می دهد، گرد هم آورد. وظیفه دوم، و به همان اندازه مهم، تدوین خط مشی یا سیاست دولت است، که در بسیاری از کشورها باید به شکل بیانیه یا برنامه دولت به مجلس عرضه شود. وقتی که این مسایل فیصله یافته باشند، توافق با احزاب مشارکت کننده برای تأیید نهایی صورت می گیرد. در پی این تأیید، کابینه در راه معمولاً باید به طور رسمی توسط رئیس کشور تثبیت شود و کارش را آغاز کند. سرانجام، زمان آن می رسد که به دولت جدید اختیارات لازم داده شود.

در دموکراسیهای پارلمانی گاهی تأیید انتصاب کابینه توسط مجلس نیز ضرورت دارد؛ این امر را شرط ضروری تفویض اختیار می نامند. در بعضی از دموکراسیهای پارلمانی (نظیر ایتالیا) نخست وزیر منصوب و همه اعضای کابینه اش، پس از

انتصاب از سوی رئیس کشور، باید اعتماد پارلمانی کسب کنند. با این همه در حکومتهای دیگر (نظیر ناروی) رئیس حکومت آتی نیازی به هیچگونه تبعیت از رأی پارلمان ندارد. کشورهایی که سنت دیرینه حکومت پارلمانی دارند نسبت به کشورهایی که بعداً صاحب قانون اساسی شده اند و سابقه مفصل تری در مجادلات قانونی دارند، کمتر در پی تدارک شرایط صریح و دشوارند.

چانه زنی بر سر ائتلاف

مذاکراتی که به تشکیل دولت جدیدی می انجامند باید دو مسأله مهم را حل کنند: ترکیب کابینه (توزیع منصبها) و برنامه مربوط به خط مشی حکومت. معمولاً بازیگران اصلی مذاکره در باره کابینه رهبران احزاب پارلمانی مربوطه هستند. پس از گزینش ابتدایی یک نامزد نخست وزیری، فرایند تشکیل دولت تقریباً به نحو کامل به دست همین نمایندگان پارلمان می افتد.

به طور کلی، فقط معدودی از رهبران حزبی در مذاکرات مهم در باره توزیع منصبها و تعیین خط مشی حکومت شرکت می کنند. درست است که این افراد مقید به سیاستها و تعهدات پیشین حزبی هستند، اما این قیود به ندرت از حد مشخص کردن مجموعه قابل قبولی از طرفهای ائتلاف و تعیین مجموعه کوچکی از مسایل غیرقابل مذاکره فراتر می رود. اگرچه در بعضی از مراحل فرایند تشکیل (مثل تأیید حزب از برنامه و تفویض اختیار پارلمانی) مقامهای نسبتاً پایینتر احزاب شرکت دارند، ولی برای اعضای عادی حزب بسیار مشکل و پرهزینه است که در مورد راه حلهایی زدو بند کنند که مذاکرات در سطح رهبری در مورد شان به توافق رسیده اند. برای احزاب انگیزه های قدرتمندی در مورد مذاکره و فعالیتهای انتخاباتی وجود دارد که منسجم عمل کنند، و تشکیل دولت عرصه ای است که در آن یک پارچگی اهمیت خاصی دارد و ابراز مخالفت شدیداً کيفر می بیند. بنابراین، احزاب سیاسی در این فرایند می کوشند که متحد عمل کنند. از این رو نامزد منصوب شده برای نخست وزیری معمولاً، دست کم در ابتدا، فقط به عنوان نماینده حزب خود فعالیت می کند.

این سخن بدان معنا نیست که رهبران حزبی پارلمانی در مذاکرات خود مقید نیستند، برعکس، فرایند تشکیل دولت معمولاً بسیار نهادینه شده است، و این نهادینه شدن می تواند دامنه سایر شقوق ممکن را - مثلاً از طریق شرایط ضروری >>

<<تفویض اختیار- به نحو قابل توجهی محدود سازد. بازیگرانی که بیرون از عرصه پارلمانی قرار دارند، از قبیل قدرتهای بیگانه یا گروه های ذی نفع متنفذ، نیز می توانند قیود را تحمل کنند.

قواعد فرایند تشکیل حکومت می توانند بعضی از راه حلها را کم و بیش متحمل سازند. مثلاً، اگر بزرگترین حزب همیشه نخستین فرصت برای تشکیل دولت را به دست آورد، احتمال مشارکتش در دولت ممکن است افزایش یابد. یا اگر تنگنا های زمانی برای مذاکره درون حزبی شدید باشد و مذاکرات لازم مشکل و زمانگیر باشند، ائتلافهایی که قبلاً تجربه نشده اند احتمال تحقق کمتری می یابند. شرایط لازم برای تفویض اختیار دامنه گزینیه های حکومتی را با قرار دادن مانعی در پایان فرایند مذاکره محدود می سازند. مقررات دیگر در مراحل اولیه ایجاد محدودیت می کنند.

در نظامهای پارلمانی، و بخصوص زمانی که تعداد حزبهای پارلمانی به چهار یا پنج برسد، تعداد ائتلافهای ممکن بسرعت افزایش می یابد. تنگناهای ساختاری، از قبیل محدودیتهای نهادی، ممکن است تعداد ائتلافهای ممکن را به تعداد ائتلافهای عملی تر تقلیل دهد.

مذاکرات مربوط به ائتلاف، بخصوص در کشورهایی که احزاب سیاسی متعددی دارند، غالباً زنجیره وار صورت می گیرد. حزب نخست وزیر منتصب، اگر به تنهایی حکومت را در دست نداشته باشد، از یکایک احزاب دیگر برای تشکیل حکومت ائتلافی دعوت می کند. سرانجام احزاب شرکت کننده موافقت کنند که دامنه ائتلاف را بیشتر گسترش ندهند.

تفویض دولت ممکن است در پی مجموعه ای از رویداد ها پیش آید. گاهی رویدادی که موجب تشکیل دولت می شود انتخاباتی عمومی است. این امر در سنت وستمنستری که در انگلستان، کانادا، یا نیوزیلند معمول است ممکن است پیش شرط خاصی باشد، اما به هیچ وجه یگانه رویداد در جهان دموکراسی پارلمانی محسوب نمی شود.

شق دیگر آن است که حکومت پیشین استعفا داده اما انتخابات صورت نگرفته باشد. این وضع بیشتر در دموکراسیهای چند حزبی نظیر بلجیم یا ایتالیا پیش می آید که در آنها حکومتهای ائتلافی در طول عمر پارلمان چندین بار تغییر می کنند. همچنین ممکن است در جاهایی رخ دهد که در آنها قدرت قانونی انحلال مجلس در دست رئیس جمهوری باشد که مستقیماً یا غیرمستقیم انتخاب شده باشد، و شاید در برابر خواست نخست وزیر در حال کناره گیری برای انحلال پارلمان مقاومت کند.

شق دیگر این است که هر حکومتی، در حالی که نخست وزیر موجود و بسیاری از اعضای کابینه در مقامات خود می مانند، چنان گسترش یابد که یک یا چند حزب دیگر را هم در برگیرد. و سرانجام این که گاهی تشکیل دولت در پی به قدرت رسیدن یک پادشاه جدید یا رئیس جمهوری پیش می آید. در این مورد اخیر، انتقال از دولت پیشین ممکن است بیشتر صوری باشد تا واقعی.

تبیین دولتهای ائتلافی

مطالب بسیاری در توضیح و گاه پیشگویی جنبه های متعدد تشکیل دولت در دموکراسی های پارلمانی نوشته اند. مهم ترین پدیده هایی که این نوشته ها در پی توضیح آنها هستند عبارتند از اول، ویژگیهای حکومت های تشکیل شده، بخصوص تعداد احزاب شرکت کننده در آنها و حمایت لازم مجلس برای تشکیل دولت در موقعیتهای متفاوت؛ دوم، سرشت توافقیهای سیاسی و توزیع منصبها در دولتهای (ائتلافی) چند حزبی؛ و، سوم، پایداری انواع متفاوت دولتها.

نظریه های قیاسی ائتلاف، که از "نظریه بازی" مشتق شده اند، نقش مهمی در هدایت چگونگی تحول این ادبیات ایفا کرده اند، اگرچه همه پژوهشهای مهم به هیچ وجه بر فرضیه های نظریه بازی مبتنی نیستند، و بعضی آن را آشکارا مردود می دانند. نظریه های قیاسی ائتلاف، بنابر هدفهایی که برای دست اندرکاران تشکیل دولت - یعنی احزاب سیاسی و رهبران آنها- اصل مسلم فرض می شوند، در مکتبهای مختلف جای می گیرند. در نخستین آثاری که در این زمینه نوشته شدند فرض بر این بود که احزاب در صدد که نظرات خود بر توزیع منصبهای کابینه را به حداکثر برسانند (یعنی این نوشته ها بر پیش فرضهای مربوط به مقام جویی استوار بودند). از اوایل دهه ۱۹۷۰ اکثر محققان خواسته اند که بر قابلیت سیاسی در مذاکرات مربوط به ائتلاف تأکید بیشتر بگذارند (یعنی پیشفرضهای سیاست جویی را ساخته اند). بعضی از تحلیل گران نیز بر اهمیت پیشگویی انتخاباتی تأکید دارند (پیشفرضهای رای جویی را ساخته اند).

ما گسترده ترین تحول این رویکرد های نظری را در مطالعه تشکیل ائتلاف می یابیم. "اصل اندازه" ی ویلیام ه. رایکر، که در کتاب *نظریه ائتلافهای سیاسی* (۱۹۶۲) مطرح شده است، می گوید که دولتهای ائتلافی باید برنده حداقل باشند - یعنی <<

<< باید حاوی همان تعداد احزاب لازم برای کسب یک اکثریت پارلمانی باشند، نه بیشتر. به عبارت دیگر، احزاب فقط در صورتی که آرای شان برای اکثریت پارلمانی ضرورت داشته باشد باید برای پیوستن به کابینه ائتلافی دعوت شوند. دولت هایی که بیش از این حد نصاب احزاب را در خود جای دهند، متورم (دارای اکثریت اضافی) خوانده می شوند و آنهایی که احزاب کمتری دارند بی قواره (اقلیت) نامیده می شوند. از آن جا که پژوهشهای تجربی نشان داده اند که این دو مقوله بیش از آن معمولند که نادیده گرفته شوند، بسیاری از محققان دموکراسیهای پارلمانی هنوز در مورد قدرت تبیینی "اصل اندازه" متقاعد نشده اند.

با طرح ملاحظات مربوط به خط مشی به منزله یکی دیگر از هدفهای حزبی، پژوهندگان در اوایل دهه ۱۹۷۰ گزارش نوع دیگری را مطرح ساختند که در آن دولتهای ائتلافی می بایست نه فقط برنده حداقل باشند بلکه دارای انسجام سیاسی نیز باشند - یعنی، متشکل از احزابی باشند که مواضع سیاسی مربوطه شان قابلیت انطباق را داشته باشند. در این اواخر، مدافعان نظریه ائتلاف مبتنی بر خط مشی چنین استدلال کرده اند که اگر احزاب واقعاً سیاست جو باشند، نیازی به قبول این عقیده نیست که آنها اصولاً ائتلافهای "برنده" (اکثریت) را به وجود آورند. احزابی که مشکل بتوان مواضع آنها در زمینه خط مشی را با رأی اکثریت شکست داد باید بتوانند دولت تشکیل دهند، حتی اگر فاقد اکثریت پارلمانی باشند. اما همه نظریه های سیاست-محور چنین فرض می کنند که تعداد ابعاد سیاسی مربوطه (از قبیل پیوستار چپ و راست) بسیار اندک است؛ کاربرد این نظریه ها در مواقعی مشکل آفرین می شود که دو نوع سیاست باید مورد ملاحظه قرار گیرند.

در بیرون از سنت نظریه بازی، می توانیم به طور کلی تمایز بین تبیین های نهادگرایانه و اجتماعی در زمینه تشکیل حکومت را تشخیص دهیم. تبیین های نهادگرایانه بر قیود قانونی و سایر تنگناهای مربوط به فرایند تشکیل و تداوم دولت تأکید می گذارند. مثلاً، شرط لازم تفویض اختیار مانع تشکیل دولتهای اقلیت می شود.

تبیین های اجتماعی به شکلهای متفاوت مطرح می شوند. نظریه های فرهنگی معطوف اند به ارزشها و باور های نخبگان سیاسی و دیگر دست اندرکاران مهم، و غالباً رد پای چنین معتقدات و عاداتی را تا رویداد های مهم تاریخی پی می گیرند. معمولاً برای تشکیل حکومت باید تبیینهایی

یافت که بر وجود معتقدات و شیوه ها و عاداتی متفاوت فرهنگی تأکید دارند تقسیم بندیهای طبقاتی یا قومی را معمولاً پدیده ای منفی به حساب می آورند که بر قابلیت احزاب سیاسی برای تشکیل ائتلافی اثر می گذارد که در غیر آن صورت بسیار مطلوب شان می بود. بنابراین، شکافهای عمیق اجتماعی یا فرهنگی یکی از علل وجودی دولتهای بی قواره (اقلیت) انگاشته می شود.

در عین حال، در جاهایی که جوامع چندگانه موجب رشد دموکراسی همکارانه شده اند، مثل بلجیم، هلند، یا سوئیس، نتیجه ممکن است برعکس دولتهای ائتلافی باشد - یعنی ائتلاف های بزرگی از همه یا تقریباً همه احزاب سیاسی مهم باشند. ویژگیهای دموکراسی همکارانه یا جامع گرا عبارتند از حق وتوی دوجانبه یا قاعده "اکثریت همزمان"، نمایندگی تناسبی، خودمختاری بخشگانی برای هر یک از گروههای جمعیتی مهم، و ائتلافهای بزرگ، که در آن نمایندگان همه بخشهای مهم جامعه مشارکت دارند.

پژوهشهای دیگر نشان می دهند که مشروعیت نهاد های سیاسی و دامنه توافق اجتماعی در یک جامعه نیز بر انواع دولتهایی که در شرف تشکیل اند اثر می گذارند. جوامعی که از اجماع و مشروعیت فراوانی برخوردارند، مثل کشور های اسکاتلندیناوی، تمایل دارند که دولتهای اقلیت پیاپی را رواج دهند. جوامع فاقد اجماع و مشروعیت، مثل فرانسه در زمان "جمهوری چهارم" یا ایتالیا، هم پیاپی دارای حکومت، اقلیت بوده اند، اما معمولاً آنها دارای ائتلافی با اکثریت اضافی هستند. در جایی که مشروعیت بیش از اجماع وجود دارد احتمال بیشتری می رود که دولتها - چنان که در "اصل اندازه" پیشبینی شد- از نوع برنده حداقل باشند.

تشکیل دولت و اداره کشور

تشکیل دولت فقط آغاز حکومت پارلمانی است. برای تدوین خط مشی عمومی، نه فقط این موضوع اهمیت دارد که کدام یک از احزاب وارد کابینه می شوند بلکه این نکته نیز مهم است که کدام یک از منصب های وزارتی را به دست می آورند و حکومت چه برنامه ای را در خط مشی سیاسی در پیش می گیرد. تحقیق در باره توزیع منصبهای کابینه نشان داده است که نسبت منصبهایی که هر حزب در کابینه به دست می آورد تا حد زیادی بازتاب دهنده قدرت آرای حزب در مجلس است.>>

<<با این همه، احزاب کوچک غالباً اندکی بیش از آنچه قدرت پارلمانی شان اقتضا می کند به مقامهای کابینه دست می یابند، و احزابی که توانایی ویژه ای در مذاکرات مربوط به توزیع قدرت دارند نیز از امتیازات مشابهی برخوردارند.

در مورد انواع مقاماتی که احزاب متفاوت کسب می کنند نیز الگوهای دیرپایی وجود دارند. بزرگترین حزب حاضر در ائتلاف معمولاً مقام نخست وزیری را از آن خود می کند. احزاب دموکرات مسیحی غالباً منصبهایی چون امور آموزشی و اجتماعی را نصیب خود می سازند؛ محافظه کاران معمولاً به مقامهای مالی، صنعتی و دفاعی دست می یابند؛ سوسیال دموکراتها صاحب مقامهای مربوط به کار، بهداشت، امور اجتماعی می شوند؛ احزاب کشاورزی در زمینه کشاورزی و ماهیگیری صاحب مناصب می شوند؛ و بر همین قیاس.

سرانجام آن که محققان رشته حکومت پارلمانی مدتها است که به ثبات انواع دولتها و ائتلافهای مختلف توجه داشته اند. تا مدتها غالباً این نظر پذیرفته شده بود که دولتهای مبتنی بر اکثریت تک حزبی اساساً با ثبات تر از سایر شکل‌های کابینه ائتلافی هستند.

پژوهشهای اخیر تا حدی این موضوع را تعدیل کرده اند. و خاطر نشان ساخته اند که انواع خاصی از کابینه های ائتلافی، بویژه ائتلافهای برنده حداقل، ممکن است خیلی با دوام باشند. ائتلاف هایی از این نوع به مراتب پیش از ائتلافهای اکثریت اضافی یا، بویژه، دولتهای اقلیت، ثبات دارند. لیکن ثبات کابینه، دست کم بین کابینه های مشابه در کشور های متفاوت و نیز بین کابینه های متفاوت در همان کشور، بسیار متفاوت می نماید. این امر نشان می دهد که مهم ترین عوامل موثر در ثبات حکومت را باید در شیوه های نهادی یا سنتهای سیاسی دموکراسیهای پارلمانی مختلف جستجو کرد.

ائتلاف

ائتلاف فرآیندی است که سازمانها یا بازیگران سیاسی مختلف را در تعقیب هدفی مشترک متحد می کند. سازماندهی افراد و گروهها برای اقدام جمعی یکی از مسائلی اساسی سیاسی است. برخی از اوقات این مسأله به عنوان تشکیل ائتلافهای سیاسی توصیف می شود. هر ائتلافی مجموعه ای است از بازیگران یا "بازیکنان" که در باره تعقیب هدفی

کلی یا دسته ای از هدفها، یک کاسه کردن منابع خود در تعقیب این هدف، بیان این هدف و ایجاد تعهدات الزام آور در خصوص هدفشان، و توزیع آنچه پس از نیل به هدف خود به دست می آورند توافق می کنند.

بنابراین، ائتلافها از بازیکنان یا بازیگران مشخصی (که ممکن است افراد، گروهها، یا سازمانها باشند) با منافع و هدفهای مربوط به خود تشکیل می شوند. برای مثال، ائتلاف سیاسی ممکن است از قانونگذاران منفرد، احزاب سیاسی طالب مهار قوه مجریه، یا دولتهای عهده دار اقدام مشترک بین المللی (نظیر ائتلاف ایالات متحد آمریکا و متحدانش در طول جنگ خلیج فارس در ۱۹۹۱) تشکیل شده باشد. بازیگرانی که در ائتلافها شرکت می کنند در قبال تأمین منابعی نظیر رأی، پول، یا سرباز برای مقاصدی که ممکن است کاملاً به خود آنها مربوط نباشد متعهد می شوند. سناتور هایی که به اتفاق یکدیگر اقدام به گذراندن قوانین اصلاح رفاه می کنند، یا دولتهایی که در برابر تجاوز عراق به نیروهای مقاومت می پیوندند، ممکن است بر سر نتیجه مورد نظر خود به طور اساسی اختلاف عقیده داشته باشند. بنابراین، پرسش اساسی در برابر پژوهشگر ائتلافهای سیاسی این است که چرا و تحت چه شرایطی چنین ائتلافهایی شکل می گیرند و ادامه حیات می دهند.

ائتلافها در شرایط سیاسی بیشماری شکل می گیرند. دانشمندان سیاسی توجه ویژه ای به تشکیل ائتلافها در مجالس قانونگذاری، هیأت های قضایی، و سایر هیأتها تصمصیم گیری چند عضوی، به ائتلافهای حزبی در هیأت دولت، و به اتحادیه های دولتی در نظام بین المللی، مبذول داشته اند. اینها، اگرچه تنها نمونه های مهم ائتلافهای سیاسی نیستند، اما به ترغیب مطالعه رسمی در باره ائتلافها کمک کرده اند. در این مقاله به ائتلافهای اجرایی بین حزبی در دموکراسیهای پارلمانی - یعنی به توافقات بین احزاب سیاسی خواهان نظارت بر هیأت دولتی که پاسخگو در برابر اکثریت پارلمانی (یا قانونگذاری) است- توجه خاصی شده است. ائتلاف هیأت دولت در دموکراسی های پارلمانی بسیار مهم است، و بسیاری از محققان سرشناس در باره چگونگی تشکیل و بقای آنها مطالعه کرده اند.

تشکیل ائتلافهای اجرایی در دموکراسیهای پارلمانی چند حزبی، مانند اکثر کشورهای اروپایی، جاپان، و بیشتر مستعمرات سابق انگلستان، احزاب سیاسی نقش میانجی قدرتمندی در تصمصیم گیری در باره چگونگی <<

<<مه‌ار قوه مجریه و تنظیم سیاسی عمومی ایفا می‌کنند. در برخی از نظام‌های پارلمانی که دو حزب مسلط دارند ("محافظه کار" و "کارگر" در انگلستان؛ "آزادی خواهان" و "کار" در استرالیا)، معمولاً یکی از احزاب حایز اکثریت کرسیها در مجلس قانونگذاری (مثلاً، "مجلس عوام") می‌شود. در چنین وضعیتی معمولاً حزب اکثریت می‌تواند خود بر مجلس قانونگذاری نظارت کند و نیازی به تشکیل ائتلاف با هیچ حزب دیگری ندارد. به همین ترتیب، در ایالات متحد امریکا، به طور معمول یکی از دو حزب بزرگ بر "سنا" و "مجلس نمایندگان" تسلط دارد. در چنین شرایطی، احزاب نیازی به تشکیل ائتلاف با یکدیگر ندارند. در عوض، ما غالباً از ائتلاف‌های بین احزاب مسلط، مثلاً بین دموکرات‌های شمال و جنوب یا بین آزادی خواهان (لیبرال‌ها) و میانه رو‌ها، سخن می‌گوییم.

امور وقتی پیچیده تر می‌شوند که هیچ حزب اکثریتی وجود نداشته باشد. دموکراسی پارلمانی احتیاج دارد که اکثریتی از اعضای مجلس قانونگذاری از نخست وزیر و هیأت وزرایش حمایت کنند. اگر هیچ حزبی در اکثریت نباشد، حمایت از هیأت دولت لزوماً باید به صورت ائتلافی از نمایندگان بیش از یک حزب در مجلس باشد. گاه هیأت دولت فقط از نمایندگان یک حزب تشکیل می‌شود، هرچند که اعضای سایر احزاب (یا مستقل‌ها) از اعضای هیأت دولت در مذاکرات و آرای مجلس پشتیبانی میکنند. ائتلاف‌هایی که در مسؤولیتهای هیأت دولت سهیم نیستند *ائتلاف‌های مجلس قانونگذاری* نامیده می‌شوند. در دموکراسیهای پارلمانی، متداول تر این است که احزاب حامی هیأت دولت در مجلس قبول کنند که در نظارت بر قوه مجریه نیز سهیم باشند. چنین اتحاد‌هایی به نام *ائتلاف‌های هیأت دولت* یا *ائتلاف‌های قوه مجریه* شناخته می‌شوند.

تشکیل ائتلاف بخشی از فرایند گسترده تر تشکیل حکومت است. نخستین مرحله این فرایند همانا نامزد کردن رئیس دولت، یعنی نخست وزیر است. معمولاً رئیس حکومت (پادشاه یا رئیس جمهور) رسماً این مرحله را انجام می‌دهد. پس از آن، نخست وزیر شروع به جمع کردن گروه وزیران و تهیه برنامه سیاسی دولت می‌کند. این گزینشها باید به تأیید مجلس برسند. در بیشتر موارد؛ بازیگران مهم در چانه زنی حکومتی رهبران احزاب در پارلمان اند، و فقط معدودی از آنان مستقیماً درگیر این وظیفه می‌شوند. فرایند شکل گیری ائتلاف، بعد از مرحله انتصاب نامزد نخست وزیر توسط رئیس

دولت، تقریباً به طور کامل در دست همین نمایندگان مبرز مجلس قانونگذاری است. اگرچه رهبران حزبی نهایتاً جوابگوی اعضای عادی خودند، لغو کردن موافقت‌های سطح بالا بسیار دشوار و پر هزینه است. مقررات سازمانی می‌توانند دامنه امکان تحقق ائتلافها را محدود کنند، چنانکه بازیگران بیرون از پارلمان، از قبیل قدرتهای خارجی یا گروههای ذی نفع و صاحب نفوذ، نیز می‌توانند این محدودیت را ایجاد کنند. مثلاً، اگر بزرگترین حزب همواره اولین فرصت تشکیل حکومت را کسب کند، مجال‌های این حزب برای شرکت در ائتلاف هیأت دولت رضایت بخش ترند، احتمال کمی وجود دارد که بتوانند ائتلاف‌هایی تشکیل دهند که قبلاً آزموده نشده اند. شرایط لازم برای تعویض اختیارات - نیاز به تأیید پارلمانی پیش از آن که یک ائتلاف بتواند بر مسند قدرت نشیند- با قرار دادن مانع در پایان مذاکرات، چانه زنی را محدود می‌کنند.

در نظام‌های چند حزبی، بویژه وقتی که بیش از چهار یا پنج حزب پارلمانی موجود باشند، تعداد ائتلاف‌های مذکور بیشتر می‌شود. قید و بند‌های ساختاری، از قبیل مقتضیات ناشی از قانون اساسی که هیأت دولت وارد گروه‌های معین اجتماعی می‌کند، ممکن است تعداد ائتلاف‌های ممکن را کاهش دهند، اما معمولاً این کاهش در حد متعادل است.

بخصوص در کشورهایی که دارای احزاب متعدّدند، چانه زنی برای ائتلاف‌های مربوط به قوه مجریه غالباً به طور پیاپی ادامه دارد. مجموعه ای از احزابی که طالب مهار حکومت اند ائتلافی اولیه تشکیل می‌دهند. ائتلافی که حاصل می‌شود، اگر به آرای کافی دست نیابد، ممکن است تصمیم به گنجاندن احزاب بیشتری گیرد. مقدمتاً، ائتلاف ممکن است فقط از حزب اصلی برگزیده تشکیل شود. حتی اگر این حزب نتواند حمایت اکثریت را به دست آورد، ممکن است تصمیم بگیرد که به تنهایی به تشکیل هیأت دولت، مثلاً از طریق ائتلاف‌های موقتی (نوبتی) در مجلس قانونگذاری، مبادرت کند.

وقتی که حزب اصلی یک یا چند حزب را دعوت به پیوستن می‌کند، حزب یا احزاب بعدی ممکن است این دعوت را قبول یا رد کنند. در مرحله بعدی، اعضای ائتلاف اولیه جدید نیز ممکن است احزاب دیگری را دعوت کنند؛ این دعوتها تا وقتی ادامه می‌یابند که اعضای ائتلاف اولیه دیگر مایل به گسترش بیشتر نباشند یا اعضای بیشتری را نتوان یافت. هر یک از اعضای موجود ائتلاف اولیه معمولاً قدرت دارد که جلو ورود اعضای بیشتر را بگیرد. ممکن است انحرافات از این نوع رخ دهد، مثلاً هنگامی <<

<<که رئیس حکومت با صراحت، وظیفه رسمی تشکیل دولت را در اختیار ائتلافی از احزاب قرار می دهد (مثلاً ائتلافی که پیشاپیش با پیوستن اعضا موافق است).

انواع ائتلافهای قوه مجریه

انواع بسیار گوناگونی از ائتلافهای قوه مجریه وجود دارند. نخست دولتها ممکن است یا براساس ائتلافهای حقیقی از دو حزب یا بیشتر و یا بر اساس کابینه هایی متشکل از حزب واحد تشکیل شوند. دوم، پیوند های قوه مجریه ممکن است ائتلافهایی اکثریتی یا اقلیتی باشند. اولی می تواند روی حمایت اکثریتی پارلمانی حساب کند، در حالی که برای دومی چنین کاری ممکن نیست.

ائتلافهای اقلیت در کشور های اسکانديناوی (دانمارک، ناروی، و سویدن)، در برخی از کشور هایی که به شدت تحت تاثیر سنت پارلمانی انگلستان بوده اند (کانادا و ایرلند) و در تعدادی از کشور های جنوب اروپا (مثل فرانسه، ایتالیا و اسپانیا) فوق العاده متداولند. در برخی از کشور ها، بخصوص دانمارک، ائتلافهای اقلیت از حکومتهاى اکثریت رایج تر بوده اند.

به نظر می رسد که دموکراسی پارلمانی مستلزم این امر باشد که همه ائتلافهای مربوط به هیأت دولت در آن از نوع ائتلافهای اکثریتی باشند. در واقع، همه کابینه های کارآمد هنگامی در مقابل طرح عدم اعتماد قرار می گیرند باید قادر به فراخوان اکثریت مجلس باشند. با این همه، گاهی اوقات ممکن است یک حزب یا احزاب بیشتری، بدون داشتن نماینده ای در هیأت دولت، بر پشتیبانی از حکومت در مجلس توافق کنند. معمولاً چنین احزابی را *احزاب پشتیبان* می نامیم. وجود این احزاب ایجاب می کند که برخی از ائتلافهایی که ظاهراً ائتلافهای اقلیت به نظر می آیند در عمل بتوانند روی حمایت اکثریت در مجلس حساب کنند. لازم نیست که ائتلاف های پشتیبان در مجلس قانونگذاری در همه عرصه های موضوع بحث شامل همان احزاب باشند. چنین جابجایی هایی در ائتلاف های مربوط به قوه قانونگذاری در نظامهای چند حزبی در دانمارک، اسرائیل و ایتالیا فوق العاده متداول بوده اند.

حکومتهاى اقلیت، خواه به ائتلاف های پایدار نمایندگان مجلس متکی باشند خواه به ائتلافهای متغیر، نسبت به حکومتهاى اکثریت، به ثبات کم تری گرایش دارند. دیدگاه متعارف این است که آنها

در سیاستگذاری نیز کمتر کار آمدند. با این حال، تشکیل حکومتهاى اقلیت در دموکراسیهای با ثبات و کارآمدی مثل کانادا، ایرلند و کشور های اسکانديناوی - که در آنها غالباً این حکومتها جانشین حکومتهاى تک حزبی می شوند- کاملاً معمول است.

میان ائتلاف های پیروز حداقل، ائتلاف های بزرگ از اندازه، و کوچک تر از اندازه نیز می توان فرق گذاشت. ائتلاف های پیروز حداقل ائتلافهایی هستند که دارای هیچ عضو غیر لازم - یعنی اعضایی که انشعاب آنها موجب شکست ائتلاف شود- نباشند. ائتلافهای بزرگ تر از اندازه یک یا چند عضو غیر لازم دارند، در حالی که ائتلافهای کوچک تر از اندازه چند عضو کم تر از تعداد لازم برای پیروزی دارند. ویلیام ریکر، در مطالعه ائتلافهای حکومتی در کتاب تأثیر گذارنده خود به نام *نظریه ائتلافهای سیاسی* (۱۹۶۲)، به معرفی این مفاهیم پرداخته است. بنابر نظر ریکر، در بسیاری از وضعیتهای اجتماعی شبیه به بازیهای مخصوص، تنها ائتلافهای پیروز حداقل شکل می گیرند. به عقیده ریکر، چانه زنی ائتلاف قوه مجریه در میان این وضعیتهای اجتماعی قرار دارد. چون نظریه ریکر نوعی معیار اندازه را برای ائتلافها وضع می کند، پیش بینی آن را می توان عموماً *اصل اندازه* نامید.

دانشمندان سیاسی اخیراً بحثی جدی در باره معنی پیروزی در چانه زنی ائتلاف را شروع کرده اند. بدیهی است که این امر تا حد زیادی به قواعد بازی سیاستمداران وابسته است. در چانه زنی بر سر ائتلافهای کابینه ای معنی پیروزی وابسته به قواعد تصمیم گیری در مجلس قانونگذاری (رای گیری) است. اگر همه تصمیمهای مهم مستلزم احرار اکثریت مبتنی بر دو سوم آرا باشند، پس برای پیروز شدن باید دست کم اکثریتی از دو سوم آرا کسب شود. از آن جا که بیشتر مجالس قانونگذاری تصمیمات خود را با اکثریت ساده آرا اتخاذ می کنند، بیشتر پژوهشگران در زمینه ائتلافهای کابینه ای پیروزی را با شأن و پایگاه اکثریت یکی دانسته اند. بر اساس این معیار، همه حکومتهاى اقلیت کوچک تر از اندازه اند، و هر ائتلافی که بتواند با از دست دادن یک عضو همچنان اکثریت خود را حفظ کند بزرگ تر از اندازه است. ائتلاف بزرگ تر از اندازه بخصوص در کشور هایی رایج اند که جمعیت آنها مرکب از گروههای متعدد متمایز قومی، زبانی، یا مذهبی است. نمونه های آنها عبارتند از بلجیم، ایتالیا، هلند، و لبنان قبل از شروع جنگ داخلی.>>

<< ائتلافهایی را که کل یا نزدیک به کل احزاب عمده پارلمانی را در بر می گیرند / ائتلاف های بزرگ می نامیم. چنین حکومتهایی بخصوص در طول دوران جنگ و سایر وضعیتهای اضطراری معمولند. آنها ویژگی بارز سیاست جاری در جوامعی نظیر سوئیس و، در برخی از دوره ها، بلجیم و فنلند، نیز به شمار می روند.

اصل اندازه در نظریه ریکر فرضهای انتقادی، و غالباً بحث انگیز، پدید می آورد. مثل هرگونه نظریه بازی، استدلال "داو" نیز بر اساس این فرض است که حزبها عاقلانه رفتار می کنند. نظریه ریکر همچنین بر این فرضها مبتنی است که احزاب هنگام چانه زنی دارای اطلاعات کاملند؛ "جایزه" برای ائتلاف برنده، بدون توجه به این که اعضای آن چه کسانی هستند، یک سان است؛ و هر موردی از چانه زنی ائتلاف رویداد مستقل است که در آن احزاب توجهی به آنچه در گذشته اتفاق افتاده است یا به آنچه انتظار دارند در آینده رخ دهد ندارند. منتقدان بر بسیاری از فرضهای رویکرد ریکر اعتراض کرده اند، از جمله بر این فرض که احزاب، جدا از ملاحظات مربوط به اندازه آنها، در جستجو برای شریک، یکسره فاقد تشخیص درستند. مثلاً محافظه کارانی که در پی شریک ائتلاف می گردند در انتخاب بین کمونیستها یا دموکرات های مسیحی، به شرط آن که هر دو حزب همان تعداد کرسیهای نمایندگی را در اختیار داشته باشند، فرق نمی گذارند.

اصل اندازه، به دلیل متکی بودن بر ساده سازیهای افراطی، جهان واقعی ائتلافهای حکومتی را خیلی موفقیت آمیز تبیین نمی کند. پیشبینی های آن غالباً نا دقیق و حتی وسیعاً غیر قابل قبولند و نمی توانند نه حکومتهای اقلیت و نه حکومتهای اکثریت اضافی را، که هر دو رایجند، تبیین کنند.

نظریه ائتلاف مبتنی بر سیاست در جریان نقد الگو های "بی توجه به سیاست"، مثل نظریه اصل اندازه، پدیدار شد. این نظریه بر این فرض مبتنی است که ملاحظات سیاسی مهم ترین دغدغه های ذهنی بازیگراند و بازی پارلمانی کم و بیش همان تعیین سیاست حکومت است. نظریه ائتلاف مبتنی بر سیاست بتدریج حمایت بیشتر محققان دموکراسی چند حزبی را کسب کرده است. نظریه ائتلاف مبتنی بر سیاست، پیروزی با حداقل پیوند یا ائتلافهای حداقل دامنه را پیش بینی می کند.

پیوستگی ایجاد می کند که ائتلافها حزبی را در بر گیرند که در طول یک مقیاس چپ - راست (یا آزادی خواه- محافظه کار) یا هر بُعد سیاسی دیگری، همجوار (مرتبط) باشند. پیوستگی همچنین

بدین معنی است که همه احزاب در درون گستره سیاست ائتلافی مشارکت دارند. دامنه سیاسی آن قسمت از طیف سیاسی است که بین افراطی ترین اعضای ائتلاف، مثلاً حزب چپ افراطی (مثلاً سوسیال دموکرات) و حزب راست افراطی (مثلاً دموکرات مسیحی)، قرار دارد. اگر ائتلافی پیوسته باشد، هیچ شکافی را در این دامنه باقی نمی گذارد بلکه همه حزبهای درون آن را در بر می گیرد. ائتلاف حداقل دامنه، این گستره بین دو حد افراطی را تا حد ممکن کوچک می کند.

در سالهای اخیر، برخی از نظریه پردازان ائتلاف معیار اندازه (اکثریت) را رد کرده اند. بنابر استدلال آنان، اگر احزاب حقیقتاً دارای هدفهای دقیق سیاسی باشند، تشکیل هر ائتلافی که از نظر مواضع سیاسی نتوان آن را شکست داد باید امکان پذیر باشد. ائتلاف سیاسی ماندگار ائتلافی است که نمایندگان مجلس قانونگذاری که سیاستهای دیگری را ترجیح می دهند نتوانند آن را شکست دهند. ائتلافهای سیاسی ماندگار همیشه شامل حزب "اصلی" است. در فضای تک بُعدی سیاسی، مانند مقیاس چپ- راست، حزب اصلی حزبی است با قانونگذار میانه، یعنی کسی که به یک اندازه در راست و چپ خود عضو دارد. اگر نگرانی احزاب صرفاً در باره سیاست باشد، هیچ اکثریتی نمی تواند عقلاً با تغییر فاصله موضع سیاسی از موضع حزب میانه رو موافق باشد. در نتیجه، حزب اصلی می تواند غالب شود حتی اگر بسیار کم تر از یک اکثریت پارلمانی را در اختیار داشته باشد. این حزب همیشه باید در ائتلاف حاکم موجود باشد.

اگرچه هسته اصلی سیاست نظریه ساده و آراسته ای در باره ایجاد ائتلاف است، این سیاست حاوی فرضهای زیادی است و پیشبینی های آن همیشه درست از کار در نمی آیند. بنابراین سایر نظریه پردازان ائتلاف کوشیده اند که تأثیرات نهاد های مختلف بر چانه زنی ائتلاف را مهار کنند. قوانین انتخابات، رویه پارلمانی، و قواعد تصمیم گیری در هیات دولت، همگی بر ائتلافهایی که احزاب تشکیل می دهند اثر می گذارند. بنابراین، محققان سیاست ائتلاف بیش از پیش به اهمیت قواعد وسیع تر حکومت دموکراتیک پی می برند. بسیاری از بینشهایی که از طریق مطالعه ائتلافهای مربوط به کابینه حاصل آمده اند درک ما را در باره انواع دیگر ائتلافها نیز بهبود بخشیده اند.

<<

مجالس قانونگذاری و پارلمانها

نهادهایی متشکل از نمایندگان منتخب حوزه های جغرافیایی معین، که در روند امور حکومتی دارای اختیار قانونگذاری و بعضی وظایف دیگر هستند. این مجامع قانونگذاری، که در بیشتر کشورها پارلمان نامیده می شوند؛ هرچند خصوصاً با دموکراسی ها مربوط اند، کم و بیش در همه نظامهای سیاسی معاصر وجود دارند.

اندازه و بزرگی مجالس قانونگذاری غالباً به شمار جمعیت هر کشور بستگی دارد. بیشتر آنها دارای ۱۰۰ تا ۳۰۰ نماینده اند. کشور های دارای جمعیت اندک ممکن است پارلمانهایی به کوچکی "دیت" امیر نشین لیختنشتاین داشته باشند، که ۱۵ عضو دارد. کشور های پهناور ممکن است دارای کنگره هایی با بیش از ۱۰۰۰ نماینده باشند، چنان که روسیه بین سالهای ۱۹۹۰ تا ۱۹۹۳ از این نوع کنگره ها داشت. سنای ایالات متحد آمریکا، با ۱۰۰ عضو، در ردیف مجالس قانونگذاری مهمی است که حداقل نماینده را دارند. مجلس نمایندگان آمریکا ۴۳۵ عضو دارد، و بعضی از قدیم ترین پارلمانهای کشور های اروپایی دارای بیش از ۶۰۰ عضو هستند.

اعضای مجالس قانونگذاری اقتدار خود را بر این ادعا که نمایندگی شهروندان را دارند متکی می دانند. از آنجا که هر عضو به شکل برابر سمت نمایندگی دارد، اقتدار و موقعیت رسمی او با هر یک از نمایندگان دیگر برابر است. هماهنگ کردن دیدگاههای نیرومند و غالباً متنازع تعدادی چنین گسترده از افراد، به نحوی که به تصمیم گیری مشترک بینجامد، مستلزم رویه ها و تشریفات خاص است. این رویه ها در طول قرنها تجربه شکل گرفته اند و از پارلمانهای قدیم تر به مجالس جدید تر منتقل شده اند.

همه پارلمانها، دست کم، عرصه های عمومی هستند برای بحث در باره موضوعات مهم، که خود از کارکرد های مهم دموکراسیها محسوب می شود. در بعضی از کشور، و مشخصاً در ایالات متحد آمریکا، پارلمانها از لحاظ قانونگذاری و بودجه بندی اهمیت خاص دارند. اما، در بیشتر کشورها، پارلمانها از نظر قانونگذاری و تصویب بودجه تحت الشعاع و تابع قوه مجریه اند. قوه مجریه پیشنویس اکثر لوایح را آماده می سازد، بودجه را پیشنهاد می کند و بر تصویب لوایح در مجلس قانونگذاری نظارت دارد. در نظامهای پارلمانی حکومتی،

مجالس قانونگذاری در انتخاب رئیس قوه اجرایی کشور مشارکت دارند. این رؤسا معمولاً از بین حزب یا احزابی که در پارلمان اکثریت دارند انتخاب می شوند. در بیشتر نظامها، مجالس قانونگذاری از راههای مختلف بر قوه مجریه نظارت می کنند، وظیفه ای که مراقبت یا سرپرستی خوانده می شود. چون توانایی قانونگذاری و تصویب بودجه پارلمانها در همه جا محدود شده است، این وظیفه نظارت یا مراقبت از لحاظ سیاسی اهمیت یافته است.

مجالس قانونگذاری در زمانها و مکانهای مختلف عهده دار وظایف متفاوتی بوده اند اما معمولاً ساختار ویژه دارند که چگونگی کار شان را معین می کند و آنها را از قوه مجریه متفاوت می سازد. اعضای مجالس قانونگذاری از نظر اختیارات تابع یکدیگر نیستند بلکه رسماً برابرند. آنها اقتدار خود را با این ادعا که نمایندگی دیگران را بر عهده دارند مبتنی می کنند، و این اقتدار را بر زمینه های تخصصی خود متکی نمی دانند. نهاد های قانونگذاری دست کم برخی از وظایف خود را به طور علنی انجام می دهند. تصمیمات این مجالس به صورت مشترک گرفته می شود نه آن که بر طبق دستور مقامات مافوق اتخاذ گردد.

امکان تصمیم گیری مشترک از سوی چند صد زن و مرد به الگو های پیچیده مناسباتی بستگی دارد که هرگاه آنها به مجلس راه می یابند بین این افراد به ظاهر برابر شکل می گیرند. این الگو ها از چنین عواملی سرچشمه می گیرند: (۱) تاریخ نهادین مجلس قانونگذاری؛ (۲) روابط نمایندگی میان اعضا و دنیای خارج؛ (۳) تشکیلات متمایز مجلس، و (۴) مقررات و رویه های ویژه آن.

پیشینه ماقبل دموکراسی

پارلمانها قدیمی تر از برآمدن دموکراسی هستند. تاریخ ظهور آنها به قرن دوازدهم و اروپای قرون وسطا باز می گردد. بسیاری از مقررات و رویه های امروزی مجالس قانونی از تجارب تاریخی دراز آنها سرچشمه گرفته اند. این رویه ها و مقررات را نسلهای پی در پی نمایندگان منتخب در قالب سوابق پارلمانی محفوظ نگاه داشته اند. از نظر ثبت و نگهداری این سوابق، بخصوص اعضای مجلس عوام انگلستان نقش اساسی داشته اند. مفهوم نمایندگی نیز، که اقتدار و ترکیب مجالس قانونگذاری بر آن متکی است، ریشه ای قرون وسطایی دارد. بنابراین، مجلس قانونگذاری محصول تمدن قرون وسطای اروپاست، که در <<

<<عصر دموکراسی تحول پذیرفته است تا پاسخگوی نیاز انواع بسیار متعدد نظام‌های سیاسی معاصر و از جمله نظام‌های شود که پارلمان در آنها عمدتاً برای مشروعیت بخشیدن به حکومت‌های غیر دموکراتیک خدمت می‌کند.

در گذشته، در طول پنج قرن منتهی به انقلاب آمریکا، شکل متعارف حکومت در اروپا نظام سلطنتی بود. پادشاهان بر جوامعی حکومت می‌کردند که در آنها کلیسای کاتولیک، اشراف زمیندار، و سازمان‌های تجارتهی شهری حقوق و امتیازات خود را از پادشاه می‌گرفتند. این گروه‌های متنوع - که فرقه‌های مذهبی، مالکان، اصناف، یا عام‌تر، طبقات خوانده می‌شدند - جامعه‌ای مرکب از گروه‌های ممتاز تشکیل می‌دادند. دولتی که بر پایه توزیع قدرت بین این گروه‌ها بنا می‌گردید، به اقتضای وضع، دولت طبقاتی خوانده می‌شد. امتیازاتی که این طبقات مدعی آنها بودند، بر پایه عادت، قرارداد، یا قوانین مدنی و کلیسایی قرار داشتند.

پادشاهان، برای نیل به سازش به این مراکز قدرت، گهگاه عاقلانه می‌دیدند که اعضای برجسته این گروه‌ها را به گروه‌ی دیگر جمع کنند و در باب مسایل مهم، نظیر جنگ و صلح، مالیات‌گذاری، و اداره دستگاه قضا با آنها به مشورت بپردازند. در برخی از کشورها پادشاهان با اطراف به طور جداگانه دیدار می‌کردند؛ همین‌الگو به نظام‌های دو مجلسی، یعنی پارلمان‌های متشکل از دو مجلس، منجر شد. این‌گونه مجالس که غالباً به طور نامنظم تشکیل جلسه می‌دادند، در بیشتر کشور‌های اروپایی واقع در غرب روسیه وجود داشتند. آنها را به اسامی گوناگونی می‌خواندند: *کورتیس* (اسپانیایی)، *اتاژنرو* (فرانسوی)، *لاندتاگ* (آلمانی)، *پارلمنتو* (ایتالیایی)، و *ریکسدگ* (سوئدی). چنین نام‌هایی بر مکان یا روز دیدار یا ترکیب و نوع فعالیت گروه دلالت داشتند. عنوان *قانونگذاری* مدتها بعد پدید آمد، یعنی در جریان انقلاب قرن هفدهم انگلستان، که مجلس عوام مدعی شد که نهاد وضع قوانین است، ادعایی که تا به آخر برابر این نهاد در بریتانیای کبیر محقق نشد. اما این ادعا را مهاجر نشینان انگلیسی در امریکای شمالی شنیدند و به خاطر سپردند و، با پا فشاری بر قدرت قانونگذاری مجالس خود، کامیابانه از آن در راه نیل به استقلال از پادشاه انگلستان بهره گرفتند. بدین ترتیب، این نهاد در ایالات متحد آمریکا به مجلس قانونگذاری موسوم شد، در حالی که تقریباً در همه کشور‌های دیگر نام آن بر وظیفه قانونگذاری اش دلالت نمی‌کند.

این مجالس، حال به هر نامی که خوانده می‌شدند، بتدریج قدرت اشتراکی خود را احساس کردند، و چون این قدرت بر این اندیشه پایه داشت که آنها نماینده جامعه اند موجه شمرده می‌شدند: وقتی که آنها تشکیل جلسه می‌دادند، این اجلاس کل مملکت بود که در محضر پادشاه برگزار می‌گردید. مجالس اولیه در طول پنج قرن پیش از برآمدن دموکراسی، در سراسر اروپا دولتها در سطوح محلی و ملی نفوذ داشتند. بنابراین، در پگاه دموکراسی در اواخر قرن هجدهم و اوایل قرن نوزدهم، نهاد‌های سیاسی آشنایی محسوب می‌شدند. بعلاوه، چون از جانب نیرومندترین گروه‌ها در جامعه سخن می‌گفتند و ایجاد تعهد می‌کردند، وقتی که مشارکت در امور سیاسی به گروه‌های دیگر اجتماعی گسترش یافت، آمادگی انطباق با مقتضیات دموکراسی را داشتند.

در واقع، نهضت‌های دموکراتیک اروپا به پارلمان چونان ابزار تحمیل اراده مردم بر پادشاه می‌نگریستند. بنابراین، مجالس قانونگذاری به علت نیاز جامعه ماقبل دموکراتیک ولی کثرت‌گرای اروپا و به منظور مهار قدرت مجریه شکل گرفتند. آنها، اگرچه مخلوق دموکراسی نبودند، نشان دادند که از بین نهاد‌های سنتی حکومت‌های اروپایی بهترین ابزار برای دموکراسی هستند.

برخی از پارلمان‌های قرون وسطایی اروپا، نظیر "طبقات عمومی" (*اتاژنرو*) در فرانسه، قربانی انقلاب‌های دموکراتیک اواخر قرن هجدهم و اوایل قرن نوزدهم شدند زیرا بیش از اندازه به امتیازات طبقات، گروه‌ها و اصناف قرون وسطا مربوط بودند. ترکیب آنها نمی‌توانست این ادعای دموکراتیک را که ملت متشکل از افرادی است که سزاوار نمایندگی مساوی هستند تاب آورد. مجالس دیگر، نظیر "پارلمان" انگلستان و "لاندتاگ" های ایالتی آلمان، اصلاح شدند و به صورت ابزار دموکراسی درآمدند. اعم از آن که پارلمان‌های جدید دموکراتیک نهاد‌های تازه بودند یا صورت اصلاح شده پارلمان‌های سنتی، ترکیب آنها بر اصل نمایندگی متکی بود، و تشکیلات و مقررات آنها بر پایه سازمان‌های مجامع قرون وسطایی قرار داشتند. بدون وجود سنن دیرین سرچشمه گرفته از مجالس قرون وسطایی، تصور نهاد امروزی پارلمان امکان پذیر نیست.

نمایندگی

پارلمانی که اعضای آن مدعی نمایندگی جامعه‌ای دموکراتیک باشند باید ترتیبی دهد که اعضایش <<

<<از طرف مردم در فواصل معین انتخاب شوند. برخی از دموکراسی‌ها ممکن است اجازه دهند که به عنوان نشانه‌ای از جوامع مبتنی بر طبقات گذشته، مانند "مجلس لرد" های انگلستان، نمایندگان مجلس دوم پارلمان آنها انتصابی باشند. اما همه دموکراسیها تأکید دارند که اعضای مجلس اصلی آنها باید با رأی عموم مردم انتخاب شوند. اندیشه نمایندگی "بالقوه" - بدین معنا که افرادی که رأی نداده اند به هر حال در مجالس قانونگذاری نمایندگی داشته باشند- ممکن است از نظر مدافعان مجلس عوام اصلاح نشده انگلستان در قرن نهم توجیهی می‌داشت. اما این معنا با اندیشه دموکراتیک امروزی سازگاری ندارد، و فقط می‌تواند در مورد کودکان یا افراد دیگری که توانایی رأی دادن ندارند موجه باشد. در نتیجه، سیر توسعه دموکراسی مجالس قانونگذاری مبتنی بوده است بر تعریف و افزایش شمار رأی دهندگان، سازماندهی ماهیت فراگیر و انتخابی دولتهای نوین، و گسترش دامنه صلاحیت افراد برای نمایندگی پارلمان.

یک سوم از پارلمان‌های جهان دارای دو مجلس هستند. نیمی از اعضای مجلس دوم به صورت مستقیم انتخاب می‌شوند، و نیم دیگر یا انتصابی هستند یا به طور غیرمستقیم انتخاب می‌شوند. در طول بیست و پنج سال متعاقب جنگ جهانی دوم، سه کشور پارلمان‌های دو مجلسی خود را تبدیل به پارلمان‌های یک مجلسی کردند: دانمارک، نیوزیلند و سویدن. وقتی که پارلمان‌های اروپای شرقی و مرکزی پس از خروج نیروهای شوروی و فروپاشی نظامهای کمونیستی در این کشورها دموکراتیک شدند، پولند مجلس دومی به پارلمان خود اضافه کرد. برخی از کشورها دیگر نیز به فکر ایجاد مجلس دوم هستند. به رغم آن که مجلس دوم ریشه‌ای دارد که به دوران ماقبل دموکراسی باز می‌گردد، گرایشی آشکار به حذف آن محسوس نیست. در واقع، مجلسی که بر حوزه‌های انتخاباتی دارای جمعیت مساوی مبتنی نباشد همچنان پر جاذبه است و این جاذبه، بخصوص در کشورهای فدرال - که یک مجلس آنها نمایندگی ایالت‌های تشکیل دهنده مملکت را دارد، نظیر سنای آمریکا یا "بوندسرات" آلمان- بیشتر است.

با این حال، تلاشهای ناظر بر دموکراتیک کردن پارلمان‌ها عمدتاً به گسترش حق انتخاب نمایندگان معطوف بوده است. بنابراین، حق رأی، که به صاحبان املاک محدود بود، به حق رأی "عمومی" مردان تبدیل شد، سپس دامنه آن گسترش یافت و همه افراد را صرف نظر از جنس، نژاد و قومیت در

برگرفت، و نهایتاً بر کلیه شهروندانی که به هجده سالگی برسند عمومیت یافت. این تحول در آمریکا در اوایل قرن نهم، در انگلستان با اصلاح مقررات نمایندگی در ۱۸۲۳، و در اروپای قاره‌ای پس از انقلاب ۱۸۴۸ آغاز شد. سپس در نیمه دوم قرن بیستم در بیشتر کشورها معمول گردید و پیامدهای ژرف از نظر ترکیب و تشکیلات داخلی پارلمان‌ها به بار آورد.

حق رأی دموکراتیک موجب پدید آمدن انبوهی از رأی دهندگانی شد که می‌بایست به نوعی سازمان داده شوند تا اساساً قادر به رأی دادن شوند. برای تحقق این هدف، مجالس قانونگذاری نوین این مفاهیم قرون وسطایی را که مملکت متشکل از اجتماعاتی جغرافیایی است و پارلمان باید مظهر ساکنان این اجتماعات - یا به قول انگلیسیها، (عوام)- باشد حفظ کردند. از همین رو است که نهاد انتخابی انگلستان "مجلس عوام" نامیده می‌شود. در مقابل، این مفهوم که مملکت متشکل از طبقات است عمدتاً کنار نهاده شد. همچنین، از تلاش‌هایی که صورت می‌گرفت تا از طریق تشکیل مجلسی که نمایندگی حرفه‌ها، مشاغل، و گروههای ذینفع را داشت. به اصناف امروزی کارکردی امروزی بدهند، نیز انصراف حاصل شد. بنابراین، روند انتخاباتی که اکنون نمایندگان بر اساس آن برگزیده می‌شوند بر پایه مناطق جغرافیایی سازمان می‌یابد، و حوزه‌هایی که در هر یک از این مناطق تشکیل می‌شوند حق انتخاب یک یا چند نماینده را دارند.

انبوه رأی دهندگان را احزاب سیاسی نیز، که جانشین جناحهای موجود در پارلمانهای ماقبل دموکراتیک هستند، سازمان می‌دهند. احزاب، برخلاف جناحها، علاوه بر داخل، در خارج پارلمان‌ها نیز فعالند، و گروههای دارای اعضای همفکر را با آرای آنها به خود می‌پیوندند. احزاب سیاسی داوطلبان نمایندگی پارلمان را نامزد می‌کنند، رأی دهندگان را متشکل می‌سازند، برنامه‌های انتخاباتی را تدوین می‌کنند، و می‌کوشند تا نامزد‌هایی که انتخاب می‌شوند در برابر رأی دهندگان پاسخگو بمانند. پارلمان‌های دموکراتیک، به لحاظ این واقعیت از نهاد‌های قانونگذاری موجود در دیکتاتوری‌ها متمایزند که اعضای آنها در جریان رقابت با نامزد‌های دو یا چند حزب سیاسی انتخاب شده‌اند. بنابراین، حوزه‌های انتخاباتی در این دو گونه نظام به دو صورت سازمان یافته‌اند: منطقه‌ای و حزبی. از لحاظ چگونگی تعیین حوزه‌های انتخاباتی منطقه‌ای و تنظیم رقابتهای حزبی، تفاوت‌های عمده‌ای بین کشورها وجود دارد. <<

<< در ایالات متحد، نظیر اکثر دولتهای فدرال، حوزه های انتخاباتی نخست بر طبق فرمولی که نمایشگر جمعیت نسبی هر ایالت است بین ایالتها تقسیم می شوند. سپس مجالس قانونگذاری ایالتی به تعیین مرز های انتخاباتی کنگره اقدام می کنند؛ این کار تحت نظارت دادگاهها صورت می گیرد تا رعایت دو معیار منصفانه اصلی تضمین شود. اول، حوزه های انتخاباتی دقیقاً جمعیت مساوی داشته باشند. دوم، اقلیتهای نژادی و قومی امکان بردن کرسیهای کنگره را به تناسب جمعیت خود از دست ندهند. آرا اقلیتها نباید بر اثر محدوده هایی که برای حوزه های انتخاباتی ترسیم می شود "تضعیف" گردد. در انگلستان، آلمان و بسیاری از کشورهای دموکراتیک دیگر، این مرز ها از سوی کمیسیونهای غیر حزبی شبه قضایی ترسیم می شوند، و معنای منصفانه بودن در آنها تفاوت دارد. در غالب کشور ها، اصل تساوی جمعیت به اندازه ایالات متحد مراعات نمی شود و رعایت نمایندگی اقلیتها به هیچ وجه به میزان امریکا نیست. در انگلستان جمعیت حوزه های انتخاباتی ممکن است بالغ بر ۲۰ درصد با میانگین ملی جمعیت تفاوت داشته باشد. این انتظار که گرایشهای حزبی رأی دهندگان باید به شکل منصفانه در پارلمان متجلی شود، بخصوص در کشور هایی که دارای نظامهای چند حزبی هستند، در سطح به مراتب گسترده از ایالات متحد تحقق یافته است.

در حدود نیمی از کشورهای دموکراتیک، هر حوزه انتخاباتی دارای چندین نماینده است. این موضوع امکان می دهد که نمایندگی تناسبی تحقق پذیرد و نامزد های احزاب به تناسب تعداد آرای نسبی خود به پارلمان راه یابند. دقت این نمایندگی تناسبی به تعداد نماینده ای که هر حوزه حق انتخاب دارد وابسته است. رعایت تناسب آرای احزاب مانع از تسلط دراز مدت یک حزب بر مجلس قانونگذاری می شود، نظیر وضعی که به علت تسلط "حزب دموکرات" مدتها بر مجلس نمایندگان امریکا حاکم بود. در عین حال، بر تعداد حزب های دارای کرسی نمایندگی در پارلمان نیز می افزاید.

ترجیح نمایندگی تناسبی در سالهای بعد از جنگ جهانی اول در اروپا شکل گرفت، . بیانگر این احساس عدالت دموکراتیک بود که همه طیف های حزبی باید سهم خود را داشته باشند. در نتیجه تعداد احزاب سیاسی به سرعت افزایش یافت و باعث نوعی توقف در کار پارلمان ها شد. بعد از جنگ جهانی دوم، بسیاری از کشور ها نمایندگی تناسبی را محدود کردند، به این ترتیب که هر حزب موظف

گردید که در هر انتخابات حداقل ۵ درصد آرای سراسر کشور را به دست آورد تا بتواند در پارلمان صاحب کرسی شود این شرط نیل به "آستانه ورودی"، در بیشتر مجالس قانونگذاری جدیدی که پس از ۱۹۸۹ در اروپای شرقی و مرکزی تشکیل شد نیز منظور گردید. بدین ترتیب، چگونگی ساختار احراز نمایندگی از نظر حضور احزاب در مجالس قانونگذاری و روند تصمیم گیری در این مجالس، که احزاب سیاسی در آنها نقش مهمی بازی می کنند، پیامد های مستقیم دارد.

علاوه بر گسترش حق رأی، دموکراسی مستلزم گسترش تعداد افراد واجد صلاحیت برای عضویت در پارلمان نیز هست. بیشتر کشور ها برای نامزد های نمایندگی معیار های سخت تر از معیار های رأی دادن در نظر می گیرند. این کار به سبب گرایشهای ضد دموکراتیک نیست، بلکه بدین منظور است که صلاحیت نمایندگان پارلمان برای تقبل مسوولیتهای خطیری که بر عهده می گیرند هرچه بیشتر افزایش یابد. غالب کشورها، هرچند سن رأی دادن در آنها هجده سال است، برای نامزد های نمایندگی به حداقل بیست و یک سال قایل شده اند. در ایالات متحد امریکا اعضای مجلس نمایندگان حداقل بیست و پنج ساله و اعضای سنا حداقل سی و پنج ساله باشند. بعلاوه، بیشتر کشور ها برای احراز نمایندگی به این شرط نیز قایل شده اند که نامزد ها باید شهروند مملکت بوده و برای مدت معین در آنجا اقامت داشته باشند؛ همچنین، به نامزد هایی که دارای سوابق جرایم جدی بوده یا محرومیت های قانونی داشته باشند اجازه شرکت در انتخابات نمی دهند. علاوه بر این، برای پیشگیری از تداخل منافع، دارندگان بعضی از مشاغل عمومی و حتی صاحبان برخی از حرفه های معینی را از شرکت در انتخابات محروم کرده اند.

گسترش حق شرکت مردم در انتخاب اعضای پارلمان و گسترش دامنه صلاحیت افراد برای نمایندگی، لزوماً ضامن آن که ترکیب مجلس معرف کل جمعیت کشور باشد نیست. چند تن نماینده بدیهي است که مظهر کامل جمعیتی عظیمی نمی توانند باشند، اما جوامع دموکراتیک انتظار دارند که نهاد های منتخب از جهت اساسی معرف آنها باشند. توقع همه کشور ها این است که عضویت در مجلس قانونگذاری منعکس کننده تنوع جغرافیایی مردم باشد، و اکثر آنها متوقع اند که ترکیب حزبی مجالس ارتباطی معقول و نزدیک با چگونگی توزیع آرای احزاب در انتخابات داشته باشد. <<

<< در قاره اروپا از مدتها پیش انتظار می‌رفته است که ترکیب اعضای پارلمان‌ها معرف رشته‌های هرچه گسترده‌تر از حرفه‌ها و پیشه‌ها باشد. بسیاری از کشورها نسبت به ضرورت برقراری تعادل درونی در پارلمانها از لحاظ حضور نمایندگان وابسته به گروههای اصلی مذهبی، قومی یا قبیله‌ای حساسیت دارند. معرفی نامزد های انتخاباتی از سوی احزاب سیاسی مکانیزم یا ساز و کاری است که امکان سازگاری ترکیب مجلس قانونگذاری را با انتظارات مردم ممکن می‌کند. اما این سازوکار ناقص است. حساسیت احزاب احتمال دارد که با انتظارات رأی دهندگان منطبق نباشد، و توزیع تصادفی آرا در حوزه های انتخاباتی به هر حال می‌تواند بر نتایج انتخابات تاثیر گذارد. رشد بسیار کند تعداد نمایندگان زن در مجلس قانونگذاری خود نشانگر نقص عمده سازوکاری است که باید تغییر انتظارات فرهنگی را به ترکیب اعضای پارلمان‌ها منتقل کند. با تمام اینها، مجالس قانونگذاری، در طول زمان، در ارتباط با آنچه معرف "نماینده‌گی" است، در مسیر منعکس کردن مردم حرکت کرده‌اند. کوتاهی در این امر، بر اقتدار آنها لطمه می‌زند.

وجود "رابطه انتخاباتی" بین اعضای مجلس قانونگذاری و مردم از وجوه اساسی نمایندگی دموکراتیک است. این رابطه نمایندگان را بر می‌انگیزد که پاسخگوی رأی دهندگان باشند. تاثیر رابطه انتخاباتی بر این پاسخگویی تا حدودی به بسامد و تواتر انتخابات بستگی دارد. فقط در امریکا است که دوره مجلس نمایندگان کوتاه و صرفاً دو سال است. در سایر کشورها، ادوار پارلمانی معمولاً چهار یا پنج سال است، اما در نظامهای پارلمانی این دوره ممکن است به طور ناگهانی به پایان برسد، و آن وقتی است که مجلس به دولت رأی عدم اعتماد دهد و نخست وزیر نیز متقابلاً مجلس را منحل کند و همگان را به انتخابات جدید فراخواند.

امتیازی که معمولاً نمایندگان شاغل برای تجدید انتخاب دارند - و بخصوص در انتخابات امریکا از انتخابات کشورهایی که مجالس چند حزبی دارند بیشتر است- در مورد مطلوب بودن محدود کردن دوره‌هایی که یک نماینده می‌تواند خدمت کند ایجاد تردید می‌کند. هدف از این کار آن است که رقابت آمیز بودن انتخابات محفوظ بماند. فقط پارلمان‌های غیر دموکراتیک نمایندگی را به یک دوره محدود می‌کنند، زیرا بی‌تجربگی نمایندگان از عوامل ضعف مجالس قانونگذاری است. در ایالات متحد امریکا، چندین ایالت برای ادوار نمایندگی قایل به محدودیت شده‌اند و کوشیده‌اند تا این محدودیت را

بر نمایندگان خود در کنگره نیز تحمیل کنند. در دیگر دموکراسیها، که امتیازی که نمایندگان شاغل دارند به اندازه امریکا محسوس نیست، محدودیت ادوار نمایندگی وجود ندارد.

در برداشتی آرمانی، میزان پاسخگویی نمایندگان بر مبنای سازگاری و توافق دیدگاه‌های رأی دهندگان و نمایندگان آنها ارزیابی می‌شود. اما در این برداشت آرمانی دو واقعیت بسیار مهم سیاسی نادیده گرفته می‌شود. اول آن که در دیدگاههای رأی دهندگان یک حوزه معمولاً اتفاق نظر وجود ندارد، و این امر به طریق اولی در مورد کل حوزه‌های انتخاباتی یک مملکت نیز ثابت است. دوم آن که بیشتر شهروندان برای مقولات سیاسی اهمیت ثانوی قایلند و، به همین دلیل، یا اساساً در باره اکثر این مقولات نظری ندارند یا نظر آنها ثابت و پایرجا نیست.

در نتیجه این واقعیتها، نمایندگان نمی‌توانند مأمور حوزه‌های انتخاباتی خود باشند یا صرفاً دیدگاه‌های این حوزه‌ها را منعکس کنند. آنها، بر اثر درگیر شدن در سیاستها، تشکیلات و رویه‌های پارلمانی، به اطلاعات و دیدگاه‌هایی دسترسی می‌یابند که رأی دهندگان فاقد آن هستند. بدین ترتیب، الزاماً دیدگاه‌هایی پیدا می‌کنند که با دیدگاه‌های رأی دهندگان تفاوت دارد. بنابراین، نمایندگان غالباً فقط به عنوان امین و حافظ منافع رأی دهندگان عمل می‌کنند. این امر، به خودی خود منافاتی با تکالیف نمایندگی آنها ندارد. نقش آنها به عنوان نماینده شامل صورت بندی برنامه‌های سیاسی، پیشنهاد راه‌حلهای جانشین، تلاش برای جلب حمایت مردم از این راه‌حلهای، و پاسخگویی به آرزوهای مردم در مواردی که با روشنی بیان شوند نیز هست. آدموند برک، که در هنگام انقلاب امریکا عضو پارلمان انگلستان بود، بیانی کلاسیک به این مضمون دارد که یک نماینده صرفاً مأمور حوزه انتخاباتی خود در معنای قرون وسطایی کلمه نیست، بلکه امین همه حوزه‌های انتخاباتی است و وظیفه دارد که "عقیده بی‌غرضانه خود، داور سنجیده خود و بینش روشنگرانه خود" را در خدمت کلیه رأی دهندگان قرار دهد.

قانون‌گذاران با تجربه می‌دانند که رأی دهندگان آنها به بیشتر موضوعها بی‌علاقه‌اند. آنها به برداشتهای مشابه خود با رأی دهندگان شان تکیه می‌کنند تا از بروز اختلاف در قضاوت‌های خود شان با آنچه رأی دهندگان می‌پذیرند پرهیز شود. با این حال، وقتی که رأی دهندگان برای برآورده شدن نیاز فردی فشار بیاورند یا خواسته‌های فردی را <<

<< مطرح کنند، نمایندگان به عنوان مأمور آنها عمل می کنند. در واقع، قرار گرفتن در خدمت موکلان در این معنا از وظایف همگانی نمایندگان پارلمان در سراسر جهان است. نمایندگان نوعاً ساعتهایی را در حوزه های انتخاباتی خود می گذرانند، از طرف رأی دهندگان خود در دستگاه های دولتی پیگیر امور می شوند، به نامه ها پاسخ می دهند، و اطلاعیه های خبری منتشر می کنند. اعضای کنگره آمریکا، که هر یک از آنها دفتری شامل تعداد کافی کارمند و دستیار در اختیار دارد، معمولاً در سطح بسیار گسترده تر از همتایان خود در سایر مجالس قانون گذاری دنیا به " امور حوزه انتخاباتی" خویش می پردازند. اما این وظیفه، همان طور که گفته شد، با مراتب مختلف، در میان اعضای همه پارلمان ها و مجالس قانون گذاری کلیه کشور ها عمومیت دارد. "رابطه انتخاباتی" پیوندی مهم میان یکایک نمایندگان و رأی دهندگان آنها محسوب می شود. اما حاصل پیوندی که بین یکایک نمایندگان و حوزه های انتخاباتی آنها برقرار است لزوماً در خدمت منافع کل جمعیت آن حوزه نیست. نیل به این هدف آرمانی مستلزم ابداع روشهایی برای شناختن منافع کل جمعیت هر حوزه انتخاباتی است. این منافع، و نیز انگیزه هایی که هر نماینده برای تأمین منافع متکثر حوزه انتخاباتی خود دارد، سپس باید در تصمیم گیریهای مشترک مجلس به صورتی که در خدمت منافع عمومی باید متظاهر شود. تشکیلات و رویه های پارلمانی ابزار تحقق این هدف بشمار می روند. این عوامل موجب می شوند که مجمعی متشکل از اعضای برابر به ساختاری تبدیل شود که تقسیم کار و مراتب ضمنی ارشدیت و نفوذ در آن به اعضایش اجازه می دهد تا نمایندگان واقعی مردم باشند.

تشکیلات

پیچیدگی جامعه نوین شناخت منافع عمومی رأی دهندگان را بسیار دشوار می کند. با وجود این، بسیاری از وجوه تشکیلاتی مجالس قانونگذاری به نمایندگان کمک می کنند تا منافع افراد و گروه ها را بشناسند. سپس مجموع این منافع را با منافع کلی جامعه سازگار کنند. روش انتخاب اعضای مجلس قانونگذاری هادی نمایندگان است تا با منافع متکثر مناطق جغرافیایی جامعه آشنا شوند و به دفاع از آنها برخیزند. وابستگی نمایندگان به تجدید انتخابات قانونمند باعث می شود که آنان به گروههای ذینفع در حوزه های انتخاباتی خود توجه خاص داشته

باشند، زیرا همین گروهها هستند که اطلاعات ارزشمند در باب موضوعات، مهارتهای تشکیلاتی، و احتمالاً کمکهای مالی انتخاباتی در اختیار آنها می گذارند. اعضای این گروهها ممکن است خود نماینده مجلس قانونگذاری باشند؛ این موضوع در اروپا عمومیت بیشتری دارد تا در آمریکا. به نسبتی که اعضای گروههای ذینفع مستقیماً بر کرسی های مجلس تکیه نزده باشند، تماس بیرونی سازمانهای آنها با نمایندگان بیشتر است؛ به این گونه تماس اعمال نفوذ گفته می شود، و هدف از آن آوردن فشار بر نمایندگان برای تصویب قوانین مورد نظر سازمانهای مزبور است.

علاوه بر فشار های بیرونی گروههای ذینفع، نمایندگان نیز رغبت خاصی دارند که جوابگوی تکثر منافع باشند، و به همین سبب خود را در کمیته های تخصصی سازمان می دهند. سنای آمریکا دارای ۱۶ کمیته ثابت تخصصی و ۸۶ کمیته فرعی است، و مجلس نمایندگان آن کشور ۲۲ کمیته ثابت و ۱۱۵ کمیته فرعی دارد. تخصص کمیته های کنگره آمریکا سطحی بالاتر از کمیته های مجالس قانونگذاری سایر کشور ها دارد. تعداد اعضای کمیته های پارلمانی از فقط ۶ نفر در هر یک از دو مجلس پارلمان فرانسه تا ۲۹ نفر در پارلمان انتخاباتی هالند در نوسان است. تعداد معمول بین ۱۰ تا ۲۰ کمیته است و به ندرت از کمیته های فرعی استفاده می شود.

در پارلمان انگلستان اکثر کمیته ها غالباً به صورت موقت و برای رسیدگی به موضوعی معین تشکیل می شوند. و برای هر لایحه جدید کمیته ای با اعضای تازه تشکیل می شود. این محدودیت تخصصی نمایندگان بازتاب محدودیت وظیفه قانونگذاری مجلس عوام انگلستان است و نمایندگان را در قبال رهبران حزبی که به مقامات اجرایی تکیه زده اند و کارمندان آنها در دستگاه دولت در موقعیتی کاملاً نامناسب قرار می دهد. برای جبران این وضع و بهبود قدرت نمایندگان در نظارت بر قوه مجریه، در ۱۹۷۹ نظامی برقرار شد که اکنون دارای ۱۴ کمیته تخصصی انتخابی است. رویکرد انگلیسیان به ساختار کمیته ها نشان می دهد که در آن کشور پارلمان تابع رهبران حزبی و دستگاه دولت است، در حالی که در سایر کشور ها اکنون مدتها است که مجالس قانونگذاری به کمیته های تخصصی اتکا دارند تا از این راه خود به اطلاعات تخصصی دست یابند.

مجالس قانونگذاری، هر قدر هر نظام بر کمیته های تخصصی تکیه کنند، بر قدرت رقابت آنها با <<

<< قوه مجریه می افزایند این سخن به خصوص از این جهت واقعیت دارد که حوزه صلاحیت کمیته های تخصصی مجالس قانونگذاری معمولاً با حوزه فعالیت های تخصصی وزارت خانه ها منطبق است. این وضعیت تا حدودی از نقش نظارتی کمیته ها بر وزارت خانه ها سرچشمه می گیرد، نقشی که حتی در ایالات متحد آمریکا همتراز با قانونگذاری و تخصیص بودجه دارد.

قانونگذاران طبعاً ترجیح می دهند به کمیته هایی مامور شوند که با زمینه های فعالیت آنها آشنا هستند و این زمینه ها در جهت خدمت به حوزه های انتخاباتی آنها است. این سخن بدین معنا است که اعضای کمیته ها کار خود را با اطلاعات و علایق تخصصی مرتبط با وظایف کمیته های شان شروع می کنند و سپس به تدریج دامنه اطلاعات تخصصی خویش را گسترش می دهند. کارمندان حرفه ای کمیته ها در جهت نیل به تخصص به آنها کمک می کنند. اطلاعات تخصصی این کارمندان بخصوص در آمریکا بسیار عمیق است و اکنون استفاده از این گونه کارمندان در بیشتر مجالس قانونگذاری دموکراتیک معمول شده است. کنگره آمریکا بیش از ۳۰۰۰ کارمند کمیته در استخدام خود دارد. تعداد این گونه کارمندان در مجالس ملی دیگر حتی به یک دهم کنگره آمریکا نمی رسد. اما بسیاری از مجالس ایالتی آمریکا و نیز پارلمانهای اروپای غربی و جاپان به تکمیل کادر حرفه ای کمیته های پارلمانی خود دست زده اند. این کمیته ها، از طریق تخصص اعضا و کارمندان خود، در باره مقولات اصلی سیاسی صاحب نظر می شوند. تخصصهای موجود در اکثر نهاد های قانونگذاری به پای تخصصهایی که در قوه مجریه موجود نمی رسند؛ لیکن، کنگره آمریکا بیشتر از مجالس قانونگذاری سایر کشور ها به قوه مجریه نزدیک است.

حوزه های انتخاباتی، که بر اساس عوامل جغرافیایی تعیین شده اند، و نیز تخصص کمیته ها، مسلماً به قانونگذاران کمک می کنند تا منافع خاص حوزه های انتخاباتی خود را بشناسند و برای تأمین آنها بکوشند. این تأکید بر منافع خاص، در عین حال مانع از شکل گیری اکثریتهای قانونگذاری می شود. یکی از راه های مقابله با این مسأله این است که نمایندگان رأی خود را با نمایندگان دیگر معامله کنند؛ به این معنا که، با توجه به اهمیت متغیری که مقولات مختلف برای آنها دارد، نسبت به موضوع هایی که برای آنها کم اهمیت است رأی خود را به دیگران بدهند و، در مقابل، در مورد موضوع هایی که برای حوزه های انتخاباتی خود دارای نهایت

اهمیت می دانند از حمایت دیگران برخوردار شوند. این نوع معامله ها مبنای "خاصه خرجی" در قانونگذاری است، و چون باعث می شود که تخصیص اعتبارات به شکلی صورت گیرد که منافع حوزه های انتخاباتی یکایک نمایندگان تأمین شود، معمولاً هزینه هایی بالاتر از سطح متعارف بر ملت تحمیل می کند. در این الگو، که به سیاست توزیعی مشهور است، همه ظاهراً برنده می شوند اما منافع عمومی تحت شعاع قرار می گیرد.

دو فشار عمده تأثیر سیاست توزیعی را محدود می کند. یکی را احزاب سیاسی وارد می کنند که معمولاً علایق افراد نماینده را با سیاستهای عمومی در هم می آمیزند که برای رأی دهندگان در سطح ملی جاذب باشد. سازمان بندی احزاب در درون مجالس قانونگذاری در آمریکا "کمیته های نظارتی" و انگلستان "احزاب پارلمانی" نامیده می شود. این گروه بندی قانونگذاران متعلق به یک حزب سیاسی بدین منظور است که آنها رهبران داخلی پارلمان و نیز اداره کنندگان جلسات هر دو مجلس را، که در دنیای انگلیسی زبانان "سخنگو" و در سایر جا ها "رئیس" خوانده می شوند، انتخاب کنند. به علاوه در کشور هایی که برخلاف آمریکا روسای کمیته های مجلس بر مبنای نظام ارشدیت تعیین نمی شوند، یا این روسا بر اساس تعداد نسبی نمایندگان احزاب معین نمی گردند، انتخاب آنها از طرف همین گروهها صورت می گیرد. همچنین، این گروهها تلاش می کنند که مناصب درون کمیته ها بر مبنای مذاکره و توافق با گروههای دیگر به اعضای آنها واگذار شود. آنها برای تدوین سیاستهای حزب خود در زمینه موضوعهایی که در دستور کار مجلس است نیز می کوشند، و غالباً در این زمینه از کمیته های تخصصی حزب خود کمک می گیرند. تلاش آنها بر این است که اعضای حزب خود را به اتخاذ موضع مشترک در برابر موضوعهای مهم برانگیزند. در صورتی که تعداد احزاب موجود در مجالس قانونگذاری از پنج یا شش تجاوز کند، بدیهی است که امکانات آنها از لحاظ آشتی دادن منافع مختلف و سازماندهی کارها محدود می شود.

به علت وجود تشکیلات حزبی در درون مجالس قانونگذاری، و بر اثر قدرتی که احزاب از این طریق در انتخاب نامزد ها و مبارزات انتخاباتی مربوط به کمیته ها به دست می آورند، چگونگی رأی دادن نمایندگان تا حدود زیادی در خط و چار چوب سیاستهای احزابی است که به آنها وابسته اند. این امر به خصوص در مورد مجالس قانونگذاری کشور های اروپایی، که نظامهای حزبی دیرین و جا<>

<< افتاده ای دارند، و رأی دهندگان در هنگام انتخابات کاملاً به وابستگی حزبی نامزد ها توجه می کنند، مصداق دارد. حتی در ایالات متحد آمریکا نیز، که در آن جا نمایندگان کنگره عمدتاً به صورت فردی و نه به عنوان عضو احزاب در مبارزات انتخاباتی شرکت می کنند، نیمی از آرای عرصه های دو مجلس کنگره به صورت رأی حزبی است، تا جایی که گاهی اکثریت دموکراتها متفقاً علیه اکثریت جمهوری خواه رأی می دهند. به علاوه، نمایندگان نشان داده اند که به رأی دادن در خط اکثریت حزبی خود گرایش روزافزون دارند. در اوایل ۱۹۹۰، نسبت نمایندگانی که چنین می کردند در میان اعضای دموکرات مجلس نمایندگان به ۸۰ درصد رسید، و حتی در مواردی که موضوع مهمی نظیر بودجه مطرح بود از این میزان هم تجاوز می کرد. انضباط حزبی در اکثر پارلمانهای دموکراتیک خارج از آمریکا، به جز در مواردی که پای وجدان فردی در میان باشد، از ۹۰ درصد بالا تر است. در دو دهه ۱۹۸۰ و ۱۹۹۰ دموکرات ها و جمهوری خواهان کنگره آمریکا نیز در مورد موضوعهای مهم به چنین سطحی از انضباط و همبستگی رسیدند. در نظامهای پارلمانی، که نخست وزیر و اعضای هیأت دولت از حزب یا احزاب اکثریت هستند، انضباط حزبی بر اقتدار در قوه اجرایی می افزاید. در نظام ریاست جمهوری ایالات متحد، که مقام ریاست جمهوری و اکثریت اعضای کنگره غالباً از دو حزب رقیب هستند، انضباط حزبی ممکن است باعث تقسیم و دوگانگی دولت شود. در چنین وضعی، حق وتوی رئیس جمهور، از جهت برتری قوه مجریه بر قوه مقننه، به عامل تعیین کننده تبدیل می شود؛ حق وتو را فقط با دو سوم آرای نمایندگان کنگره می توان نقض کرد.

دومین عامل محدودکننده گرایش نمایندگان به درگیر شدن در سیاست توزیعی وقتی است که به پیامد های سیاستهای خاصی نامطمین باشند. در یک جامعه نوین و پیچیده نتایج مصوبات مجلس قانونگذاری غالباً چنان ناروشن است که نمایندگان قادر نیستند در باره پیامد های سیاسی آرای خود به محاسبات قابل اطمینان دست بزنند. قانونگذاران، در خارج از حوزه های تخصصی خود، معمولاً در مورد پیامد های رأی خود، واکنش احتمالی مردم، و سیاستهای جانشین ممکن اطمینان ندارند. این عدم اطمینان باعث می شود که در هر مورد موضوع را به کارشناسانی که در جمع خود دارند احاله دهند. بدین ترتیب، گرایش نمایندگان غالباً بر این است که

هم بر اطلاعات تخصصی تکیه کنند و هم در عین حال در خط حفظ منافع خاص خود رأی دهند.

تأثیر مبادله اطلاعات بر تصمیم گیریهای مشترک قوه قانونگذاری از تأثیری که معامله آرا دارد متفاوت است. مبادله اطلاعات تخصصی به اغلب احتمال منجر به تصمیم گیریهایی می شود که جوانب مختلف موضوع ها در آن ملحوظ شده است؛ از آن جمله اند نظر های کارشناسانی که از سوی کمیته ها و ادارات اجرایی عرضه می شوند، منافع حزبی، در سطح کلان جامعه و برآورد نتایج غایی تصمیمی که در باب موضوعی معین گرفته می شود. نمایندگان هرچه بیشتر به این گونه اطلاعات تکیه کنند، احتمال آن تصمیم های شان در خدمت منافع عمومی جامعه و نه منافع محدود و خاص باشد بیشتر می شود. بنابراین، ساختار کمیته ها، احزاب، و گروه های ذینفع در مجالس قانونگذاری به نمایندگان اجازه می دهند که دست کم تا جایی که مبادله اطلاعات بین آگاه ترین رهبران حکومتی و سیاسی میسر می کند. هم منافع متکثر موکلان خود و هم منافع کل جامعه را بشناسند.

الگو های تأثیری که کمیته ها و احزاب بر کل تصمیمات مجالس قانونگذاری دارند، از رویه ها و تشریفات مرسوم تأثیر می پذیرند. این رویه ها از سه جهت بسیار مهم بر فعالیتهای پارلمانی تأثیر می کنند: روند قانونگذاری و تصویب بودجه، حل و فصل اختلاف نظر های موجود در بین دو نهاد قانونگذاری در نظام های دو مجلسی، و چگونگی برگذاری مباحث عمومی. بخشی از رویه ها بر مبنای مقررات مدون، بخشی دیگر بر اساس تفسیر این مقررات و سوابق موجود در این باب، و بخش آخر بر پایه معیار های غیررسمی رفتاری تدوین می شوند. هرچند قانونگذاران عموماً اختیار تعیین مقررات و رویه های مربوط به خود را دارند. در عمل بسیاری از نمایندگان جدید ترجیح می دهند که به مقررات و رویه های اسلاف خود پایبند بمانند. مجالس قانونگذاری تازه تاسیس شده معمولاً مقررات و رویه ها را از پارلمانهای قدیمی سایر کشور ها اقتباس می کنند. با آن که مقررات ناظر بر رویه ها در مجالس مختلف تفاوت دارند، اما ریشه بسیاری از رویه های جاری در این مجالس به رویه های پارلمان بریتانیا در عصر ماقبل دموکراسی بر می گردد.

رویه های پارلمان انگلستان که تاریخی بلاوقفه و ۵۰۰ ساله دارد، به دقت در نشریات و مجموعه های مقررات این نهاد ثبت شده است. همین سابقه بود که به مجالس قانونگذاری مستعمراتی <<

<< امریکای شمالی و بعد به پارلمانهای کشور های مشترک المنافع انگلستان منتقل شد. انتقال تجارب پارلمانی انگلستان گاهی به شکل تقلید مستقیم صورت می گرفت، چنان که شیوه نامه هایی که توماس جفرسن در هنگام ریاست بر سنای امریکا تدوین کرد عیناً بر مقررات و رویه های مجلس عوام انگلستان مبتنی بود. گاهی هم از طریق انتشار آثار نظریه پردازان سیاسی تحقق می پذیرفت، نظریه پردازانی نظیر جزمی بنتام، که اثرش به نام رساله در باب تاکتیکهای سیاسی (۱۸۱۶) بر رویه های پارلمانی بلجیم، فرانسه، و بعداً آلمان تأثیر بسیار کرد. وقتی که در کشور های تازه استقلال یافته آسیا و افریقا در دوران متعاقب جنگ جهانی دوم پارلمان تاسیس شد، پارلمان انگلستان به ارایه کمکهای فنی به مجالس قانونگذاری این کشور ها اقدام کرد. کنگره امریکا نیز به پارلمانهای دموکراتیک تازه ای که بعد از ۱۹۸۹ در اروپای شرقی و مرکزی تشکیل شدند کمکهای همانند عرضه داشت.

قانونگذاری معمولاً در تدوین مقررات و رویه های خود برداشتهای سنتی و محافظه کارانه دارند، زیرا می دانند که پیدا کردن راهی برای آشتی دادن خواستههای اعضای یک پارلمان بزرگ تا چه اندازه دشوار است. در بیشتر مجالس قانونگذاری نمایندگان احترام زیادی به تجارب تاریخی این نهاد و اعضای که این تجارب را تعریف و تفسیر می کنند نشان می دهند. رویه های قانونگذاری معمولاً در طول زمان شکل می گیرند و اعتبار خود را بیشتر از سنت، سابقه و عادت می گیرد تا از مقررات صریح مدون.

حتی عبارت ساده فریب دهنده ای چون "تصمیمات باید به اکثریت آرا اتخاذ شود" به خودی خود، بر آن که بتوان در مجلس قانونگذاری به نتیجه رسید، کاملاً غیرکافی و نابسنده است. برخلاف رأی دهندگان در انتخابات عمومی، قانونگذاران در جریان مداوم از موضوعات مرتبط با یک دیگر رأی می دهند. آنان، چون در این روند با یکدیگر تعامل دارند، ناچار به در نظر گرفتن منافع مختلف هستند و باید بر مبنای مذاکره به سازش و تفاهم برسند. به مجردی که برای رأی دادن به یک موضوع بیشتر از دو حالت وجود داشته باشد، هر یک از این شقوقی که ممکن است نتایج متفاوت به بار آورد می تواند باعث دوری بی پایان از آرای اکثریت با پیامد های مختلف شود. سلیقه های متنوعی که یک گروه از نمایندگان دارند و بین راههای مختلف به یکی رأی می دهند، طبعاً به یک

رأی اکثریت واحد نخواهد انجامید. بنابراین، مقررات فرعی باید چگونگی رسیدگی به راه های مختلف و نیل به مرحله ای که تعیین کننده رأی نهایی باشد روشن کند.

افراد ناآشنا غالباً به اشتباه به نمایندگانی که بر سر "مسایل صرف تشریفاتی" جر و بحث می کنند به دیده تحقیر می نگرند. اما این مقررات و تشریفات بر تصمیم گیری تأثیر دارند و، به همین سبب به طور بالقوه بسیار بحث انگیزند. تخصیص اختیارات در کمیته ها، بین کمیته ها و کل مجلس، بین اکثریتها و اقلیتها، بین تصمیمات اتخاذ شده در زمانهای مختلف، و، در نظامهای پارلمانی، بین رهبران پارلمانی در هیأت دولت و نمایندگان عادی پیرو آنها به این مقررات بستگی دارد. همچنین، تعیین کننده مراتب و توالی اقدامات همین مقررات هستند - مثلاً، ترتیبی که رسیدگی به لوایح و اصلاحیه ها باید داشته باشد. این مقررات و رویه ها، با آن که برای حل اختلافات مربوط به موضوع های مهم به کار گرفته می شوند، خود می توانند منشأ اختلاف نظر های شدید باشند. روند قانونگذاری با پیشنهاد یک لایحه یا طرح شروع می شود. طرحها و لوایح به چندین راه مطرح می شوند: از طرف فرد نمایندگان، نظیر کنگره امریکا؛ از طرف هیأت دولت، نظیر نظام های پارلمانی که در آنها هیأت دولت شامل رهبران پارلمانی نیز هست؛ از طرف ایالتها در نظامهای فدرال، نظیر آلمان؛ از طرف رأی دهندگان در قالب ارانه پیشنهاد ها، نظیر سویس و بسیاری ایالتهای امریکا؛ و از طرف کمیته ها، نظیر نیمی از مجالس قانونگذاری در جهان. این لوایح کم و بیش در همه جا، برای رسیدگی به کمیته ها ارجاع می شوند و کمیته ها ممکن است قبل از آن که آنها را به جلسه عمومی مجلس مسترد دارند در آنها تغییرات اساسی بدهند. در ایالات متحد امریکا، کمیته ها غالباً در بازگرداندن لوایح به مجلس فرو می مانند. علت این امر آن است که هر نماینده کنگره امریکا می تواند تعداد نامحدودی لایحه پیشنهاد کند و این رویه باعث می شود که گاه تا ۱۰۰۰۰ لایحه در هریک از مجالس کنگره در دستور کار قرار داشته باشد، که البته از سایر مجالس قانونگذاری بسی بیشتر است. مقررات ترتیب رسیدگی به این لوایح و بازگرداندن آنها را به جلسه عمومی مجلس تعیین می کنند. در مجالس نمایندگان کنگره امریکا، کمیته ای خاص مقررات وجود دارد که تکلیف لوایح مهم و شرایط عرضه آنها را به جلسه عمومی تعیین می کند. به این ترتیب، کمیته ها بر متنی نهایی که باید در<<

<< جلسه عمومی مجلس پیشنهاد شود تاثیر و نفوذ دارد. در سنای امریکا ترتیب کار باید بر اساس مذاکره رهبران احزاب تعیین گردد و "اتفاق نظر" هر ۱۰۰ سناتور تحصیل شود، زیرا سناتور ها مایل نیستند که این وظیفه مهم رسیدگی به لوایح را به یک کمیته خاص مقررات تفویض کنند.

بر تخصیص اعتبارات عمومی معمولاً روند خاص حاکم است، زیرا تدوین بودجه ملی هم مستلزم تخصص فنی است و هم باید از وسوسه نمایندگان به اختصاص اعتبارات بیش تر از مبالغی که معمولاً مایلند برای مالیات تصویب کنند، پیشگیری کند. به رغم این اعتقاد ریشه دار در تاریخ ایالات امریکا، که تخصیص اعتبارات عمومی باید در قلمرو وظایف قانونگذار - و بویژه در قلمرو خاص مجلس نمایندگان - باشد، حتی در ایالات متحد نیز وظیفه تدوین و پیشنهاد بودجه بر عهده قوه مجریه است. در انگلستان، مجلس عوام حدود سه قرن قبل از وظیفه تدوین لوایح پولی دست کشید.

بیشتر کشور ها حق مجالس قانونگذاری را در افزایش سطح اعتباراتی که قوه مجریه پیشنهاد کرده است محدود کرده اند. کنگره امریکا مدتها دراز بر حق خود در افزایش و کاهش هزینه ها اصرار داشت. اما همین کنگره به وضع رشته ای از قوانین دست زد که با "قوانین بودجه کنگره" در ۱۹۷۴ آغاز شد و بر طبق آنها رویه هایی خاص برقرار نمود که آن را موظف به تعیین اولویتهای بودجه ای می کند و موظف می سازد که کارشناسانی همتراز تخصصهای بودجه ای موجود در قوه اجرایی را به خدمت گیرد.

تصمیم مشترک مجلس قانونگذاری به صورت رأی اعضای آن متجلی می شود. مقررات مربوطه تعیین می کنند که این تصمیم آیا باید به صورت اکثریت ساده رأی نمایندگان باشد، اکثریت مطلق برای آن لازم است، آیا به اکثریت سه پنجم، دو سوم یا سه چهارم رأی نمایندگان مشروط می باشد. همین مقررات نحوه رأی گیری را نیز روشن می کنند: به صورت شفاهی و گفتن "آری" یا "نه"؛ به صورت بصری، یا بلند کردن دست یا قیام و قعود، به صورت رأی مخفی (آن طور که برای انتخاب رهبران پارلمانی یا نخست وزیر در بعضی از پارلمانها مرسوم است)؛ و به صورت حاضر و غایب کردن نمایندگان موافق و مخالف. رسم "رأی دادن از طریق حضور و غایب"، که امکان می دهد رأی هر نماینده بلافاصله به موکلان او گزارش شود، در کنگره امریکا و بسیاری دیگر از مجالس قانونگذاری به رأی دادن الکترونیک جای داده

است، که به هر نماینده اجازه می دهد از همان کرسی خود با فشار دادن یک دکمه رأی خود را بدهد. چگونگی شیوه رأی گیری علنی بر علنی شدن رأی هر نماینده، و نیز بر امکان مذاکره و چک و چانه در آخرین لحظات اخذ رأی، تاثیر دارد. در پارلمان انگلستان شیوه موثر به نام تقسیم بندی جانشین رأی دادن از طریق حضور و غایب یا رأی گیری الکترونیک شده است. به این معنا که نمایندگان کرسی خود و تالار مجلس را ترک می کنند و بعد از راه در های متفاوت دو باره به تالار باز می گردند. یک در برای موافقان و در دیگر برای مخالفان و آرای "نه" است، و در همان حال رأی هر نماینده ثبت می شود.

ترتیب رسیدگی به پیشنهاد های اصلاحی، از آن جا که مستقیماً در نتیجه نهایی تاثیر دارد، دست کم به همان اندازه شکل رأی گیری دارای اهمیت است. نمایندگان با تجربه همیشه به اهمیت این ترتیب رسیدگی توجه دارند و همان ها هستند که معمولاً در استفاده از ترتیبی که به نفع آنها باشد مهارت یافته اند. ناظران آگاه قادرند که آرای "مصلحتی" و "صادقانه" را از یکدیگر تشخیص دهند. برای مثال، نمایندگان ممکن است از سر مصلحت اندیشی به پیشنهادی که بالطبع آنها نیست رأی دهند، زیرا شاید چنین حساب کنند که تصویب این پیشنهاد ممکن است احتمال تصویب لایحه ای را که مورد نظر آنها است افزایش دهد. پژوهشهای پیشرفته، با استفاده از مدلهای ریاضی، چگونگی حسابگریها را در این گونه رأی دادنها تشریح کرده اند.

وجود دو مجلس در قوه قانونگذاری، به صورتی که در فرانسه، آلمان، انگلستان، و ایالات متحده امریکا معمول است بر پیچیدگی روند قانونگذاری می افزاید. از نظر ایجاد سازش بین تصمیمات دو مجلس رویه های خاص وجود دارند. در امریکا کمیته مشترک دو مجلس به فرمول سازشی می رسد که سپس به شکلی واحد از سوی هر دو مجلس تصویب می شود. کمیته مشترک ممکن است شامل بیش از ۱۰۰ نماینده از دو مجلس باشد و گاه خود به کمیته های فرعی تقسیم می شود. نقش کمیته مشترک در مراحل پایانی روند قانونگذاری به متخصصان موضوع مورد بحث، که طبعاً بر جلسات کمیته مشترک تسلط دارند، نفوذ زیادی در شکل دادن به متن نهایی قوانین می دهد. در کشور های دیگر، نظیر استرالیا، کانادا و فرانسه، لایحه مورد بحث آن قدر بین دو مجلس رد و بدل می شود تا سرانجام متنی واحد به تصویب هر دو برسد. بعضی از پارلمانها از ترکیبی از این رویه ها استفاده <<

<< می‌کنند. برخی دیگر، نظیر پارلمان های فرانسه، آلمان و بریتانیا، حرف آخر را از آن مجلسی که مستقیماً انتخاب شده است می‌دانند و در ارتباط با تعداد مجاز رد و بدل شدن لوایح، اختیار نهایی را به مجلس مزبور می‌دهند.

بحث عمومی در پارلمانها به جهت تاثیری که بر اتخاذ تصمیمات خاص در درون هر یک از دو مجلس، مثلاً در ارتباط با لایحه معین، دارد واجد اهمیت بسیار است. این بحثها بر سیاستهای قوه اجرایی و نیز بر افکار عمومی نیز تاثیر می‌کنند. مقررات ناظر بر این بحثها چگونگی سنجش افکار عمومی و تخصیص وقت به سخنرانان را تعیین می‌کند. بحث در باب لوایح معمولاً در سه مرحله، که شور نامیده می‌شود، صورت می‌گیرد. مدت زمان بحث محدود است. این مدت هم در مقررات کلی معین می‌شود و هم در مقررات خاصی که ناظر بر یک بحث خاص است. استثنا بر این اصل، سنای ایالات متحده است که به نمایندگان اجازه می‌دهد که بدون محدودیت زمانی بحث کنند، مگر آن که سه پنجم اعضا به "کفایت" مذاکرات رأی دهند. این نامحدود بودن زمان بحث در سنای امریکا نمونه افراطی از مقرراتی است که برای حمایت از اقلیتها در برابر رأی اکثریت وضع شده است. در بیشتر نهاد های قانونگذاری، زمان بحثی که به هر نماینده اختصاص می‌یابد از سوی رهبران حزب او، بر مبنای توافقی که بین احزاب بر سر تقسیم زمانهای بحث بین آنها صورت گرفته است، تعیین می‌شود. رهبری که این مسوولیت را بر عهده دارد در اختصاص وقت به فرد فرد نمایندگان دخیل است، اما مهم تر از هر چیز وظیفه دارد که نظم و آرامش بحثها را حفظ کند و از سخنان تحریک کننده جلو گیرد. مجلس عوام انگلستان سنن و رسوم کاملاً دقیق در باب سخنانی که در شأن پارلمان قلمداد نمی‌شود مقرر کرده است؛ اکثر پارلمانهای دیگر، به طریقی که با فرهنگهای ملی آنها سازگار باشد، از این نمونه پیروی می‌کنند.

بحث به منظور تاثیر نهادن بر قوه مجریه یا افکار عمومی صورتهای ویژه و متنوع دارد، که غالب آنها در انگلستان پدید آمده اند. پیشبینی یک ساعت معین جهت سوال از نخست وزیر و اعضای هیأت دولت به صورت وسیله ای مناسب برای پرس و جو از مجریان امور درآمده است، زیرا تا حدودی فرصت می‌دهد که اقدامات وزیران در معرض افکار عمومی قرار گیرد. این شیوه، از بعضی جهات، به کنفرانسهای مطبوعاتی رئیس‌ان جمهوری یا جلسات بررسی کمیته های مجالس قانونگذاری در ایالات

متحد شباهت دارد. این گونه پرس و جو ها معمولاً دوربینهای تلویزیونی را به خود جلب می‌کنند، که خود بر میزان مورد نظر تاثیر آنها بر افکار عمومی می‌افزایند. بیشتر پارلمانها همچنین به اعضای خود فرصت می‌دهند تا در باب سیاستهای کلی دولت بحث کنند، بی آن که بحث آنها به موضوع معینی مربوط باشد. هدف از این کار احتمالاً متقاعد کردن رأی دهندگان است نه آن که سایر نمایندگان یا مقامات اجرایی را تحت تاثیر قرار دهد.

تشکیلات و مقررات و رویه های پارلمانی، به اتفاق یکدیگر، سلسله مراتب و ترتیبات غیررسمی ایجاد می‌کنند که از طریق آنها مجالس قانونگذاری، که متشکل از اعضای برابر هستند، به نهاد های قادر به تصمیم گیری تبدیل می‌شوند. نظاماتی ظریف و تلویحی که در باب رعایت ادب و رفتار مناسب نمایندگان با یکدیگر وجود دارد - و غالباً معیار های غیررسمی خوانده می‌شوند- روحیه وفاق و همکاری در بین نمایندگان پدید می‌آورند. در بیشتر پارلمانهای کارآمد روابطی شخصی و تعاملی بین نمایندگان بر قرار است؛ از جمله آن که حتی در هنگام وجود اختلاف نظر های شدید رعایت احترام طرف مقابل الزامی است، و حتی در جریان مانور های سخت باید به قول و قرار ها پایبند ماند، و باز حتی در شرایط رقابت با یکدیگر همکاری کرد. نمایندگان می‌آموزند که باید با یکدیگر کار کنند و به وظایف خطیر یکدیگر احترام گذارند. آنها فرا می‌گیرند که حتی شدید ترین اختلافات، وقتی که غیررسمی شوند، با سهولت بیشتری قابل حل و فصل هستند. این معیار های غیررسمی کمک می‌کنند که مجموعه ای از افراد به نهاد های صنفی تبدیل شوند.

مجالس قانونگذاری در دموکراسیها

پارلمان، به عنوان نهاد محوری دموکراسی، چنان مطلوب و آرمانی به نظر می‌رسد که دموکرات های آزادی خواه (لیبرال) حکومتی را که بر آن مبتنی بود بهترین نوع حکومت می‌دانستند. پارلمان به مردم اجازه می‌داد که از طریق نمایندگان خود اعمال نظارت و حاکمیت کنند. اما وقتی که طرفداران پارلمان با خصوصیات متفاوت نمایندگان، بی طرف نبودن آنها، و بی توجهی جامعه مواجه شدند، انتظارات اغراق آمیز آنها به سرخوردگی اغراق آمیزی جای داد. غالب انتقاد ها از مفاهیمی سرچشمه می‌گرفتند که در دوران ماقبل دموکراسی در باب مجالس انتخابی متشکل از "خواص" در<<

<< اذهان جای گرفته بودند، و نیز از انتظار های غیرواقع بینانه ای که در باب علاقه مردم به دولت وجود داشتند.

این انتظار های غیر واقع بینانه از پارلمان ها، وقتی که دولتهای مستقل جدید پس از جنگ جهانی دوم در آسیا و آفریقا تشکیل شدند، و نیز هنگام برآمدن دولتهای دموکراتیک تازه در اروپای شرقی مرکزی بعد از ۱۹۸۹، دو باره ظهور کردند. اما تجربه ناشی از دموکراسیهای قدیم و جدید نشان می دهد که پارلمانها لزوماً ضامن برآمدن جوامع روشن بین و دولتهای پاسخگو نیستند. در عین حال، همین پارلمان ها در نظامهای سیاسی نوین کارکرد های ضروری دارند. توجه مردم را به امور سیاسی جلب می نمایند. جلب و آموزش رهبران سیاسی بر عهده آنها است. اطلاعات حیاتی را در باب آنچه مردم می خواهند و می پذیرند به دولت می دهند، و همین اطلاعات است که مبنای تدوین سیاستها و بودجه های عمومی قرار می گیرند. و نهایتاً آن که پارلمان به تعریف شدن یک ملت کمک می کند.

بند آخر از کارکرد های فوق در نیمه دوم قرن بیستم، وقتی که دولتهای ملی جدید در آسیا و آفریقا تشکیل شدند، و نیز وقتی که به دنبال فروپاشی شوروی دولتهای تازه در اروپای شرقی و مرکزی به وجود آمدند، اهمیت ویژه خود را نشان داد. در بسیاری از این کشور ها، ساکنان بر اساس وفاداری های قومی و قبیله ای تقسیم شده بودند و هیچ تعهدی به این که به عنوان اعضای یک جامعه واحد سیاسی تحت حکومت دولتی واحد قرار گیرند نداشتند. آنها، در بهترین حالت، فقط به سبب دشمنی مشترک با استعمارگران گذشته یا با اربابان شوروی سابق خود با هم پیوند داشتند. وقتی که آنها به استقلال رسیدند، در عین حال که فاقد احساسی از هویت سیاسی مشترک بودند، با مشکلاتی چون چگونگی شکل دادن به نهاد های حکومتی و یافتن راه حل برای مسایل حاد اجتماعی و اقتصادی خود درگیر شدند. در چنان شرایطی، قانونگذاران وظیفه ملت سازی را بر عهده گرفتند، عناصر سازی مملکت را تعریف کردند، این عناصر را به دولت مرکزی پیوند دادند، رهبران سیاسی موافق و مخالف دولت را آموزش دادند و نماد و نمونه ای برای کشور جدید فراهم ساختند. پارلمانها در گذشته در مراحل ملت سازی تاریخ اروپا نیز چنین نقشی ایفا کرده بودند.

با آن که فرض بر این است که قانونگذاران و پارلمان ها نمایندگی جامعه را بر عهده دارند و اهمیت عمومی آنها فقط از روسای جمهوری و

نخست وزیران کمتر است، با کمال تعجب محبوبیت عام ندارند. افکار عمومی در همه کشور ها معمولاً برای کار آنها ارج کافی تأمل نیست. دو ویژگی این نهاد می تواند به روشن کردن دلایل این تضاد کمک کند. اول، سازمان داخلی مجالس قانونگذاری پیچیده و نسبتاً اسرارآمیز است، و بخش خصوصی چیزی ندارد که با آن شباهت داشته باشد. دوم، اعضای این مجالس تأکید می کنند که، صرف نظر از آن که مراجع انتخاب کننده آنها واحد های جغرافیایی، احزاب سیاسی یا گروههای ذینفع باشند، آنان در خدمت کل موکلان خود هستند. با این حال، همین نمایندگان، برای آن که بتوانند موثر قرار گیرند، ناچار به سازشهایی هستند که نه فقط قادر به دفاع از آنها نیستند بلکه برای توضیح آنها نزد موکلان خود نیز دشواری دارند. بنابراین قانونگذاران وسوسه می شوند تا نمایندگان دیگر را در نزد افکار عمومی به سبب آنچه در پنهان با آنها توافق کرده اند سرزنش کنند، و این موضوع به انتقاد عمومی از نهاد قانونگذار دامن می زند. آنها در خانه به نوعی بازی سیاسی دست می زنند و در مجلس به نوعی دیگر، و چون نمی توانند بین این دو آشتی دهند باعث بی اعتمادی عمومی می شوند. اعضای مجالس قانونگذاری، بطور انفرادی، قادرند پرچمدار تأمین خواسته های رأی دهندگان خود شوند و، بنابراین، دولت را به ابزار شخصی خود تبدیل کنند.

اما، به طور جمعی، نمایندگان و پارلمانها ظاهراً محکومند که هدف بیشتر انتقاد هایی قرار گیرند که در دموکراسیها بر سیاستهای دولت وارد می شود. ارزیابی کل جامعه از پارلمانها عمدتاً به رضایت عمومی از سیاستهای دولت وابسته است، و، به نسبت این رضایت، نوسان دارد. در کشور های جدیدی که با مشکلات حاد و فوق العاده روبرو هستند، امکانات مجالس قانونگذاری برای جلب رضایت عمومی محدود است. با این حال، شهروندان و رهبران سیاسی فکور به این نهاد پایبندی بسیار دارند. تعداد دفعاتی که نخبگان سیاسی پارلمانها را منحل کرده اند به مراتب کمتر از دفعاتی است که این نهاد اصلاح یا بازسازی شده است. در بیشتر کشور ها رهبران سیاسی مخلوق مجالس قانونگذاری هستند. زندگی حرفه ای سیاسی معمولاً با خدمت در مجالس محلی و ایالتی شروع می شود، و در نظام های پارلمانی عمدتاً رهبران پارلمان هستند که به منصب رهبری در قوه مجریه می رسند.

صرف نظر از نوسان دیدگاه مردم نسبت به مجلس قانونگذاری، رهبران سیاسی کشور های دموکراتیک به این نهاد پایبندی کامل دارند. << تلاش >>

<< آنها بر این است که از پارلمان به صورتی استفاده کنند که باعث حفظ ثبات سیاسی شود. و فقدان نعم البدلهای جذاب در این راه به آنها کمک می کند. در دهه های اخیر قرن بیستم، در بسیاری از کشورها، نخبگان سیاسی غیر پارلمانی از قدرت سیاسی کناره گرفتند - از جمله در کشور های اروپای جنوبی و امریکای لاتین، که این گونه نخبگان قدرت را از دست اسلاف دموکرات خود بدر آورده بودند، و در ممالک کمونیستی پیشین که دوام آنها به حمایت اتحاد شوروی متکی بود.

در حال حاضر، رسالت اصلی پارلمانها همچنان عبارت است از شناسایی منافع موکلان و تأمین این منافع در قالب انتخاب و تدوین سیاستها و بودجه های عمومی. تشکیلات و رویه های مجالس قانونگذاری به گونه ای طراحی شده اند که به نمایندگان اجازه دهند تا اطلاعات مربوط به امور سیاسی را از حداکثر منابع ممکن گرد آورند، این اطلاعات را در هم آمیزند، تحلیلهای مرتبط با آنها را مبادله کنند، نهایتاً براساس آنها به نتیجه گیری برسند، و سپس در صدد جلب نظر موافق رأی دهندگان برآیند. با نگاه به موضوع از این زاویه، در می یابیم که قانونگذاران و پارلمانها مشارکت اطلاعاتی متمایزی در روند دولتی دارند. وقتی که نهاد های بوروکراتیک اجرایی بر نظامهای سیاسی مسلط باشند - چنان که در زمان حکومت کمونیستها بر اروپای شرقی و مرکزی در سالهای ۱۹۴۵ تا ۱۹۹۰ بودند، یا در زمانهای مختلف در کشور های تازه استقلال یافته و رو به رشد شاهد بوده ایم- دولتها هم از اطلاعات و هم از حمایت عمومی، که پارلمانهای کار آمد می توانند تأمین کننده آنها باشند، محروم می شوند. نقش بارز مجالس قانونگذاری در دموکراسیهای نوین نخست تدوین سیاستهای عمومی است که به دست توانا ترین کارشناسان ملی طراحی شده باشند، و سپس سازش دادن این سیاستها با انتظاراتی است که شهروندان مملکت دارند.

هیأت دولت (کابینه)

گروه کوچکی از مشاوران که از سوی سران دولت برای کمک در امر حکومت انتخاب می شوند. از زمان کهن ترین تمدنها، فرمانروایان از هیأت دولت نه تنها برای کمک در حجم کار بلکه برای مشروعیت دادن به تصمیمات شان نیز استفاده می کردند - یعنی برای این که تصمیمات شان را برای

نیرو های اصلی حافظ رژیم قابل قبول کنند. به این ترتیب، در گذشته، گروههایی درونی شامل نمایندگان عناصر مختلف بودند، از جمله: مشاوران نظامی، که فرمانروایان برای حفظ امنیت قلمرو شان به آنها تکیه داشتند و گهگاه مرز های آن را بسط می دادند یا در برابر دشمنان دین مبارزه می کردند؛ اشراف، که بر بخشهای بزرگی از قلمرو پادشاهی و تولید و مالیاتهای آن نواحی نظارت داشتند؛ دانشمندان، که نفوذ شان مبتنی بر ذکاوت شان بود؛ ورهبران دین، که هدایت معنوی را فراهم می آوردند و فال نیک و بد را تعبیر می کردند.

کابینه های نو تبار شان را مدیون شیوه کار در اروپای قرون وسطایی هستند که پادشاهان با برجسته گان سه "طبقه" ای از جامعه مشورت می کردند که برای بر سر قدرت ماندن و حکومت موثر به همکاری آنان تکیه می کردند. این طبقات عبارت بودند از رهبران نظامی، اشراف زمیندار و روحانیون.

پس از قرون وسطا نظامیان بیشتر قدرت شان را به اشراف زمیندار دادند. در همان حال که اروپای قرون هفدهم و هجدهم غیرمذهبی می شد، روحانیون در محافل پادشاهان نقش کمتری ایفا می کردند. با پیدایش دولت جدید در قرن نوزدهم، دیوانسالاران (بوروکراتها)، که موقعیت شان را از طریق انتخاب بر پایه لیاقت شان به دست آورده بودند، کم کم بر محافل داخلی فرمانروایان سلطه یافتند. همچنان که جوامع در طول قرون نوزدهم و بیستم به رنگ دموکراتیک درآمدند، سیاستمداران حرفه ای بیش از پیش نقشهای مشورتی اصلی در کابینه ها بر عهده گرفتند. توسعه دموکراسی بتدریج قدرت شاهان را تضعیف کرد، و اکثر کسانی که باقی مانده اند کاملاً به عنوان سران نمادین دولت خدمت می کنند.

رئیس دولت در مقابل رئیس حکومت

کارکرد اصلی و عمده ای که در اثر سقوط پادشاهی پیدا شد کارکرد رئیس حکومت است. در بسیاری از نظامها رئیس تشریفاتی دولت و رئیس عملی حکومت دو فرد متفاوتند. اولی معمولاً پادشاه مشروطه یا رئیس جمهور و دومی نخست وزیر نامیده می شود. اصطلاح *نخست وزیر* معنای ریاست وزرا را در بر دارد - یعنی گروهی از رهبران سیاسی بر کشور حکم می رانند و امور روزمره آن را اداره می کنند.

نظام امریکایی یک استثنای بسیار روشن است. در ایالات متحد رئیس جمهور - که از سوی <<

<< مجمع (کالج) انتخاباتی که اعضایش در انتخابات فدرال برگزیده شده اند انتخاب می شود- کارکرد های رئیس دولت و رئیس حکومت را در هم ادغام می کند. چندین نظام - خصوصاً در امریکای لاتین- از این الگو پیروی کرده اند. اما، این الگو در نظامهای دیگر به اندازه ایالات متحد موفق نبوده است. فرهنگ سیاسی امریکا می تواند ناهمخوانیهای سیاست را، که از تفکیک قوا و بخش بندی های نظام هیأت دولت پدید می آید، تحمل کند. ناهمخوانیهای سیاست در دموکراسیهای در حال توسعه غالباً فشار هایی ایجاد می کنند که منجر به حکومت نظامیان یا عوام فریبان و یا دیکتاتور هایی می شود که کابینه های شان را مستبدانه اداره می کنند.

ضعف کابینه های نظام امریکایی آن را حتی بیشتر از نظامهای دیگری که قوانین اساسی در باب ریاست جمهوری دارند متمایز می کند. "بنیادگذاران امریکا" عمداً از ذکر یک کابینه در قانون اساسی خود داری کردند. از آن پس، روسای جمهور مراقب بوده اند که قدرت قانونی دولت را به شیوه ای منتقل نکنند که وزرای دولت شان خود را دارنده اقتدار جمعی بینگارند.

بسیاری از کشور ها نظامهای ریاست جمهوری و نخست وزیری را ادغام می کنند. رئیس جمهور شاید بعضی از نقشهای متعلق به رئیس حکومت و نیز کارکرد های نمادین مربوط به رئیس دولت را اجرا کند. فرانسه در "جمهوری پنجم" عمداً این روش را دنبال کرد. بعضی از کشور ها به ترکیبی "دو فاکتو" دست یافته اند. این امر اکثراً در دولتهایی مشاهده می شود که یک حزب بر آن تسلط دارد، و در آنها رئیس جمهور در پشت صحنه به عنوان رئیس اجرایی حزب هم عمل می کند.

مناصب هیأت دولت و سلوک حرفه ای

نظامها از حیث روشهایی که افراد از آن طریق به مناصب کابینه دست می یابند بی اندازه متفاوتند. در کشور هایی که یک حزب در آن مسلط است، طبیعتاً فقط فعالان حزبی به چنین مقامی می رسند. در جوامع بسیار "دولت گرا"، یعنی دارای نظم عقلانی، از قبیل فرانسه، آلمان و جاپان، بسیاری از اعضای هیأت دولت زندگی شغلی خود را به صورت ماموران رسمی دولتی آغاز می کنند و بعد سیاستمداران حرفه ای می شوند. دموکراسیهای پیشرفته ای که از نظام پارلمانی و ستمنیستری پیروی می کنند- یعنی انگلستان، کانادا، استرالیا و

نیوزیلند- اداره هیأت دولت شان را عمدتاً به دست سیاستمداران منتخبی می سپارند که در دستگاه اداری یا دیوان سالاری خدمت نکرده باشند. آنها حد بالایی از بی طرفی را نیز در مشاغل دولتی حفظ می کنند. این مقامات رسمی، اگرچه غیر سیاسی نیستند، ولی علناً طرفداری تعصب آمیز نشان نمی دهند، و شغل شان را حرفه ای دایمی فرض می کنند.

ایالات متحد با نظام دورگه اداره می شود. وزرای کابینه مقام انتخابی ندارند. اگرچه بعضی از آنها ممکن است در مقام فرماندار یا قانونگذار فدرال یا دولتی خدمت کرده باشند، ولی عده زیادی راه ترقی را به صورت حرفه ای هایی پیموده اند که یک رشته مقام های انتصابی را فدای تفوق در حوزه مسایل مربوط به سیاستگذاری کرده اند. در بخش اجرایی خاص ایالات متحد، چهار سطح بالایی مقامات رسمی و حدود نیمی از سطح پنجم مقامهای شان را از طریق انتصاب سیاسی به دست آورده اند. بنابراین، خطوط رابط بین یک وزیر هیأت دولت و کادر ثابت خدمات کشوری، که مبتنی بر لیاقت است تنگ تر شده است. در نظامهای دیگر، مقامات کادر ثابت طبیعتاً همه مقامها جز بالا ترین مقامهای وزارتخانه ها را اشغال می کنند.

کابینه ها در شیوه اداره تشکیلات شان نیز بسیار متفاوتند. بیشتر کابینه ها منظم - و در بسیاری از موارد، به طور هفتگی- تشکیل جلسه می دهند. بار سنگین امور حکومت ایجاب می کند که کابینه ها نیروی کار را تقسیم کنند. بسیاری از کابینه ها با یک کمیته تدارکاتی کار می کنند؛ این کمیته دستور کار دوره حکومت یا جلسه پارلمانی را تعیین می کند. کابینه ای دیگر گروه داخلی دارند که قادر به طراحی سیاست اقتصادی کلان یا اجرای سخت گیریهای مالی هستند.

کمک گرفتن از این انواع مختلف گروهها به طبیعت زمانه بستگی دارد. مثلاً، انگلستان، کانادا و استرالیا دریافته اند که کمیته همه کاره ای برای تعیین اولویتها ممکن است مقاصد سیاسی را در بر داشته باشد که سیاست اقتصادی کلی کشور را زیر پا بگذارد یا بودجه را نقض کند. بنابراین در دهه ۱۹۸۰ هر سه ملت به گروههای داخلی متوسل شدند که بیشتر بر اقتصاد و صرفه جویی تأکید می کردند تا بر دستور کار خط مشی برنامه ای.

ایالات متحد در ایجاد کمیته های فرعی کابینه عقب مانده است. این فقدان کمیته های فرعی مشکلات عملی متعددی به وجود آورده است. در نظامهای دیگر، هنجار های قانونی - خواه در قانون اساسی مدون و خواه در اثر توافق نامه برقرار شده <<

<< باشند- تصمیم گیری جمعی را به شدت ترغیب می کنند. در ایالات متحد چنین هنجار هایی رواج ندارد. بنابراین هر رئیس جمهور و وزرای کابینه باید از مفید بودن مشاوره گروهی و تقسیم کار بین کمیته های فرعی اطمینان حاصل کنند. قبولاندن این نکته به روسای جمهوری امریکا همیشه مشکل بوده است.

سایر کارکرد های هیأت دولت

عملاً هر هیأت دولتی هنوز حداقل بعضی از وظایفی مربوط به نمایندگی را اجرا می کنند. بسیاری از رژیمهایی که به حمایت نظامیان وابسته اند پیوسته به بعضی از وزرای نیرو های مسلح اعتماد می کنند، حتی اگر آنها رسماً یک دولت نظامی نباشند. حکومتها غالباً برای بقای شان به حمایت بیش از یک حزب تکیه دارند. در بعضی از دموکراسیهای بسیار پیشرفته، مانند کانادا و انگلستان، حزبی که بیشترین تعداد کرسی ها را در مجلس سفلا دارد، اگر اکثریت مطلق را نداشته باشد، ممکن است یک حکومت اقلیت تشکیل دهد. بنابراین احزاب کوچک تر ممکن است، بدون احتیاج به نمایندگی در هیأت دولت، از حکومت حمایت کنند. در نظامهای دیگر، احزاب کوچک تر به نمایندگی داشتن در هیأت دولت اصرار می ورزند. به این ترتیب حکومت ائتلافی پدید می آید. احزاب کوچک، بسته به نفوذی که در درون چنین ائتلافهایی دارند، ممکن است نظارت بر وزارتخانه های خاصی را درخواست کنند. مثلاً، یک حزب راست گرای افراطی که به سیاستهای امنیت ملی بزرگ ترین حزب ائتلافی بدگمان است ممکن است بر نظارت بر وزارت دفاع اصرار بورزد.

چیزی از نظام طبقاتی کهن، که بر طبق آن می بایست عناصر لازم برای حفظ مشروعیت رژیم در هیأت دولت حضور داشته باشند، در عصر حاضر وجود ندارد. در ایالات متحد، روسای جمهور بعد از انتخابات با قدرت کار می کنند تا اطمینان یابند که منصوب شدگان کابینه آنها پیامهای درست را به گروههای گوناگون انتقال می دهند. وزرای دارایی باید با "وال ستریت"، وزیر خارجه با جامعه امور بین المللی، وزرای دفاع با مجتمع نظامی- صنعتی، و غیره، روابط خوبی داشته باشند. هرچه گروههای مرجع ضعیف تر باشند احتمال این که رئیس جمهور برای آنان سخنگوی نیرومندی انتخاب کند کمتر

است. به عنوان مثال، نه "وزارت کشور" و نه "وزارت کار" هرگز توسط کسی که با گروه مراجعاتش ارتباط نیرومندی دارد اداره نمی شود.

روسای جمهور و نخست وزیران در تشکیل هیأت دولت باید ریشه های منطقه ای و قومی کسانی را که انتخاب می کنند در نظر داشته باشند. آنها همچنین بیش از پیش زمینه ای فراهم آورند که زنان را برای نقشهای مهم در دولت منصوب کنند. بعضی از کشور ها در برآوردن چنین نیاز هایی با مشکلاتی مواجه شده اند. ضرورت وجود نمایندگی منطقه ای و قومی عملاً نخست وزیران کانادا را تحت فشار قرار داده است تا از زمان کنفدراسیون در ۱۸۶۷ کابینه های بزرگ و دست و پا گیری را تشکیل دهند.

انضباط هیأت دولت در کشور های مختلف بسیار متفاوت است. وزرای انگلیسی نوعاً ترجیح می دهند که مقام وزارت را ترک کنند اما اطلاعات قابل ردیابی که به شکاف درون کابینه اشاره دارد درز پیدا نکند. برعکس، در ایالات متحد گاهی ناگهان مناظراتی بر پا می شوند که در آنها وزرای کابینه به وضوح بر ضد یکدیگر حرف می زنند. در بعضی از رژیمهای نسبتاً اقتدارگرا، از قبیل تایلند، روزنامه ها دعوا های هیأت دولت را تقریباً با جزئیات دقیق گزارش می کنند. شاید این نظامها می توانند چنین گزارشهای نامحترمانه ای را تهیه کنند چون فقط نخبگان جامعه به آن توجه می کنند.

فراهم آوردن رهبری اجرایی در هر نظام سیاسی کار بزرگی است که یک فرد به تنهایی نمی تواند از عهده آن برآید. این حقیقت فرمانروایان را به تشکیل کابینه هدایت کرد. اما حتی در قرون وسطا کابینه ها نقش نمایندگی معینی را بر عهده داشتند. اگرچه توجه آنها بر حفظ حمایت از نخبگانی بود که همکاری شان برای بقایای رژیم لازم بود. در عصر ما نقش نمایندگی از طریق توسعه دموکراسی گسترش یافته است تا بخشهای بزرگ جامعه را در بر گیرد. در این جا مصالحه ای به ظهور می رسد که از آن طریق کابینه هایی که وظیفه بزرگ نمایندگی را به خوبی اجرا می کنند ممکن است، در واقع، رهبری اجرایی را مشکل تر کنند، و برعکس.

- برگرفته از دایرة المعارف دموکراسی

-سلسله این بحث ادامه دارد.

رواج بد دادن

لکه تیره بر حسین جامعه ما

از یک رویداد واقعی آغاز می کنیم:
سید نعیم دختر ده ساله اش، فروزان را تا پشت دروازه یک قلعه همراهی می کند، رویش را می بوسد و بسته کالایش را که در یک دستمال بسته بود به او داده می گوید: خداحافظت دخترم...!

گلویش را دردی فشار می دهد. اشکهای خود را با آستین پاک کرده روان می شود.

فروزان در را فشار داد. در باز بود و داخل قلعه شد. فروزان حویلی بزرگی را مقابل خود دید که دروازه هایش را رنگ سفید زده بودند. سه سمت این حویلی پوشیده از ساختمانها و خانه های دو منزله به نظر می آمد. از پنجره یک خانه صدای گریه کودکی به گوش می رسید. دخترک پهلوی چاه آب نشست. پندک کالایش را روی زمین گذاشت.

چه خانه بزرگی، پدرم مرا چرا اینجا آورده؟ تا کی باشم؟ پدرم چرا خداحافظی کرد؟ هیچ نمی دانم!

بدین صورت فروزان کوچک پهلوی چاه به خواب رفت.

باید گفت در این خانه به جز از پدر سالخورده خانواده و همسرش، پسران شان، یکی ملک قریه، دیگری معلم و سومی یک سرباز با فامیلهای شان زندگی دارند. پسر جوان چهارم که فرهاد نام داشت دو ماه قبل ضمن مشاجره پی که با سید رحیم، پسر سید نعیم داشت، کشته شد و سید نعیم طبق رواج

قبیله دختر ده ساله اش، فروزان را به اصطلاح (بد) داد تا غایله فرو نشیند.

قصه فاجعه انگیز فروزان ده ساله از همین جا شروع می شود. این که بر این کودک معصوم چه خطر ها و چه غمها نازل شده است، این که خود و خانواده این ملک و معلم و سرباز و پدر و مادر شان این دختر بی گناه را همچون توپ فوتبال به انواع مختلف مورد رنج و عذاب قرار می دهند، و این که بعد از این چه بلا هایی سر فروزان معصوم خواهد آمد، حکایت دیگری دارد که فرا تر از ظرفیت این نبشته است.

آرزو می رود تا جهانیان و بویژه نهاد های بین المللی دفاع از حقوق زنان در همبستگی با روز جهانی همبستگی زنان، هشتم مارچ از داعیه این دختر معصوم و صد ها فروزان دیگر که تحت پوشش رسم و رواج های ننگین عنعنوی به دادن (بد)، خلاف موازین انسانی و اسلامی رهسپار می شوند، دفاع نمایند. - ناجیه بارکزی -

سخنان ناب

- هرگاه متوجه شدید انسانهای خودخواه در زندگی تان سعی دارند از شما سوء استفاده کنند آنها را از زندگی تان حذف کنید اما هرگز از آنها کینه به دل نگیرید و دنبال انتقام جویی نباشید. زمانی که کینه جویی را شروع کردید به کسی که ضرر می زنید خود تان هستیید نه فرد مقابل تان!

- ممکن است نتوانیم دشمنان مان را دوست داشته باشیم، اما بیایید حداقل خودمان را دوست داشته باشیم.

- دلیل کارنگی -
- اگر کوره یا اجاق را برای دشمنان تان بیش از حد گرم کنید، کسی که خواهد سوخت خود شما خواهید بود.

- ویلیام شکسپیر -

کثرت به وحدت - وحدت به کثرت

تقارن و تقارن های شکسته

Symmetry- Broken Symmetry

دیدن روی ترا دیده جان بین باید

وین کجا مرتبه ی چشم جهان بین منست

- حافظ -

« اگر بهشت حالت نهانی و تقارن کامل باشد، تاریخ بیگ بنگ در شباهت با آن بهشت گمشده است... »
- جان بارو- ژوزسلف سیلک-

=**=* =

شامل کوآرک ها و لپتون ها هستند که عالم مادی ما را میسازند. بوزون ها ذراتی در ارتباط با انتقال نیروهای طبیعت میباشند (مانند فوتون ها که ناقل نیروی الکترومغناطیس اند). بوزون ها برخلاف فرمیون ها تابع اصل بقا نیستند- مثلا ملیون ها از فوتون های خلق شده در هر مرتبه که شما چراغی را روشن میکنید بوسیله اتمها جذب و از بین میروند.

نیرو های طبیعت Forces of Nature

موفقیت مدل استاندارد بیشتر از این نظر است که آن بیان کننده این است که چگونه ذرات اساسی عالم با یکدیگر واکنش مینمایند. ذرات با چهار نیروی اساسی واکنش دارند: نیروی جاذبه، نیروی الکترومغناطیس، نیروی هسته ای قوی و نیروی ضعیف هسته ای- تمام این نیرو ها بوسیله تبادل نیروی اضافی ذره ای بین ذرات عمل میکنند که متاثر از این نیرو ها میشوند. مثلا نیروی الکترومغناطیس بوسیله ذرات فوتون ها واسطه می شود. و درعین حال فوتون ها خودشان امواج الکترومغناطیس یا نور میباشند- متشابه ذرات ناقل نیرو برای نیروهای دیگر وجود دارد، مثلا نیروی قوی اتمی بوسیله گلوئون ها **Gluons** واسطه ←

توانایی که در یک طرفه العین ز کاف و نون پدید آورد کونین تعالی الله قدیمی کو بیکدم کند آغاز و انجام دو عالم جهان خلق و امر آنجا یکی شد یکی بسیار و بسیار اندکی شد

شبستری

مدل استاندارد فیزیک ذره ای

Standard Model of Particle Physics

بهترین تئوری موجود جاری میباشد که میتواند به این سؤال مهم جواب بدهد: "که این دنیا چطور و از چه ساخته شده است!؟"

البته تئوری نهائی برای این موضوع بسیار پیچیده باید باشد. در هر حال به موجب این تئوری، تمام ماده عالم نهایتا از 12 ذره بنیادی ساخته شده اند، که بواسطه چهار نیروی اصلی بر روی هم واکنش دارند.

استاندارد مدل فقط در توصیف ماده نیست بلکه آن همچنین نیروهای طبیعت را هم شامل میشود. در تئوریهای جدید ماده و نیرو ها هر دو بابکار بری ذرات بیان میشوند. تمام ذرات مادی و یا ذرات ناقل نیروها در دو گروه فرمیون ها و بوزون ها جمع میگردند- فرمیون ها

میشود و نیروی ضعیف هسته ای بواسطه سه ذره معروف به W^+ W^- Z^0 نقل میشوند و نیروی جاذبه در احتمال فرضی بواسطه ذره ای بنام گراویتون منتقل میشود.

یکی سازی نیروها

Unification of the Forces

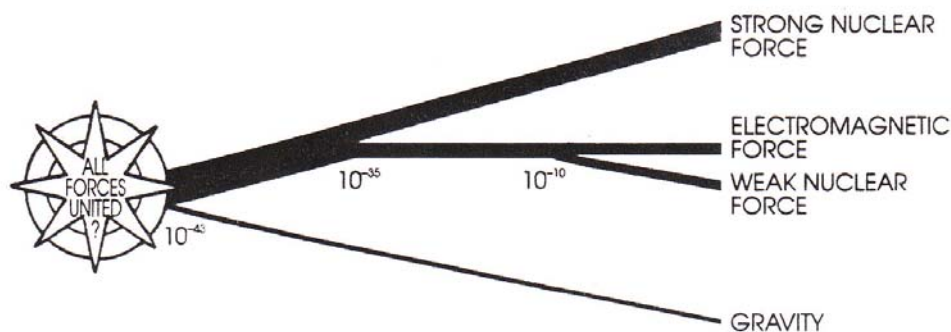
چنین تصور میشود که در شرایط انرژی بسیار بالای بیگ بنگ یک سوپر نیرو **Superforce** حاکم به تمام واکنش های بین ذرات بوده است. همینطور که عالم سردتر میشود، این نیروها بتدریج به چهار نیروی اصلی از هم جدا شده اند. از اینرو در انرژی های بسیار بالا واکنش های ذرات برای نیرو های مختلف بایستی بطور یکسان عمل شود و در این حال نیروهای مختلف در حقیقت بطور دقیقی نمایشاتی از انرژی سطح پائین یک نیروی فردی میباشدند. این مسئله یک هدف نهائی فیزیک است تا

ضعیف را یکی میکند. در واقع قبل از حدود 10^{-12} ثانیه بعد از بیگ بنگ که عالم در آن زمان تا درجه حرارت 10^{15} ک سرد شده این دو نیرو هنوز با هم یکی بوده اند. بعد از این زمان که حرارت پائین میآید این دو نیرو از هم جدا میشوند. کوشش برای یکی کردن نیروی الکتریسته ضعیف **Electroweak Force** با نیروی هسته قوی تا حدودی موفق آمیز بوده است. این طور فکر میشود که حرارت برای چنین وحدتی بایستی در حدود 10^{27} کلوین یا حدود بیلیون بیلیون بیلیون درجه سانتی گراد باشد که در لحظه 10^{-36} ثانیه بعد از بیگ بنگ رخ میدهد. یگانه کردن این سه نیرو با نیروی جاذبه بخاطر ضعف غیرقابل تصور آن در مقایسه با سه نیروی دیگر کار بس مشکلی میباشد و احتیاج به انرژی های بسیار بالا تا حد انرژی بیگ بنگ را دارد. بطور کلی **Grand Unified Theories (GUTs)** یا

تئوری های وحدت

بزرگ اسم عمومی برای تئوریهایی یا مدل هائی است که در کوشش پیدا کردن یکدسته معادلات ریاضی است که بتواند طرز کار فیزیکی تمام ذرات و نیروها یا (واکنش های) بین آنان در یکدسته

از معادلات ریاضی نشان دهد. چنین تئوری هنوز کشف نشده است، گاهی به آن لقب تئوری همه چیز **TOE** میدهند. پاره ای از فیزیکدانان میگویند که فقط **Holy Grail** میتواند معادله منحصر بفردی باشد که **TOE** را توصیف کند و بتوان روی یک **T-Shirt** نوشت "گر چه رسیدن به **TOE** یک خواب و خیال فیزیکی است ولی تصور این اصل که یگانگی در آغاز عالم وجود داشته خود فکر بزرگی میباشد." ←

بتواند یک تئوری برای یک سوپر نیرو پیدا کند که آن بیان کننده تمام چهار نیروی ذکر شده در انرژیهای پائین باشد. تحقیق یک چنین تئوری

همه چیز **Theory Of Everything (T.O.E)**

یک رقابت و کوشش عظیمی است و غیر محتمل بنظر میآید که به این زودی ها به ثمر برسد... در هر حال استاندارد مدل قدم اول را برداشته است که شامل تئوری الکتریسته ضعیف **Electroweak Theory** میباشد که نیروهای الکترومغناطیس و نیروی اتمی

دانشمندان امروز در راه یگانه کردن دنیای مادی و نیروها طبیعت قدمهای بزرگی را برداشته اند. در نیمه دوم قرن نوزدهم بنظر میرسید که الکتریسیته و مغناطیس دو نیروی جداگانه میباشند- اما کار جیمز کلارک ماکزول نشان داد که آنها در حقیقت دو چهره از یک واکنش اصلی میباشند که حالا شناخته شده به نیروی الکترو مغناطیس هستند. در میانه قرن بیستم کوانتام الکترو دینامیک (QED) کشف شد و براین اساس است که ذرات باردار **charge particles** چون الکترونها و پروتونها بوسیله تبادل ذراتی بنام فوتونها با هم واکنش میکنند فوتون ها به عنوان ذرات میدان الکترو مغناطیس شناخته میشوند. فوتونها جرم ندارند ولی انرژی دارند و از اینرو داری برد بی نهایت هستند. نیروی الکترو مغناطیس یا بهتر گفته شود QED و واکنش ضعیف بوسیله کار شلدن گلاشو، عبدالسلام و استیون واینبرگ بطور رضایت بخشی با هم در یک تئوری بنام تئوری الکتریسته ضعیف **electroweak theory** یگانه شدند و همانطور که قبلا گفته شد این نیرو بوسیله سه بوزون یا سه ذره W Z منقل میشوند. قدم بعدی برای نزدیکی به GUT شامل کردن واکنش هسته ای قوی (**strong nuclear force**) با QED و نیروی ضعیف اتمی است. بررسیهای مربوط به آن هنوز با وجود تمام امیدواریها به نتیجه مثبتی نرسیده است. مشکل تر از آن داستان یکی کردن نیروی جاذبه یا Gravity چهارمین واکنش اصلی با سه نیروی دیگر است، و دلیل عمده آن باز همانطوریکه قبلا ذکر شد، ضعف غیر قابل تصور آن در مقایسه با سه نیروی دیگر طبیعت است. برحسب بهترین تئوریها در موقعیکه عالم در حرارت 10^{32} کلوین (یا حدود 100 میلیون میلیون میلیون میلیون سانتی گراد) بوده جاذبه شدت یکسانی با سه نیروی دیگر طبیعت داشته است. این درست

در زمان پلانک میباشد که از عمر عالم فقط 10^{-43} ثانیه گذشته است و در چنین زمانی است که هر چیزی که ما امروز میتوانیم ببینیم در یک حجمی در طولی نه بزرگتر از طول پلانک **Plank length** (10^{-33} سانتی متر یا حدود 10^{-20} مرتبه اندازه یک پروتون) جمع بوده است. در واقع در آغاز عالم و یا بهتر گفته شود در زمان پلانک، همه چیز از نیروهای طبیعت گرفته تا ذرات مادی و زمان و فضا همه با هم در یک وحدت کامل در فضائی 100 بیلیون بیلیون مرتبه کوچکتر از یک پروتون جای داشته اند! و اگر تئوری عمومی نسبیت را هم ملاک قرار دهیم میتوان گفت که همه این برنامه عالمی از یک سنگولاریته بوجود آمده اند! که در آن نقطه حرارت و دانسیته بینهایت بوده است. و بقول دانشمندی گویی در 14 بیلیون سال پیش در لحظه ای یک نقطه نورانی در فضا سیاهی ظاهر شده و جهان مادی ما را بوسیله قوای حاکم بر آن به تدریج در طول زمان بوجود آورده است ... و چنین است آغاز وحدت به کثرت.

مولانا گوید:

آفتابی در یکی ذره نمان
 ناگهان آن ذره بگشاید دهان
 ذره ذره گردد افلاک و زمین
 پیش آن خورشید چون جست از کمین
 نیست صورت چشم را نیکو بمال
 تا به بینی شعشعه نور جمال
 شبستری در بیان وحدت به کثرت چنین گوید:
 صورت وحدت از جهان مثال
 نقطه ای بست نقش بند خیال
 نقطه مانند شعله عکس انداخت
 و همش از دور صورتی بر ساخت
 باز چون دایره مجسم شد
 کروی شکل چرخ اعظم شد
 عکس ها چون زوهم درهم شد
 نقش هژده هزار عالم شد

←

تقارن - Symmetry - فیزیک در زبان

هندسه

گوئی جذب‌ه‌های جلوه زیبایی راهگشای ما به یکسانی و یکتائی آغاز عالم است.

از حافظ بشنویم:

به چشم عشق توان دید روی شاهد غیب
که نور دیده عاشق ز قاف تا قافاست
زمصحف رخ دلدار آیتی برخوان
که آن بیان مقامات کشف و کشف است

چگونه امکان دارد تقارن، چیزی که ما آنرا در ارتباط با اشکال مختلف اشیاء میدانیم، مربوط به تئوریهای بشود که در مورد کارهای دنیای فیزیکی عمل نماید!؟

فیزیکدانان متوجه شده اند که یک تقارن بنیادی در چهره دنیای فیزیکی ما وجود دارد. و از اینرو اصول تقارن بیان کننده قوانین اساسی فیزیکی است که کنترل کننده ساختمان ماده و توصیف کننده کاملی از نیروهای بنیادی طبیعت است. (از گفته های لدرمن برنده جایزه نوبل)

در جستجو برای یگانگی که در نهاد فیزیک تئوریک جدید نهفته است تصور و مفهوم اصل تقارن (یا وحدت) جای دارد. این امر بزودی راهنمای ما به سؤال دیگری شد که چرا ماده وجود دارد؟

در هنر زیبایی و طبیعت، دانش هندسه اغلب شئی یا یک ساختمان یا یک طرح نقشه را چون تقارنی تشخیص میدهد و قتیکه آن ظهور متشابه و یکسانی را از زوایای مختلف نشان دهد و یا آنکه آن از هر دو طرف یکسان بنظر آید، جذب زیبایی یک راز طبیعی در بسیاری از نمادهای تاریخی نظیر کلیساهای قرون وسطی و یا ظهور آن در یک ارکستر باخ و یا در شمای یک بر فدانه زیبا دیده میشود.

یک چنین سادگیهای ظاهری جاری نکات بسیار ظریف و حساسی را در ارتباط با تعادل تناسب هارمونی، همصدایی، زیبایی-توافقی، نظم و حتی عامل بنیادی خلقت را در بردارد. این کیفیات ذاتی چسبیده به سیمتری دانشمندان را در اوایل قرن بیست و یکم تهییج در تجسس، در ذات و ماهیت زیبایی در طبیعت کرد. فیزیکدانان متوجه شدند که پاره ای از مشخصات فیزیکی سیستم ها در دوره تبدیلات ظاهری غیر قابل تغییر هستند. برای مثال میتوان اثر جاذبه روی یک شئی تغییری روی خود شئی نمیدهد. اندازه و جرم یک گلوله که از بالای برجی بیافتد در دوران سقوط همانطور است که در بالای برج بوده است. با وجود آنکه انرژی جاذبه ای آن از پتانسیل به فرم دیگری در آمده است.

پل دیراک برنده جایزه نوبل میگوید: خدا با زیبایی ریاضیات عالم را آفرید. او همیشه به دانشجویان توصیه میکرد که در معادلات خود بیشتر توجه به زیبایی آن داشته باشید و نه آنچه در معادلات معنی میدهد. جستجو برای زیبایی در فیزیک موضوعی بود که در تمام کارهای دیراک مورد توجه بود. و بهمین نحو در بیشتر مسیر تاریخ فیزیک اثر داشت. استیون واینبرگ برنده جایزه نوبل در کتابش بنام **Dreams of a Final Theory** در سر فصلی بنام تئوریهای زیبا چنین میآورد:

Beautiful Theories
When on some gilded cloud
or flower
My gazing soul would
 dwell an hour
And in those weaker glories
Spy some shadows of ETERNITY
Henry Vaughn

←

◀ **واینبرگ** میگوید من میخواهم با دقت بیشتر روی ماهیت زیبایی و تئوریهای فیزیکی نظرم را تمرکز دهم که چرachs زیبایی گاهی راهنمای مفیدی برای ما است و چگونه سودمندی احساس ما از زیبایی اشاره و نشانی از پیشرفت ما بطرف تئوریهای نهایی فیزیک در یکی کردن تمام نیروها و ماده میباشد. وقتی یک فیزیکدان میگوید یک تئوری زیبا است بدین معنی نیست که کاملاً همان چیزی است که بگوئیم یک تابلوی نقاشی بخصوصی یا یک قطعه موزیک یا یک بنا زیبا است. آن فقط یک تغییر یا یک احساس شخصی از لذت زیبایی نیست بلکه خیلی نزدیکتر به زبانی است که یک تربیت کننده اسب مسابقه بگوید واقعاً آن اسب زیبایی است.

سیمتری در فیزیک بصورت مختلف ظاهر میشود. در شیمی و در مبحث بلور سازی تقارن در ساختمان و شکل آنها دخیل اند ولی تقارن هایی که لدرمن منظور دارد موضوعات اشکال فیزیکی نیست. چگونه ما میتوانیم این موضوع مهم را درک نماییم؟ چگونه است که تقارن های دیدنی ظاهری در اطراف ما در ارتباط با قوانین فیزیک میشوند؟ چه ارتباطی بین اشکال اشیاء و قوانین طبیعت است؟ این است آنچه این بحث در اطراف آن میباشد. در ابتدا ما بایستی یک ایده روشنی از آنچه تقارن دیدنی است داشته باشیم. در این مورد ما احتیاج به یک تعریف عملی داریم. حالا شیئی را در نظر بگیرید ببینیم چگونه ما میتوانیم بفهمیم که آیا تقارن دارد یا نه؟ بایستی آنرا از جهات مختلف تحت بازبینی قرار دهیم، و به بینیم که آیا آن باز یکسان بنظر میرسد. اگر چنین باشد پس آن دارای تقارن است. نهایتاً آنکه امتحان کلی برای تقارن و یکسانی بعد از چند تغییر کاوشی میباشد.

سیمتری چون یک پدیده تغییرناپذیر (symmetry as invariance)

مثلاً اگر حرارت در یک اطاق ثابت باشد، درجه حرارت مستقل از موقعیت در اطاق است. در این حالت گویند که حرارت بواسطه تغییر مکان موقعیت اندازه گیرنده "تغییر ناپذیر" است. متشابهاً، یک توپ پینگ پونگ بدون مارک وقتی حول محورش میچرخد درست بعد از گردش بمانند حالت اولش ظاهر میگردد. در این حالت میگویند، توپ پینگ پونگ تقارن کروی را نمایش میدهد. چرخشی در حول محور چگونگی حالت نمایشی توپ را محفوظ نگاه میدارد.

مثال های بالا راهنمایی برای ایده های لایتغیر **invariance** میشود، بخصوص وقتی که در مورد تقارن های فیزیکی مشاهده شده بحث میشود. این داستان میتواند همچنین به تقارنهای نیروهای طبیعت اعمال شود. (همانطوریکه قبلاً دیده شد، هرچه انرژی بالا ترمیرود، تقارن (یا وحدت) بین نیروها آشکارتر می گردد.

در این مثال یک تقارن فیزیکی را ملاحظه میکنید. یک سیم الکتریکی یک تقارن استوانه را نمایش میدهد، زیرا شدت میدان الکتریکی در یک فاصله از یک سیم شارژ شده الکتریکی در طول بینهایت در هر نقطه روی سطح یک استوانه باشعاع r (که محورش خود سیم میباشد) یکسان است. از آنجایی که چرخش سیم دور محورش وضع آنرا تغییر نمیدهد، پس آن میدان را لایتغیر نگاه میدارد. لذا شدت میدان در یک وضع چرخش داده شده یکسان است. این دو مشخصه بواسطه مشخصات عمومی تری بهم مربوط اند. به طوریکه گردش هر سیستم از شارژها سبب گردش میدان الکتریکی مربوطه هم میشود.

تقارن های محلی و عالمی

Local, Global symmetry

(یا محلی و غیر محلی) ←

به‌طور کلی امکان دارد که تقارن‌ها را به دو گروه عالمی و محلی تقسیم کرد. یک تقارن جهانی آن است که خاصیتش در تمام نقاط فضا-زمان **spacetime** یکسان باقی میماند در حالیکه یک تقارن محلی **local symmetry** آن است که فقط در قسمتی از فضا زمان محقق می‌باشد. تقارن‌های محلی رل مهمی را در فیزیک بازی می‌کنند.

تقارن‌های پیوسته

Continuous Symmetry

در مثال تقارن چرخشی گفته شده قبلی کروی و استوانه‌ای هر کدام مثال‌هایی از تقارن پیوسته می‌باشند. آنها بواسطه تغییر پیوسته در فرم هندسه‌ای سیستم مشخص می‌شوند. سیم ممکن است در هر زاویه دلخواه حول محورش بچرخد ولی اندازه شدت میدان در استوانه داده شده یکسان است.

مدل استاندارد فیزیک ذره‌ای سه تقارن نزدیک بهم طبیعی دارد، که بیان‌کننده این امر هستند که عالم در حالات زیر غیرقابل تشخیص است.

*C-Symmetry (charge symmetry)

هر ذره‌ای با ضدش جانشین می‌شود.

P-Symmetry (Parity symmetry)

عالم چون تصویری در آئینه منعکس می‌شود.

T-Symmetry (Time symmetry)

جهت زمان برگشت می‌شود! گرچه مطمئناً آینده و گذشته یکسان نیست. مشخصه برگشت زمان **time reverse** عالم داستانی است که احتمالاً با بیگ‌بنگ مربوط می‌شود. ساکنان عالم برگشتی گذشته را می‌بینند.

* سوپرتقارن "SUSY" Supersymmetry

کوشش‌های زیادی در توسعه تقارنی تا درک یک سوپر تقارن برای پیشرفت در مدل استاندارد بکار رفته است. دقیق‌تر گفته شود. سوپر تقارن بر اساس این ایده می‌باشد که

در ماورای تمام تقارن‌های فیزیکی یک تقارن کلی وجود دارد و آن تقارن بین بوزون‌ها (ذرات ناقل نیروها) و فرمیون‌ها (چون ذرات مادی) وجود دارد. بدین ترتیب که هر بوزون یک همتای تقارنی **counterpart** فرمیونی (مادی) بنام سوپرهمتا **superpartner** و بالعکس برای هر فرمیون یک همتای بوزونی وجود دارد. تمام ذرات همتهای سوپرتقارنی داستانی است که باید بعداً آشکار شود. باید توجه داشت که هیچکدام از بوزون‌های شناخته شده یا (ناقلین نیروها) همتهای تقارنی فرمیون‌ها (ذرات مادی) شناخته شده نیستند. کار سوپر سیمتری با فرض اضافه کردن چهار بعد فرضی به چهار بعد معمولی فضا زمان می‌باشد. هندسه هشت بعدی نتیجه شده به سوپر فضا معروف است. در این سیستم امکان دارد که بوزون‌ها (ذرات ناقل نیروها) به فرمیونها (ذرات مادی) و یا بالعکس بیکدیگر تبدیل گردند و یا بهتر گفته شود، بدین ترتیب هیچ تفاوتی بین فرمیون‌ها و بوزون‌ها (ذرات مادی) و ذرات ناقل نیزه‌ها (انیست) و آنچه ما چون دو نوع مختلف از ذرات می‌بینیم در واقع یک تصویر اوهمی سبب شده بواسطه هندسه است. در هر حال اگر سوپر تقارنی در دنیای حقیقی اعمال شود، بایستی یک شریک سوپر تقارنی برای هر نوع بوزون (ذرات ناقل نیروها) شناخته شده، و بالعکس یکی برای هر نوع فرمیون (ذرات مادی) شناخته شده وجود داشته باشد و بدین ترتیب تعداد انواع ذرات در عالم دوبرابر می‌شود. در این حالت، ما در وضع یک تقارن شکسته شده **broken symmetry** قرار داریم، زیرا سوپرتقارن‌ها در هیچ جایی امروز نیستند که دیده شوند! با در نظر گرفتن سایر تقارن‌های شکسته شده در فیزیک ذره‌ای، این امر دلالت دارد بر این که یک تقارن کامل در انرژیهای بالا وجود داشته است. در این حالت هر نوع بوزون

به واسطه یک ذره فرمیونی "SUSY" و با بالعکس همراه میباشد. دلیل اینکه تقارن شکسته شده به نظرمی آید احتمالاً برای این است که همتهای سوپرتقارنی خیلی سنگین تر از ذرات همتهای شناخته شده باشد. آنها فقط میتوانسته اند که در انرژیهای بسیار بالایی چون بیگ بنگ ساخته شوند. اگر چنین ذراتی وجود داشته باشد نهایتاً میتوانند قسمت مهمی از ماده تاریک را تامین کنند.

تئوری نخي String Theory

بهترین تئوری که دانشمندان به موفقیت آن در یگانه کردن هر چهار نیروی طبیعت امید زیادی دارند، تئوری نخي میباشد. و آن کلاسی از تئوریهای فیزیکی گفته میشود که ذرات بنیادی و واکنش هایشان را در ترم هایی از ماهیت های یک بعدی چون نخ ها نشان میدهند. ولی نکته مهم اینست که آنها نقاط ریاضی نیستند، حتی الکترون، که قبلاً بعنوان ماهیت نقطه مانند بحساب میآمد در این تئوری در ترم های نخي بیان میشود: مهمترین جنبه تئوری نخي این است که بنظرمی آید آن بطور اتوماتیک نیروی جاذبه را در همان قالب سایر نیروهای طبیعت جای میدهد. یکی از بهترین تئوریهای نخي **N=8 supergravity** است که بر این پایه میباشد که میتواند همه چیز را، نیروهای طبیعت و ذرات ماده و هندسه فضا زمان را در یک قالب فیزیکی بگنجانند.

در تئوری نخي تمام ذرات عالم بصورت نخ مانند چون تارهای گیتار و ویالون نمایش داده میشوند و هر کدام بر حسب مشخصاتی که از نظر جرم و واکنشهای وارده دارند با فرکانس و دامنه مخصوص بخود در ارتعاش میبانشند و مجموعاً یک سیمفونی سماوی را بوجود میآورند که در واقع میتوان گفت که اصول تئوری نخي هیچ چیز نیست مگر موزیک ذرات (شرح مختصری از تئوری نخي را که قبلاً از کتاب **The Elegant Universe**

بریان گرین نوشته ام در مقاله دیگری در محبت دیده میشود). در این تئوری چنین می آید که گویی تمام ذرات عالم همه با هم در یک سیمفونی آسمانی در سر ایندگی ترانه های عاشقانه پی در اشتیاق دیدار زیبای یکتای بی نظیر خلقت عالم میباشند.

مطرب عشق عجب ساز ونوایی دارد
نقش هر پرده که زد راه بجائی دارد
عالم از ناله عشاق مبادا خالی
که خوش آهنگ وفرخبخش نوایی دارد

حافظ

بررسی برای یک تئوری یگانگی فیزیکی را میتوان در دو تئوری فیزیکی بزرگ قرن بیستم جستجو کرد. نخست تئوری عام نسبیت انشتین **General Theory of Relativity** است که در ارتباط با ساختمان فضا و زمان میباشد. دوم مکانیک کوانتوم **Quantum Mechanics** است که کار دنیای اتمی و جزء اتمی را بیان میدارد و، همچنین تئوریهای کوانتومی است که هر کدام از آنها نیروهای طبیعت را بااستثناً جاذبه را توضیح میدهد، در این برنامه امید بزرگی برای پیدا کردن، یک تئوری نخي است که بتواند تمام محتوای عالم (نیروهای طبیعت، ذرات مادی و فضا زمان را در یک تئوری واحدی به نام تئوری همه چیز **Theory of Everything - TOE** متحد و یگانه نماید که امکانش در آغاز عالم میباشد.

** تقارن های شکسته شده

Broken Symmetry

بهتر آن است که آنرا با یک مثال ذکر کنیم (از جان گریبین در کتاب Q) ما میتوانیم یک میله مغناطیسی فکر کنیم که حاوی تعداد بیشمار از مغناطیس های ریز میباشد. وقتی میله گرم شود مغناطیسهای داخلی در طول میله به جست و خیز در می آیند و نهایتاً دیگر میدان مغناطیس مشخصی نداریم، و در ترم های ←

مغناطیسی گفته میشود که دیگر تقارنی که دو انتهای آنرا مشخص نماید وجود ندارد. ولی وقتیکه میله دو بار سرد شد قطبهای مغناطیسی مجدداً ظاهر میشوند، با قطب شمال در یک انتها و قطب جنوب در انتهای دیگر. در این موقع گویند که تقارن شکسته شده است. در فیزیک همانطوریکه دیدیم، در انرژیهای بالا نیروهای طبیعت با هم یکی میشوند. آنچه ما حالا در عالم می بینیم در واقع تقارن های شکسته شده پیاپی از آغار عالم است. عالم از آغاز خلقت خود تا زمان حاضر، گوئی یک سلسله مراتب تقارن های شکسته شده پیاپی را پشت سر گذاشته است که در حقیقت تغییر حالاتی است از یک تقارن کامل ساده در آغاز زمان به طرحهای پیچیده ای تقارن های شکسته شده که بصورت عالم امروزی است که ما حالاً می بینیم - حتی در تکامل حیات ما پدیده شکستن پیاپی سیمتری ها را در کار می بینیم که چگونه ارگانسیم ها باشکستن سیمتری ها پیاپی از سادگی به اعضای پیچیده تری در می آیند. حتی اجتماعات بشری هم بنظر میآید که با توسعه خود مرتباً بصورت پیچیده تری ظاهر میشوند. نکته بسیار مهم دیگر آن که در آن انرژیهای بسیار بالا در آغاز زمان، حیات نمی توانسته وجود داشته باشد. با وجود آن که واکنشها یکی شده و کاملاً متقارن بودند، عالم در وضع عقیم و بی باری بوده است عالم بایستی سرد شود و تقارن های کامل قبلی در واکنشهای پیچیده بشکند تا اینکه به حیات فرصتی برای بوجود آمدن بدهد. در هر حال، عالم ما جلوه هایی از تقارن های پیاپی خود بخود شکسته شده یا ناقص است، ولی از آن نقصانی ها امکان حیات ظاهر میشود. از نظر فیزیک جدید تمام عالم ما میتواند چون جلوه هایی از تقارن های شکسته شده خود بخود پیاپی از یک تقارن یا وحدت بنیادی کامل اولیه در Big-Bang باشد.

اگر تقارنهای طبیعت کامل بودند ما حالا اینجا نبودیم. از اینرو قسمت اعظم تاریخ فیزیک جدید در کشف تقارن های جدید میباشد. این داستان در اشل کوچکتر بمانند یک سلول نطفه در رحم مادر میماند که در ابتدا کاملاً سیمتریکی و متجانس میباشد ولی بمرور زمان خود بخود سیمتریهای آن یکی پس از دیگری یا حساب دقیقی در زمانی معین از هم شکسته میشود و در هر مرحله چند عضو اصلی بدن را در جای معین خود قرار میدهد و سرانجام انسان کاملی از این شکستگی ها پیاپی بوجود می آید.

مولاناگوید

صد کتاب ارهست جز یک بات نیست
صد جهت را قصد جز محراب نیست
این طرق را مخلصش یکخانه است
این هزاران سنبل از یک دانه است
گونه گونه خوردنیا صد هزار
جمله یک چیز است اندر اعتبار
تقارن های شکسته شده ادامه دارد تا روزی که دوباره جاذبه بر انرژی جنبشی فرار کهکشانی ها غالب آید، در این حال عالم اجباراً به مرور بر روی خودش منقبض میگردد و حرارت در اثر فشار جاذبه مرتباً رو به افزایش میرود و باعث میشود که تقارنهای شکسته شده قبلی بتدریج باز به یگانگی های اولیه خود نزدیک و نزدیک تر شوند تا بالاخره میرسیم به لحظه بیگ کرانچ Big Crunch که سنگولاریته دیگری است که همه چیز باز دوباره به شکل وحدت اولیه خود در آن ظاهر میگردد. و چنین است سرگذشت کثرت به وحدت.

مولاناچنین گوید:

باش تاروزی که آن فکر و خیال
برگشاید بی حجابی پر و بال
کوه ها بینی شده چون پشم نرم
نیست گشته این زمین سرد و گرم
نه سما بینی نه اختر نه وجود
جز خدای واحد حی ودود

← از شبستری بشنویم:
نگر تا قطره باران ز دریا
چگونه یافت چندین شکل و اسماً
بخار و آب و باران و نم و گل
نبات و جانور انسان کامل
همه یک قطره بود آخر در اول
کز و شد این همه اشیا ممثل
جهان از عقل و نفس و چرخ و اجرام
چون آن یک قطره بود ز آغاز و انجام

محاسبات نشان میدهد که انفجار بیگ بنگ با دقت 10^{60} یا یک با شصت صفر در جلویش به وجود آمده است. بطوریکه عالم ما حالا بعد از 14 میلیارد سال کاملاً یکنواخت و هموزن میباشد. که در مثال گویند، عالم از نظر یکسانی چون کره کاملاً متقارن میباشد. پاره ای از دانشمندان بر این عقیده اند که با کشف تئوری کاملی از TOE در یگانه کردن چهار نیروی طبیعت و فضا و زمان و ماده، بشر به انتهای علم رسیده است! و میتواند خود را فرمانروای قدری بر روی زمین بداند! خداوند این بلند پروازی را برای انسان بدین نحو میسر دانسته که میفرماید: انی جاعل فی الارض خلیفته (ما انسان را خلیفه خود روی زمین قرار دادیم). به هر حال گرچه این بلند پروازیها راه بس طولانی و مشکلی آمیخته از عشق و علم را در پیش دارد ولی کوشش همه جانبه انسانها با هم میتواند او را به آستانه های این آرزوی بس شیرین نزدیک کند که گفته اند: **العلوم یتزاید بتلاحق الافکار**.

این بود شمه ای از کوشش دانشمندان در دستیابی به یک تئوری نهائی همه چیز TOE در یگانگی عالم از نظرفیزیکی؛ راهی است بس طولانی با هزاران مشکل از نظر تجربی و تئوری. امید است فیزیکدانان با کسب دانستنیهای جدید از کوبنده بزرگ ذره ای LHC در "سرن" ژنو بتوانند چشم انداز های روشن تری از کارهای خود را به تجربه

ببیند. اتفاقاً در اوایل ماه نوامبر امسال، در انترنت چند خبر بسیار جالب از موفقیتهای کوبنده بزرگ هادرونی آمده بود - شتاب دهنده بزرگ ذره ای LHC توانسته برای لحظاتی به آتش بیگ بنگ نزدیک شود. در چنین آتش داغی که حرارتش بیش از ملیونها برابر مرکز خورشید است دانشمندان میتوانند تئوری های خود را، بخصوص تئوری همه چیز یا TOE را به تجزیه محک بزنند. در اینجا به پیوست کپی ای از این اخبار که از سایت علمی BBC گرفته شده جهت اطلاع علاقمندان ضمیمه میباشد.

تئوریهای سیمتری ونخی جدیدترین تئوریهای
برای کشف راز های نهفته عالم است.
انتظار دانشمندان از کارکوبنده بزرگ LHC
برای تجربیات خود بسیار زیاد است و به امید
موفقیت های بیشتر برای آنها.
در اینجا سخن را با این ابیات از حافظ شیرین
سخن کوتاه میکنم:

پیش از این کاین سقف سبز و طاق مینا برکشند
منظر چشم مرا ابروی جانان طاق بود
رشته ی تسبیح اگر بگسست معذورم بدار
دستم اندر ساغر ساقی سیمین ساق بود

لندن، مهندس رزاقی - **A-Razzaghi**

**در جمع آوری مطالب این گفتار از چند سایت علمی انترنت
و همینطور از کتب:

Companion to the Q is for Quantum و
Cosmos از جان گریبین و Cosmic Code از هاینز پگلز-
و Dreams of A Final Theory از استیون واینبرگ
و کتاب Super Force از پل دیویس و تفسیر لاهیجی بهره
برداری و ایده گرفته شده است.

پهلوانی یکه ورزش کابل قدیم

پهلوانی، در کشور ما تمام ورزشها را زیر اثر خود گرفته و از پیر تا جوان به این ورزش قدیم حرمت گذاشته و جزیی از عنعنات خویش می شمردند.

این ورزش به قدری محبوبیت داشت که نویسنده که، در آن وقت پنج شش سال بیشتر نداشت هنوز خاطر یادی از آن دوران در روان خویش دارد. با این سن و سال زمانی که روی جاده آب پاشیده شده ده افغانان، نزدیک حوض مرغابها گام می برداشتم، یک وزن سنگین، یک درد ننگین هر جا را پوشیده بود. از حنجره

جوان رهگذر می شنیدم که (رحیم بچه بلال) را (بچه لانجه) شکست داده؛ بچه بلال افغانی را بچه لانجه پاکستانی در پهلوانی (خوابانده) بود... و این یک ننگ شمرده می شد. امروزه صد ها بلال به صد ها بچه لانجه پیروز می گردد و برعکس آن، و ننگی در میان نیست و می گویند ورزش بُرد و باخت ندارد. این ننگ زدایی ها به دسایسی برخورد کرد، تنش ها یک عده رقبای حاشیه نشین را به یک اشتباه به مرکز این دایره کشاند و در حالی که خبری از فاجعه نداشتند ملزم به ترور گردید؛ در حالی که آن قضیه چنین نبود و ورزش پهلوانی به جلو می رفت.

کلمه "این گز و این میدان" را زمانی محسوس می کردید که شما به گذر نو آباد ده افغانان، در (باغ هندو) داخل می شدید، و این، روز های جمعه بود.

بلی! روز های جمعه (بطور رایگان) به داخل دروازه نسبتاً کوچک می شدیم. راه نشیبی سرپوشیده را جوی آبی قطع می کرد و ما به دست چپ حرکت می کردیم. از پل گذشته بوی خوش توت های تازه که شاخه های درخت ها را گاهی فرود می آورد به مشام ما می آمد. اجاره داران تُکری (سبد) های پر برف و گیلایس های دوغ با نعنای خشک را به مشتریان پیشکش می نمودند. در باغ هند دو (هر کاره) وجود داشت؛ هرکاره کوچک و هرکاره بزرگ. روزانه، ←

«در هر کاره کوچک که قطعه زمینی بیل زده شده و نرم، پهلوانان لباسها را کنار گذاشته و (چوته) می زدند. چوته، تکه محکمی بود که پهلوان آن را با باسن خویش محکم می بست. چوته مخصوص پهلوانی است و بسیار مقاوم و سخت. چوته را خیاطان خاص می ساختند و پهلوانان خود را چرب می نمودند. بعد یکی از پهلوانان به حیث استاد وارد هر کاره می گردید و شاگردان را یکایک تمرین می داد. اینجا بود که شاگردان فراگرفتن (چال) های پهلوانی را می آموختند. زمین هر کاره پنج در پنج متر فاصله داشت.

زمانی که خلیفه نظام مسگر ده افغانانی وارد میدان می شد، بدن خلیفه نظام را چند شاگرد چرب می کرد، سپس یک یک شاگردان جهت تمرین و فراگرفتن با استاد (شاخ به شاخ) می شد و این تمرین ساعتها دوام می نمود.

عصر روز های جمعه همه مردم در اطراف (هر کاره) کلان گرد هم می آمدند. زمین هر کاره کلان ضرور نبود بیل زده شود. در قسمت بالای میدان یک جوره (ضرب میل) رنگه بزرگ قرار داده شده و به طور یک دایره بزرگ یک یک جوره (ضرب میل) رنگه نسبتاً کوچک تر روی میدان گذاشته می شد. در این وقت یک سرود مخصوص به وسیله زیر بغلی و غیچک و دایره (بدون آواز خوانی) - که تا امروز در دست داریم - بلند می شد و به حرمت و مراتب قدامت استادی پهلوانی، نخست (پهلوان برات) به سوی ضرب میلهها پیش می آمد. ضرب میل از چوب ساخته شده میله مانند، با قطر پایینی حدود ۱۵ سانتی متر، به بلندی قریب ۷۰ سانتی متر و دسته هایی به قطر هفت سانتی متر بود. پهلوان برات به حیث آغازگر میدان میله ها را گرفته به هوا بلند می کرد. آن گاه شعار قدیم ورزشی را به صدای بلند بر زبان می آورد که ناشی بر معرفی خود و استاد و استاد استاد بود.

بعد پهلوانان دیگر هر یک عین کار را انجام می دادند. در حالی که موسیقی اوج می گرفت و مردم نیز اظهار خوشنودی و غرور می کردند.

در این جا چهره هایی مانند، پهلوان غفار پنجشیری، پهلوان جان محمد، پهلوان صدیق زرگر، شادروان پهلوان نیکو و سایرین دیده می شدند.

در باره وجه تسمیه (باغ هندو)، تنها این قدر یافتم که شخص هندی تباری به نام محمد علی، کارمند مستوفیت کابل ساحه زمینی را در نوآباد ده افغانان، که بین سرک نوآباد و سالنگ وات، و از تعمیر آرشیف ملی و سینمای ملی سمت غرب ولایت کابل واقع شده بود، خرید و از آبی که از دریای کابل به این ساحه شاخه ای (جوی شیر) کشیده شده و روان بود به آبیاری بهترین نوع نهالهای توت که در این باغ غرس کرده و پرورده بود، می پرداخت. توت های این باغ، چون ابراهیم خانی، سیاه توت، توت سفید و غیره بود که روی تکه یی به نام جولی تکان یافته، بعداً روی تکرری های بافته شده قرار داده می شد و بعداً برف تازه و پاک روی آن می ریختانند و به فروش می رساندند.

بدین ترتیب جمعه میله ضرب میل در باغ هندو رایج بود.

خاطریادی بود از ورزش پهلوانی و باغ هندو!

- گ. شیفته -

گزارش

از محفل صدمین سال تولد زنده‌یاد برائلی تاج مبارز آزادی‌خواه، دموکرات و یکی از بنیانگذاران مشروطیت سوم

کشیده و فقرزده و جدا نگاهداشته شده از جهان قرار داشتند، بار دیگر به خاطر مردمان وطن، نسلهای امروزی و آینده، زنده نگه داریم. ما از آنانی یاد می‌کنیم که در زیر فشار ساطوری و تضییقات آن خاندان که می‌خواستند انسانهای مردم دوست، دموکرات و وطن‌دوست را شناسایی کنند و به آوردن دموکراسی خاندانی و فرمایشی زمینه‌ای را فراهم آورند که تعدادی از روشنفکران (مشروطیت سوم) آن وقت از آن استفاده بردند و سازمانهای شان را ایجاد کردند و بدون هراس از آینده در آن راه گام گذاشتند، تحت نظر گیرند. این خاندان پلان داشت تا شخصیت‌های سیاسی و فرهنگی را یا در اختیار خود قرار دهند و یا در آینده اگر از اختیار شان خارج می‌شد، مانع فعالیت‌های سیاسی شان شده، و در نهایت سرکوب شان نماید. چنان که همان کار را کردند.

به یاد آوریم زنده‌یاد سرور "جویا" را که نیم عمر سیاسی اش را در زندانهای سیاه گذشتاند تا بالاخره بیرحمانه جانش را در داخل زندان دهمزنگ گرفتند. به یاد آوریم شادروان علی اصغر "شعاع" را که او را نیز همچون جویای سربلند، دارویش را ندادند و جان پاکش را در زندان گرفتند.

به یاد آوریم عبدالحی مرحوم را که می‌خواست بعد از بازگشت از سفر خارج از کشور راز قتل مرحوم "تاج" را برای خانواده اش بازگو نماید؛ با دریغ و افسوس که جنازه اش را از فرانسه، درست سه ماه بعد از مرگ اسرار آمیز دوستش راهی وطنش کردند و بدین ترتیب راز مرگ تاج را مسکوت گذاشتند. و باز به خاطر می‌آوریم محمودی فقید را، که در زمان انجام وظیفه انسان دوستانه طبابت، هنگامی که برای مردم فقیر و نادار مجانی خدمت می‌کرد،

از صدمین سال تولد زنده‌یاد برات علی تاج، یکی از بنیانگذاران جنبش مشروطیت سوم طی محفل باشکوهی تجلیل به آمد.

در محفل بزرگداشت که به تاریخ سیزدهم نومبر ۲۰۱۰ میلادی در شهر اوستر هوت کشور هالند برگزار گردید عده‌ی زیادی از دانشمندان، فرهنگیان، اهل اندیشه و قلم و دوستان، علاقمندان و اعضای خانواده تاج اشتراک ورزیده بودند. گردهمایی محفل بزرگداشت نه تنها زمینه یاد کرد از کارکرد های تاج را مساعد ساخت، بلکه فرصتی بود تا دانشمندان و عزیزانی که در نهایت علاقمندی و صفای نیت، با تحمل زحمات فراوان از فاصله‌های دور و نزدیک تشریف آورده بودند، پیرامون این دوره پر ارزش تاریخی وطن عزیز ما افغانستان، که عمداً از جانب محافل حاکمه در تاریکی نگهداشته شده است تبادل نظر نمایند.

برنامه محفل در دو بخش تنظیم شده بود، بخش نخست سخنرانیها به تعقیب آن تنفس، و بخش دوم، صحبت آزاد در باره جنبش مشروطیت در افغانستان و در پایان صرف نان شب.

محفل ساعت شش شام با قرائت آیات چند از قرآن مجید توسط قاری محترم آقای سعیدی آغاز گردید. تیمور تاج، فرزند ارشد شادروان برات علی تاج نخستین سخنران محفل بود که ضمن اظهار قدردانی و خیرمقدم از حضور گرم مهمانان، رسمیت محفل را اعلان کرد. وی در بخشی از سخنانش چنین گفت:

" این محفل نه فقط به خاطر صدمین سال تولد شادروان پدرمان "تاج" برگزار می‌شود، بل به خاطر آن است تا نامها و کارکرد های آنانی را که در شرایط فشار سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی که از جانب خاندان شاهی بر مردم رنج

«سوقصد جانش را کردند ولی موفق نشدند؛ اما در دوران زندان چنان کوبیده و رنجورش کرده بودند که بعد از رهایی از سیاه چال زندان دهمزنگ نتوانست بیش از سه ماه زنده بماند و به دیار ابدیت پیوست.

سعدیا مرد نیکو نام نمیرد هرگز
مرده آن است که نامش به نیکویی نبرند
و حال یاد می کنیم از شادروان تاج که او نیز همچون یاران دیگرش قربانی راه انسان دوستانه، آزادیخواهانه و وطنپرستانه اش شد. او، همچون همزمش، زنده یاد غبار که بهترین سالهای جوانی و سیاسی اش را در زندانها و تبعید خاندان شاهی گذراند، نیز ده سال آژگار را در توقیف ولایت کابل و زندان سیاه دهمزنگ، به دور از همسر و فرزندان گذراند و هنگامی که به اصطلاح بنابر صوابدید خاندان شاهی از زندان رها شد، نتوانست بیش از دو سال در آغوش خانواده اش زندگی آرام را سپری نماید و در یک سفر نافرجام، اما برنامه ریزی شده، هنگامی که تازه به وظیفه گماشته بودندش، به صورت ناجوانمردانه جانش را گرفتند...»
تیمور تاج علاوه نمود: «اگر ما از شادروان تاج و یارانش، از فعالیتهای سیاسی و مبارزات شان یاد می کنیم، بایست پنجاه شصت سال به عقب برگردیم. زمانی را به خاطر زنده سازیم که افغانستان یک کشور عقب مانده از نظر اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی بود. فقر و بلا زدگی، رنج و

آزادیخواه، دموکرات و مردمدار گرد هم آمدند و راهی را در پیش گرفتند تا کشور و مردمش را از این وضع نجات دهند، آنان می دانستند که گام گذاشتند در این راه ساده نیست.»

تیمور تاج بعد از توضیح جو سیاسی دهه چهل قرن بیستم در افغانستان- که بیشتر متأثر از تحولات جهانی و پیامد های جنگ جهانی دوم بود- از آغاز دور جدید مبارزات مشروطه خواهی در وطن یادآوری نمود و از نقش شخصیت های کلیدی و سازمانهای سیاسی شان در حزب های "وطن"، "ندا خلق" و "وین خلمیان" سخن راند و خاطر نشان ساخت تا نسل های آینده نباید از کارنامه های این دوره پر بار و اثرگذار در سرنوشت وطن بی خبر بمانند.

در اخیر علاوه کرد: "اجازه دهید یک بار دیگر از جانب برگزارکنندگان این نشست، ستاد برگزاری و خانواده تاج از تشریف آوری شما ابراز تشکر و امتنان نمایم و امیدوارم با شکیبایی و حوصله مندی تمام این محفل را تا ختم دنبال نمایید.

برای پیشبرد هرچه خوبتر محفل امروزی از برادر بزرگوارم، ذکی عدیل، فرزند برومند یکی از وطن دوستان و مبارز آزادیخواه، محمد شاه "سور"، که خود و خانواده اش متحمل قربانی های فراوان شده است خواهش نمایم تا گردانندگی این نشست را بر عهده گیرند."

ذکی عدیل بعد از قرار گرفتن در جایگاه گردانندگی و ابراز امتنان از برگزارکنندگان محفل که از وی نیز دعوت به عمل آمده است، به سخنان خود چنین ادامه داد:

"باید متذکر گردید که روز ۳۰ حمل ۱۳۳۱ خورشیدی در تاریخ افغانستان روز به یادماندنی است. تقلب در انتخابات دوره هشتم شورای ملی-»

بدبختی گریبانگیر مردم وطن بود. از جانبی دیگر شرایط ترور سیاسی و فرهنگی و اختناق از طرف خاندان شاهی در کشور مستولی بود. افغانستان گرچه از جنگ جهانی بدور بود و بی طرفی اش را اعلان کرده بود ولی نمی توانست از مصائب آن به دور باشد. اما باوجود اختناق و فشار آن دوران تعدادی از روشنفکران وطن دوست

◀ از جانب رژیم مستبد سلطنتی در جهت عدم انتخاب شدن مرحومان دکتر عبدالرحمن محمودی و میر غلام محمد غبار، کاندیدان شهر کابل که کار نامه قبلی شان در دوره هفتم شورای ملی منحیت بلند گویان خواست بر حق مردم رنجدیده و بلا کشیده در نزد اهالی شهر کابل و حتی ولایات افغانستان از وزنه بزرگی برخوردار بود. چنانچه این مبارزان با یک تعداد از وکلای روشنفکر ولایات کشور متحداً جبههٔ چپ جناح راست شورای ملی را تشکیل داده بودند و انتقادات شان بر وزرای فرمایشی و دیگر ارگانهای غیرمسوول و استفاده جو دولت بدون شک مورد پذیرش سلطنت مطلقه و مستبد نبود. از این رهگذر با تقلب، ریا و زورگویی عدم انتخاب شدن مرحومان دکتر محمودی و غبار را فراهم داشتند که باعث بروز مظاهره خود جوش و مسالمت آمیز ۳۰ حمل ۱۳۳۱ و زندانی کردن رهبران حزب ندا خلق و حزب وطن و اعضای برجسته آن گردید."

عدیل بعد از یادآوری ضرورت تحقیق و پژوهش بیشتر در دلایل ظهور، نضج یابی و سرکوب جنبش مشروطیت سوم و همچنین برخورد متفاوت و تبعیض آمیز دستگاه حاکمه در به اصطلاح تأدیب فعالان این جنبش، به یادآوری خاطرات خود از لابلای حوادث آن روزگار می پردازد. وی گفت: " من منحیت پسر بزرگ یکی از هم صنفان همفکر زنده یاد تاج در زمان تحصیل و بعد از آن خاطره هایی دارم که ذکر آن را لازم می دانم تا با شما اشتراک کنندگان محترم شریک سازم.

پدرم زنده یاد محمد شاه سور از جمله متعلمینی بود که جهت تحصیل به جمهوری ترکیه در زمان شاه امان الله غازی فرستاده شده بود. بعد از ختم تحصیل در رشته تعلیم و تربیه در سال ۱۳۲۰ دوباره به وطن جهت خدمت گذاری برگشت و وظیفه مقدس معلمی را در لیسه های استقلال و غازی پیش می برد و بعداً در ریاست مستقل مطبوعات وقت منحیت عضو مدیریت آریانا دایرة المعارف مصروف انجام وظیفه بود تا که در تابستان سال ۱۳۲۹ محبوس گردیده و مدت هفت سال را در زندانهای مخصوص اول و دوم، حویلی سر جوی در ساحه شرقی توقیف خانه ولایت کابل و توقیف خانه ولایت کابل گذرانید و بدون محکمه و اثبات جرم رنجهای طاقت فرسایی را در این زندانها گذرانید. بعد از رهایی به شکل تبعید به قندوز فرستاده شد و در همانجا به اثر سخته

مغزی در ۲۵ قوس ۱۳۴۲ با زندگی وداع گفت... در زندان مخصوص اول ولایت کابل، در زمان پایواری از پدرم، زندانیان سیاسی را که به یاد دارم و نامهای عده ای از این مرحومان تا هنوز در ذهنم باقی مانده است عبارت بودن از: سید اسماعیل بلخی، محمد ابراهیم خان، مشهور به بچه گاو سوار، وکیل آغا، برادر بزرگ سید منصور شاه آغا چنداولی، قوماندان خواجه نعیم خان، میر اکبر که بعداً به میر اکبر خیبر معروف گردید، احمدزی، عبدالله و تعدادی دیگر از زندانیان.

وقتی پدرم را از زندان مخصوص اول به زندان مخصوص دوم انتقال دادند، علاوه بر زندانیان یاد شده، ببرک، که بعداً به ببرک کارمل معروف گردید، و در زندان مشهور به حویلی سر جوی، که در قسمت شرقی عقب توقیف خانه ولایت کابل قرار داشت، مرحومان محمد حسن صافی، پدر دکتر و دیر صافی و فیض محمد انگار را به یاد دارم."

ذکی عدیل در جای دیگر، بعد از توضیح توصیه پدر بزرگوارش به سپردن پرزه خطی که به زبان ترکی نوشته شده و به شکل پنهان در داخل زیر لباسهای وی جا داده بود تا آن را وی و مادر گرامی اش به برات علی تاج برسانند، علاوه کرد " ... خلاصه در یکی از روز ها من و مادر رهسپار خانه زنده یاد کاکای گرامی و عزیزم براتعلی تاج گردیدیم. بعد از لطف های زیاد و در آغوش کشیدن ... کاکای گرامی تاج در حالی که خیلی متاثر بود بالايم صدا کرده گفتند، جان کاکا و هم رو به طرف مادر نموده فرمودند که شاه جان (پدرم را رفقای هم دوره شان بسیاری اوقات به جای محمد شاه، شاه جان خطاب می نمودند) گناهی را مرتکب نشده که ما و شما شرمنده آن باشیم، این یک افتخار برای شما اولاد هایش و ما می باشد. به من فرمودند، ذکی جان متوجه باش برایت چه می گویم، فردا و یا پس فردا به دفتر کاکا بختیار برو، ما با هم صحبت داشتیم، یک مقدار پول برایت می دهد، با احتیاط آن را گرفته و به مادرت بده. مادرم را نیز متوجه این موضوع نمود. (این کمک از طرف رفقای پدرم مخصوصاً مرحوم فقیر محمد بختیار) بعضاً به دسترس ما قرار می گرفت که یقیناً نقش زنده یاد تاج در سازماندهی این کمکها برانزده بود."

وی می افزاید: "خاطره دیگری را که پدرم نسبت به زنده یاد تاج محترم برایم بازگو نموده بود عبارت بود از این که زنده یاد تاج طرح و دیزاین کراچی ◀

دستی را که تا امروز مورد استفاده می باشد، در منصه عمل گذاشت. اگر این موضوع را به کسی و یا هم به فرزندان که در سنین پایین قرار داشتند نگفته باشد، برای رفقای نزدیک خود اشاراتی داشته است. به فکر قاصر من، موصوف ترس از آن داشت اگر طرح آن افشا شود سردمداران سلطنت مطلقه این وسیله ساده انتقالی را، که صاحبان آن از جمله فقیر ترین افراد جامعه بودند و این وسیله با زور بازو و عرق جبین لقمه نان حلال چند خانواده را تامین می کرد، به بهانه ای از دست شان مصادره نمایند و لقمه نان شان را از دسترخوان غربت و بیچارگی برابند. باید توجه کرد تا امروز که چندین دهه از ایجاد چنین یک وسیله ساده انتقالی می گذرد مورد استفاده مناطق شمال، جنوب، مرکز و شرق بوده و از این وسیله کار گرفته می شود... " عدیل در ادامه از زبان پدر بزرگوار خود در مورد ذکاوت و استعداد تاج چنین بیان می دارد: "یکی از صحبت های شان در مورد دو هموطن و هم صنف شان، مرحومان برات علی تاج و پروفیسور عبدالغفار کاکر بود که از نگاه ذکاوت در سطح بالایی قرار داشتند. در مورد بعضی از درسها، مخصوصاً قبل از امتحانات با رفقای شان کمک و همکاری داشتند."

ذکی عدیل در ادامه بعد از ذکر نامه های یک عده از هم دوره های تاج و محمد شاه سور، تعداد مجموعی به صد تن می رسید، به قول از پدر بزرگوارش از سرنوشت دلخراش یک تن از آنان چنین بیان داشت: "کمال جان، یکی از فارغان ترکیه بود که بعد از اتمام تحصیلاتش نزد وزیر معارف وقت، سردار محمد نعیم، برادر سردار محمد داود رفته بعد از ادای احترام شهادتنامه اش را به سردار نعیم تقدیم و از آمادگی اش جهت خدمت به وطن اطمینان داد. در مقابل، سردار عقده مند، بی سواد که از تحصیلات پایین برخوردار بود و در مقابل اکثریت جوانانی که قبلاً جهت تحصیلات عالی از جانب شاه ترقی خواه، شاه امان الله غازی عازم خارج گردیده بودند عقده عجیبی داشت، دیپلم موصوف را پاره پاره کرده به زباله دانی انداخت و موصوف را با توهین از

دفترش بیرون راند. کمال جان این واقعه را با رفقای نزدیکش در میان گذاشته بود. بعد از گذشت چند روز محدود از یکی از درختان تنومند توت واقع شهدای صالحین خود را حلق آویز نموده به زندگی اش در حین جوانی خاتمه داد. " عدیل سخنرانی خود را چنین پایان می بخشد: "این عقابان بلند پرواز چون زنده یاد برات علی تاج و همراهان شان با وجدان پاک، منزله از خباثت های سیاسی چشم از جهان بستند و خاطرات جاویدان به جا گذاشتند. ما فرزندان این راد مردان و نواندیشان فقید به نام نامی شان و ایفای نقش شان در محدوده زمان از نگاه شرایط عینی و ذهنی جامعه افغانی افتخار و مباهات می داریم. روان شان شاد و یاد شان با کارنامه های شریف شان که مندرج در صفحات تاریخ مبارزان راه آزادی، دموکراسی و عدالت اجتماعی می باشد، همیشه جاویدان." بعداً ذکی عدیل از دکتر لطیف ناظمی، شاعر، ادیب و پژوهشگر فرهیخته دعوت نمود تا در جایگاه قرا گیرد و رشته سخن به دست گیرد.

دکتر ناظمی که تحقیقات گسترده ای در تاریخ مبارزات آزادی خواهی مردم افغانستان، شخصیت های کلیدی جنبش مشروطیت، از جمله در مورد زنده یاد

برات علی تاج در گذشته (سی و دو سال قبل) نیز داشته است، این بار نیز با توشه با ارزشی در محفل صدمین سالگرد تاج سهم می گیرد. نوشته ناظمی که به نام یادمانی از برات علی تاج تدوین گردیده است چنین آغاز می گردد: ◀

« سال ۱۹۱۰ یعنی درست یک قرن پیش از امروز کودکی در دره ی ترکمن سرخ پارسا چشم بر روستایی گشود که بوی فقر و تهیدستی، و فراموشی از در دیوار آن فرو می ریخت. نام کودک را براتعلی گذاشتند.

براتعلی که در پنج سالگی با دو برادر دیگرش دست در دست مامای ناتوایش، سرزمین سوخته را به سوی سرنوشت نابیدایی رها می کرد، نه از آن چه بر هزاره جات او گذشته بود آگاه بود و نه از مصیبت‌هایی که در آینده سراغش را خواهد گرفت.

یک سال از جنگ جهانی نخستین و ۱۷ سال از پایان جنگهای آزادیخواهی مردم هزارستان در برابر امیری خود کامه و فرمانروایان خون آشام می گذشت.

جنگهای خونین سالهای ۱۸۸۱ تا ۱۸۹۳ سرزمین پدری او را به خاک و خون کشیده بود. هرچند زنان و مردان شجاع، رنجبر و سخت کوش هزاره، چندین سال در برابر لشکر خونخوار و بیدادگر امیر جنگیند و پایداری کردند، اما سر انجام به زانو در آمدند.

امیر که از تمام کشور مرد جنگی علیه مرم هزاره گرد می آورد، درانی های قندهار تنها پنجصد تن به لشکر او فرستادند و در واقع اچکزایی ها و درانی ها به شدت از فرمان امیر سرکشی کردند و به جنگ در برابر هزاره ها نپیوستند.»

ناظمی بعد از تشریح مفصل این دوره سیاه سرکوب مردم هزاره توسط امیر عبدالرحمن می افزاید:

« براتعلی تاچ از چنین سرزمین سوخته یی، از کنار کله منارها، از میان برده ها و دختران و پسران بی گناه و نگون بختی که به بهای اندک بر سر بازار سودا می شدند، راه کابل را می گیرد. در کابل در کنار تنور سوزان ماما می زید، اما آرزو ندارد تا ناوای چیره دستی گردد؛ بل در دل دارد تا بیاموزد و خجسته این که ماما هم زمینه را برای آموزش او را تنها مهیا می سازد... در سال ۱۹۲۸ به کاروانی می پیوندد که یک صد تن دختر و پسر را برای آموزش بیشتر به ترکیه گسیل می دارند.

نخست در مدرسه ی (ادرنه) و پس از آن در (حیدر پاشا) در شهر استانبول به آموزش می پردازد و با شایستگی سالهای مدرسه رابه پایان می برد. او دیگر با بیخبری پنج سالگی خویش بسیار فاصله گرفته است و آموزش و آزمون و سیر در آفاق، ذهنش را تابناک ساخته است. هم از ستمی که اینک

به شیوه یی دیگر بر میهنش بیداد می کند، وقوف دارد؛ هم از عدالت اجتماعی یی که در آن سامان، سیمرخ و کیمیا شده است، آگاه است. اینک دیگر او به درستی وضعیت دردناک اقتصاد کشور را می داند و می شناسد. تمرکز سرمایه ی بزرگ انحصاری و اداره سیاسی و اقتصادی کشور در مشت تنی چند از سرمایه داران و زمینداران بزرگ، بحران بیکاری، محرومیت کارگران از ابتدایی ترین امتیازات و شیوه ی زندگی اندوهبار خرده کارگران زراعتی، او را بر این می دارد تا نخست به آموزش حقوق بپردازد و به دنبال آن تجربه هایی در حوزه اقتصاد فراگیرد. از این رو پس از پایان دادن به دانشگاه حقوق یک سال دیگر را در پژوهش های اقتصادی در بانک مرکزی استانبول می گذراند تا باشد که در این هر دو حوزه، کار آزموده شود و مرهمی بر زخمهای ناسور سیاست و اقتصاد میهنش بیابد.»

ناظمی بعد از به تصویر گرفتن اوضاع سیاسی - اجتماعی کشور بعد از ختم جنگ جهانی دوم و ناگزیری های سلطنت در اجرای پاره ای اصلاحات دموکراتیک، چنین می افزاید:

« سال ۱۹۵۰ قانون مطبوعات نافذ می گردد؛ و در کابل جریده های غیر دولتی انگار، ندای خلق، وطن، نیلاب، ولس، و آیین انتشار می یابند - حتی در شهر میمنه نیزنامه ی «اتوم» به نشر آغاز می کند.

حکومت خودکامه جایش را به حکومتی می سپارد که نقاب مردم سالاری بر چهره افکنده است. سخن از آزادی بیان است و آزادی مطبوعات و شورای انتخابی؛ هرچند قانونی برای تشکل احزاب سیاسی تدوین نمی گردد، اما چند حزب سیاسی به میان می آیند که حزب «وطن» از شمار نامدارترین این جمعیت هاست که در شانزدهم ماه جدی ۱۳۲۹ (۱۹۵۰) بنیاد گذاشته می شود. در آیین نامه ی این حزب پاسداری از تمامیت خاک و استقلال میهن، تعمیم مردم سالاری، تقویه ی وحدت ملی، کوشش در راه توسعه ی معارف، اقتصاد و تندرستی همگان، تأمین عدالت اجتماعی و پاسداری حقوق مردم، رفع مفاسد اجتماعی و حرمت و پای بندی به صلح جهانی گنجانده شده است... با دریغ نمایش مردم سالاری عمر کوتاهی دارد و به بیان حافظ:

« خوش درخشید ولی دولت مستعجل بود» بار دیگر زندانهای گرسنه ی کابل عطش به کام کشیدن روشنفکران را دارند و تاچ با همسنگران و

«همرزمان خویش به زندان می افتد؛ اما شگفتی انگیز این است که در زندان نیز نومید و دلشکسته به کنجی نمی خزد و مویه سر نمی دهد. او بر آن است تا از دانشی که آموخته است، دیگران را نیز بهره دهد. شادروان سرورجویا، خامه زن توانا و رزمنده ی نستوه در یادداشتهای سال نخست زندان خویش می نویسد: " همچنان آقایان غبار، اعتمادی، عزیز، فرهنگ و تاج که هر یکی از علوم و تخصص، تاریخ، حقوق و اقتصاد، اجتماع و سیاست و امور مالی بهره ورنند، هفته ی هفت روزدر فراغ از وظایف شخصی و اندیوالی جلسه های حزبی تشکیل داده بالنوبه برای دوازده (تن دیگر) کنفرانسهای بلند بالایی می دهند شبیه بعضی از تکیه خانه های فقیر چنداول. در این جلسات ما هم، نسبت به گریه کننده و شنونده، مرثیه خوان و واعظ بیشتر است. بعض روزها که من خودم را برای حاضر کردن درسهای انگلیسی و تفکرات شاعرانه در اتاقی پنهان می کنم، مرا هر قسمی باشد پیدا کرده از بستر تمارض کشان کشان می برند» (۶)

تاج از بهار ۱۳۳۱ تا تابستان ۱۳۴۰ در زندان می ماند...

افزون براین تاج نستوه در پایان ماه اسد ۱۳۴۰ رها می گردد و تا چهارم اسد سال ۱۳۴۲ یعنی نزدیک به دو سال زندگی می کند و آنگاه ناگهانی و به گونه ی مرموزی در زاد گاه خویش از جهان چشم می پوشد. بدین گونه محاسبه ی فرهنگ در این خصوص نیز درست نمی آید. باری اگر قرار باشد زندگی و اندیشه ی تاج را بتوان در چند جمله فشرده ساخت این چند جمله ی کوتاه به دست می آیند:

- او مردی بود که از میان مردمانی کوشا و رنجیده برخاست. طعم تلخ شوربختی را چشید و در فقر و تهی دستی بزرگ شد.

- او از کودکی تا جوانی درآموزشهای خویش از موفقیت های چشمگیری برخوردار بود و از نخستین کسانی به شمار می رود که عالیترین آموزش و تجربه را در حقوق و اقتصاد داشت و سخاوتمندانه محصل این آموزشها را هم در اختیار دیگران گذاشت.

- او به دانش رسمی و سیاست نظری بسنده نکرد و از راه پیوستن به جمعیت وطن، عشق سوزانش را به میهن، آزادی، عدالت اجتماعی و مردم سالاری نشان داد.

- او با ایجاد شرکت هزاره جات خواست که برای مردم زحمتکش آن سامان زمینه ی اقتصادی توسعه یافته را مساعد سازد که اماتش ندادند و راهی سلول زندانش کردند.

- او که دل به آزادی، عدالت اجتماعی و مردم سالاری داده بود، در راه بر آورده ساختن این اندیشه، همه ی تلخی های زندگی و شکنجه های زندان را به جان پذیرفت و نزدیک به ده سال از عمر پنجاه و سه ساله را در زندانهای توقیف و دهمزنگ کابل به سر برد.

- او نستوه و دلیر و باورمند به اندیشه هایش بود و در سالهای دراز زندان نیز به کنجی ناامید نگشت، بل داشته های ذهنی خویش را با همسنگرانش قسمت کرد. از همانجا پنهانی بر زورقهای سگرت نوشت و به بیرون فرستاد تا باشد که از اندوخته هایش دیگران نیز بی بهره نمانند. او سالیان دراز در قفس ماند اما سرود آزادی سر داد. سالها در بند بود اما آزاده زیست. یادش گرامی باد!"

بعداً حبیب الله غمخور، نویسنده و فرهنگی شناخته شده کشور، مدیر مسؤول نشریه روزگان و مسؤول انجمن فرهنگی دوستی در شهر مالموی سویدن در جایگاه سخنرانی قرار گرفت و نوشته تحقیقی خود را که تحت عنوان " برات علی تاج ز موردهیواد منلی خیره دمغز او قلم دهستونکی لوی خبنتن په نامه" تهیه کرده بود چنین به خوانش گرفت: " درنو دوستانو!

◀ سل کاله پخوانداسي ماشوم دنيا ته راغلی چې تر اوسه ئي پر مرگ خلک ژاري.

کاشکي خدای بخښلی برات علي تاج همدا اوس زموږ سره پدې غونډه کي ناست واي او په خپلو غوږو ئي اورېدلای چې اوس افغانان دخپل وطنپال بچی څومره قدر کوي او په ملي هڅو ئي وياړي... اغلو او ښاغلو!

زموږ د ټولني مشر تابه جرگه ستاسو اغلو او ښاغلو سره د افغانستان د سياسي او مبارز وتلي شخصيت، دکابل پوهنتون پخواني استاد دارواښاد برات علي تاج د زوکړي د سلمي کليزې په مناسبت ياد غونډه کي ځانونه شريک بولي او تاسوته د دې درني غونډي د جوړېدو له امله په وطني او افغاني مينه د مبارکي په ويلوسره د لوي خدای له دربار نه د دې غونډي د بريالي پاي ته رسيدو غوښتنه کوي..."

غمخور افزود: "ويښ او بيدار ملتونه او قومونه تل د خپلو هغو شخصيتونو په باره کښي کوم چې د خپل خواړه ژوند په بدل کښي يې د خپل هيواد او هيوادوالو د ترقي او ښېرازۍ لپاره نه هېرېدونکي کارونه او خدمتونه سرته رسولي نوم او ياد ژوندی ساتي. دهغوي په يادغونډي او څېړنيز کنفرانسونه جوړوي تر څو ځوان نسل د خپلو پخوانيو او تاريخي څېرو د مبارزو او کار نامو په تاريخ باندې په پوهېدو سره خپله راتلونکي او د ژوند لوري وټاکي. په حقيقت کي د يوه هيواد د ملي، وتلو علمي او سياسي څېرو، پوهانو او اديبانو کره او مفصل ژوند ليک د هغه هيواد د تاريخ يوه برخه جوړوي. هوبښيار او بيدار ولسونه پدې برخه باندې په پوهيدوسره خپل راتلونکي نسلونه ولس او هيواد ته د وفادارۍ او سربښندنې په روحيه روزي، متاسفانه دغه روحيه او مامول لا تراوسه زموږ په ولس کي عام او رواج سوی نه دی..."

غمخور بعد از اين که به تشریح فضای نامطلوب برخورد با نخبگان جامعه، ناشی از فرهنگ عقب مانده سنتی جامعه افغانی - در دوران حیات و در زمان بعد از مرگ شان- می پردازد، علاوه می کند:

"زه باید دې ټکي ته اشاره وکړم چې نه برات علي تاج او نه هم هغه غونډي شخصيتونه په خپل ژوند کي هڅول سوی او نه ئي درناوی سوی، لکه چې پورته ورته اشاره وسوه په ژوندون ئي په ډېرو ولو او پر مرگ ئي د خوشبېو لپاره ژاړو. خو دا د برات علي تاج بخت بياهم بيدار دی چې د خپلو زمانو

درني کورنی اولارويانو په برکت ئي پدې ورستيوکي نوم د خلکو پر ژبه دی .

درنو دوستانو!

غورام د هغه په باب يې پدې ئي پيل کړم چې مرحوم برات علي تاج د يوه روښان اندي او ملي شخصيت په توگه د ټول افغانستان لپاره د ظلم او استبداد پرخلاف د ملي مبارزينو لکه "مير غلام محمد غبار، مير محمد صديق فرهنگ، د وطن جريدې مسوول مدير، عبدالحی عزيز، سرور جويا، محمد اکبر پامير، علی احمد نعيمی، حاجی عبدالخالق، عبدالحليم عاطفی، مير علی احمد شامل، علی محمد خروش، مير فتح محمد فرقه مشر، ډاکتر عيدالقيوم رسول، ډاکتر ابوبکر، سلطان احمدلويښاب، نورالحق و محمد ظاهر جغتو او نورو" سره يوځای د حقوقو او سياسي علومو د يوه عالم په توگه د وطن گوند د جوړېدو بنسټ کېښېنود، په ټول افغانستان کي ئي د ښېرازۍ او دموکراسۍ لپاره د يوه فعال ملي مبارز په توگه د ژوند تر پايه زيار او زحمت ايستلی..."

وی در ادامه می افزاید:

"ښاغلي تاج پدې بڼه پوهېده چې د حاکمه محافلو ظلم او مطلق العناني نظام د ټولولپاره د قبول وړ ندی او نه هم د يوه قوم په چوپړکښي دي. هغه ته دا معلومه وه چې حاکمه طبقه او په دولتي حاکميت پوري تړلي حلقې او کسان داسي يو قشر دی چې يوازي خپلو گټو او حاکميت ساتلو ته پام کوي، هغوي ته هيڅ وخت قومي اړېکي کوم ارزښت نلري. ظالمان او زبېښاک گر په هر قوم پوري چې مربوط وي هغه زبېښاک گر او ظالم دی، د هغوي پام يوازي د خپلي سرمايي پرسېدو او دولتي واک تر خپلي ولکي لاندې ساتلوته وي. د بشریت تير او اوسني تاريخي بهير دا ثابت کړېده د دوي چې په هر چا وس ورسپړي دهغه له معنوي او فزيکي امکاناتونه په ډيره ماهرانه بڼه دخان او خپلي سرمايي په گټه استفاده کوي. همدا دليل دی نه يوازي مرحوم تاج بلکي ټولو هغوچې د ظلم، بي عدالتی او استبداد پر خلاف ږغ اوچت کړی او پدې لار کښي ئي په ۵۳ کلن ژوند کي د يوه فعال افغان، د يونه ستري کېدونکی مبارز او علمي شخصيت او دموکراسی دلاروي په توگه ورته د قدر په سترگه کتل کيږي .

مرحوم برات علی تاج يو له هغو مبارزينوڅخه وو چې د وخت د حاکمانو پر خلاف ئي د ټول افغان

«ولس د بڼپرازی او بسیا ژوند په خاطر د نورو نامدارو وطنپرستانو سره یو ځای مبارزه پیل کړه. هغه د ملي مبارزې په لار کېني د فکري استقلالیت او ملي خواخوږۍ یو غوره سمبول دی .

بڼاغلې برات علي تاج د وطن گوند د مشرتابه د غړي او جوړونکي په توگه د دې گوند موخو ته د رسېدو په خاطر د "وطن" جریدې قلمي همکار پاته شو، د دغې جریدې د پیاوړتیا له لارې یې په هیواد کېني د ظلم، ټولنیزو ناخوالو او بی عدالتیو پر خلاف د مبارزې بیرغ اوچت وساتلی. همدا دلیل وو چې هغه د حاکمه محافلو د سترگو اغزی گړخېدلی وو او دهغه د ازاد ژوند دوام ورته د منلو وړنه وو، په همدې دلیل یې د یوې عادي بهانې په پیدا کولو سره لس کاله د کابل ښار شاهي نظام په مختلفو نومونو ورسوو تورو او وحشیانه زندان د تورو دیوالو شاته له خپل ولس نه لیرې وساتل سو... " در جای دیگر بیانیة غمخور آمده است: "بناغلی برات علي تاج د لبرکیو قومونو د یوه منلي استازي په توگه د اوسنیو لغورنو یو شمیر په اصطلاح سیاست والو او قلموالو چې په قومی، ژبني او مذهبي تعصب کې تر غوړو غرق دي، پر خلاف د افغانستان د وروڼو قومونو ترمنځ دیوالي او په دوستی کې د ژوند په رمز او گټو تر ډیرو کسانو ډیر ښه پوهېده او هغه په دغه جغرافیایي محیط کې چې د افغانستان په نامه یادېږي ټول اوسېدونکي افغانان بلل، افغانستان یې د ټولو اوسیدونکو قومونو گډکور باله او هر وگړی یې پدې مکلف باله چې د دې تاریخي خاوري په ابادولو اوساتلو کې د خپل استعداد او توان په اندازه وطنپالونکي ونډه واخلي د هر ډول اختلاف او دښمنی راتوکېدو سره سخت مخالف وو ځکه خو ئې روزل سوی اولادونه هم د دې ویاړ لري چې هر چا ته د افغان په سترگه گوري ..."

غمخور به تأیید سخنان خود در مورد شخصیت والای تاج، به نقل از همسنگران وی می افزاید: "په رښتیا سره هغه د استبداد په چوپه چوپتیا کې د آزادۍ او دموکراسۍ آواز د دې لارې د علاقمندانو سره یو ځای اوچت کړ او افغان زلمیان یې رښتیا او ملي مبارزې ته رابلل او پدې لار کې یې د خپل خواړه ژوند په قیمت تر ورستی سلگی مبارزه وکړه.

بڼاغلې میر غلام محمد غبار، د ارواښاد تاج د شجاعت، مردانگی او استقامت په هکله لیکي:

"تاج یکی از مقاومترین و بی ترس ترین همسنگران ما بود." وی در پایان سخنانش گفت:

" د دې لپاره چې دا ملي جفا یعنی د سیاسي او علمي وتلي شخصیتونو هېرېدل نور هم دوام پیدا نکړي، وړاندیز می دا دی د هر وتلي شخصیت، په هر قوم او ټبر پورې چې تړلی وي زموږ دگران، سوخېدلي او تاریخي هیواد د یوه عالم او سیاستمدار په توگه، دهغو چې زموږ په هیواد کې یې د افغان ولس د ښیرازۍ، ملي یووالي، علمي او فرهنگي پر مختگ ټولنیز عدالت او دموکراسی تامین او ټینگښت لپاره قرباني ورکړي ویاړنه او یادونه وسي .

دا اړینه ده چې بېله توپیره د هغوي د ژوند پر ټولو برخو د څېړنیزو او تحقیقاتي لیکنو، علمي سمینارو او غونډو جوړولو امکانات ولټول سي، او له بلې خوا پر دولتي اړونده ارگانو سره له دې چې دوي ځاني ښیرازه ژوند د جوړېدو په فکر کېني ډوب دي فشار واچول سي تر څو د نورو هیوادو د دولتونو په څیر زموږ د علمي شخصیتونو او ملي مبارزینو یاد ژوندی وساتي او پدې اړوه علمي غونډې جوړي کړي.

له بلې خوا د دغه شان ملي او علمي څېرو او شخصیتونو یاد ژوندی ساتل او د هغو د آثارو خپرول زموږ د ټولو فرهنگپالو افغانانو او فرهنگي ټولنو ملي او انساني دنده شمېرل کېږي."

بخش دوم محفل که به صحبت آزاد پیرامون جنبش مشروطیت و محفل صدمین سالگرد زنده یاد برات علی تاج اختصاص داده شده بود بعد از بیست دقیقه تنفس و صرف چای آغاز گردید.

دکتر نجیب الله مسیر نخستین داوطلبی بود که در این بحث اشتراک ورزید. وی سخنانش را چنین آغاز کرد: " می خواهم پیرامون آرمانهای برات علی تاج شخصیت ملی، آزادی خواه و دموکرات سخنی داشته باشم در پرتو فلسفه سیاسی مشروطه خواهی که مترادف با آزادی خواهی شمرده شده می تواند.

نکات برجسته سخنان دکتر مسیر را می توان چنین ردیف کرد:

- در تاریخ دولتمداری کشور ما دو مرحله را می توانیم برجسته بسازیم، یکی دولتهای امپراتوری، شاهي مطلقه خانوادگی و دیگری مرحله دولتهای پیمان گستر، دولتهایی که بر اساس یک پیمان

اجتماعی و به اراده مردم به وجود می آیند. ←
 ←مشروطیت در برگردان و یا تحلیل از واژه فرهنگی آن عبارت از همان کنستیتوتسیونالیسم، یعنی دولتهای برخاسته از قانون اساسی اند.
 - خود ارادیت ملی اصلی است که صفحه جدیدی را در تاریخ دولتمداری کشور بوجود می آورد.
 - مرحوم تاج در راه حاکمیت قانون جان باخته است.
 - مشروطه خواهان که همان آزادی خواهان اند در برابر شان دو هدف قرار داشت، یکی مبارزه در برابر تسلط بیگانه و دیگر نجات از استبداد سلطنت سلطان مطلق، یعنی مبارزه در راه آزادی از استبداد داخلی.
 در دموکراسی، که به مفهوم حاکمیت مردم توسط خود مردم است مسأله انتخاب و گزینش مطرح است، یعنی مردم حق دارند تا با انتخاب نمایندگان خویش در ارگانهای رهبری دولتی- چون پارلمان، به عنوان یکی از قوای سه گانه قدرت دولتی- خود حق تعیین سرنوشت خویش را داشته باشند.
 در کشور ما متأسفانه هنوز هم روند قانونیت و حراست از قانون و حقوق شهروندان با خطر جدی، تا مرز نقض قانون از جانب زورمندان و قانون شکنان مواجه است. ارگانهای قضایی و اجرایی کشور توان دفاع و حراست از قوانین نافذ خود را ندارند. مبارزه در جهت تحکیم قانونیت و دفاع از حقوق شهروندان همان مبارزه آزادی خواهانه است که زمانی مرحوم تاج و یارانش در این راه جانهای شان را فدا کردند.

من با صراحت گفته می توانم که روند مشروطیت هنوز هم ادامه دارد و آنچه را که آنها نشانی کرده بودند امروز نیز موجه است. بناءً ما هم باید تعهد بسپاریم تا بمثابة پیروان آن راه و به عنوان پاسداران حقوق و آزادی و با الهام از مبارزات آزادی خواهانه آن بزرگان در آینده نیز گام برداریم.

محمد حسین بهروز، یکی از نادر شاهدان رویداد های تاریخ ساز آزادی خواهی در کشور، سخنران بعدی بود. وی خاطراتش را از نخستین دیدار با تاج چنین بیان داشت: به دیدن آقای رحمانی به خانه وی که در جاده میوند قرار داشت رفته بودم که جناب تاج را در آن جا دیدم و به دست بوسی وی نایل شدم. رحمانی یکی از شخصیتهای بزرگ، فداکار و آزادی خواه کشور بود که در زمان سلطنت شاه امان الله خان در سفارت افغانستان در مسکو ماموریت رسمی داشت. بعد از به قدرت رسیدن نادر خان به

وطن عودت کرد و به زندان افتاد و مدت سیزده سال تا روی کار آمدن حکومت شاه محمود خان زندانی بود. خانه رحمانی در جاده میوند، بعد از آزادی وی از زندان به مرکز رفت و آمد مبارزان خورد و بزرگ و قربانیان و بازماندگان دوره استبداد حکومت هاشم خان تبدیل شده بود.
 من در آن زمان در صنف یازدهم مکتب درس می خواندم و همزمان به کورس زبان روسی که از طرف وزارت معارف وقت راه اندازی شده بود به آموزش زبان روسی می پرداختم. معلم زبان روسی، بانو لودمیلا ولادیمیروفنا، همسر آقای رحمانی بود. من معمولاً بعد از ختم کورس خاتم معلم را تا محل سکونت شان در جاده میوند مشایعت می کردم. در یکی از روزها معلم زبان روسی از من دعوت کرد تا برای صرف جای به خانه شان بروم. و بدین ترتیب من با آقای رحمانی معرفت حاصل کردم. این معرفت آغاز آشنایی من با سایر مبارزان، چون آقای غبار، دکتر صاحب محمودی و سایر بزرگان جنبش آزادی خواهی کشور گردید. ماگه رحمانی، دختر آقای رحمانی اولین زنی بود که بدون چادری در برابر مرد ها قرار گرفت و به مکتب رفت. دستگاه حاکمه به پاسخ این حرکت آزادی خواهانه ماگه، وی را از صنف یازدهم مکتب اخراج کرد. وی اجازه نداشت بدون چادری از خانه خارج شود.

بعداً همایون تاج نوبت گرفت و مطالب چند پیرامون جایگاه مبارزات مشروطه خواهی در جنبش نیمه دوم قرن بیستم و جفای محافل حاکمه در مسکوت نگهداشتن این دوره از تاریخ کشور بیان داشت. نامبرده همچنین از تمنیات نیک محمد آصف آهنگ همرزم شادروان تاج در حزب وطن به آدرس محفل صدمین سال تولد تاج و بیان خاطره آخرین دیدار تاج قبل از سفر بدون بازگشتش به هزاره جات از زبان شخصیت بلند آوازه علمی کشور، پوهاند علی محمد زهما یادآوری کرد.
 در خاطره پوهاند زهما آمده است که وی با زنده یاد تاج در مقابل وزارت پلان، در نزدیکی هتل کابل ملاقی می شود. بعد از ادای احترام متوجه می شود که تاج سراپا شاد و خوش به نظر می رسد. تاج خود به توضیح علت شاد بودنش می پردازد. وی می گوید: فردا، همراه با کاروانی از اراکین دولتی و موسسات بین المللی راهی هزاره جات هستم و بعد از سالیان طولانی دوری از سرزمین آبی ام ←

◀ زمينه دیدار مجدد میسر گردیده است. بعد از بازگشت حتماً به دیدنم بیا، گپهای فراوان خواهیم داشت!

زهما می افزاید، من که توانایی ممانعت وی را از رفتن به این سفر نداشتیم، صرف اظهار داشتیم، ای کاش به این سفر نروید! وی بدون توجه به اندیشه من خداحافظی نموده و برای دیدار عبدالحی عزیز وزیر پلان و رئیس هیأت داخل ساختمان وزارت شد.

دکتر همت فاریابی پیام هیأت رهبری فدراسیون ترکان افغانستان را به مناسبت محفل صدمین سال تولد زنده یاد برات علی تاج پیشکش نموده و همچنین از پیامهای شخصیت‌های فرهنگی و اکادمیکی چون پروفیسور عنایت الله شهرانی از ایالات متحد امریکا، فیض الله ایماق از کانادا، عبدالمنان تاشکن از جرمنی و پوهاند بسم الله میمنگی، با شهرت فرهنگی توردیقل میمنگی از دنمارک بدین مناسبت یادآوری به عمل آورد.

وی در مورد کارهای اکادمیک ماندگار تاج تذکر داد که، تاج یکی از کسانی است که آغاز آمیزش حقوق مدرن را با حقوق شرعی بنا نهاد. تا قبل بر این در نظام حقوقی افغانستان به اصطلاح فرانسه نفوذ نکرده بود و تمام مناسبات اجتماعی، اقتصادی و غیره تحت تاثیر قوانین غیرمدرن یا قوانین شرعی قرار داشت.

فرید سیاوش ضمن قدردانی از برگزارکنندگان محفل امروزی یادآور شد که بهترین تجلیل از تاج، مبارزه

آزادی خواهی، وطن و وطندوستی. وی پیشنهاد کرد تا اندیشمندان و اهل اندیشه و قلم پیرامون اهداف و مرامهای مشروطیت به تحقیق بپردازند.

در پایان، فراخوان محفل توسط شاه نور تاج قرانت شد.

عنوانی محفل صدمین سال تولد زنده یاد برات علی تاج مقاله های تحقیقی و پیام های زیادی از جانب دانشمندان، علاقمندان و دوستان تاج چون دکتر حیدر داور، رزاق پیکار، هادی ابوی، عوض نبی زاده و شمار دیگر ارسال شده است. بعضی از نوشته ها از سایت های انترنتی قابل دریافت اند.

گزارش محفل صدمین سال تولد زنده یاد برات علی تاج با نشر متن فراخوان محفل به پایان می رسد. قابل یادآوری است که هم زمان با برگزاری محفل صدمین سال تولد زنده یاد برات علی تاج، روزنامه آرمان ملی، چاپ کابل، در شماره ۱۸۸، سال هشتم، شماره مسلسل ۱۹۱۶، مورخ ۱۳ نومبر ۲۰۱۰ خویش مقاله مبسوطی تحت عنوان "تاج، مردی که بیشتر از خود به مردم می اندیشید"، به قلم فرهنگی فرهیخته، مبارز دلیر و شخصیت ملی کشور، عبدالحمید مبارز، که خود یکی از شرکت کنندگان جنبش است، به دست نشر سپرده است.

برگزارکنندگان محفل صدمین سال تولد زنده یاد تاج تلاش می ورزند تا فلم محفل را از طریق انترنت به دسترس علاقمندان قرار دهند. همچنین در نظر است اسناد این محفل در آینده به صورت مشرح در رساله جداگانه چاپ و به دسترس قرار گیرد.

۱۳ نومبر ۲۰۱۰، هالنند

فراخوان

سنت یاد کرد از کارکرد های چهره های برجسته تاریخ یک سرزمین نه تنها ادای احترام به شخص مورد نظر است، بلکه وسیله ای است برای ←

در راه تحقق آرمانهای مشروطه خواهان و آزادی خواهان است.

در محمد وفاکیش آخرین سخنران محفل صدمین سال تولد زنده یاد برات علی تاج، اظهار داشت، مشروطیت در کل در سه کلمه مفهوم شده می تواند،

ش
مجت ساره اول سال چهاردهم

◀ شناسایی از جریانها و رویداد هایی که در دوران زندگی این فرد به وقوع پیوسته است.

تجلیل از صدمین سال تولد زنده یاد برات علی تاج، شخصیت بلند آوازه تاریخ معاصر سیاسی افغانستان، که به ابتکار عده ای از دوستان، ارادتمندان و خانواده وی راه اندازی شده است زمینه کاوش و کنکاش را در مورد جنبشی که وی یکی از بنیانگذاران و گردانندگان اصلی آن بود فراهم می سازد.

جنبش روشنگری نوین افغانستان که به نام مشروطیت سوم نیز یاد می گردد، پایه گذار حرکت های سیاسی بعدی کشور بود که تکانه ای شد برای تمام روشن اندیشان و عدالت خواهان تا برای دستیابی به ابتدایی ترین حقوق هموطنان خود به مبارزه برخیزند و آماده هر نوع قربانی گردند. حوادث و رویداد های سیاسی نیم قرن گذشته افغانستان پیوند همه جانبه ای با جنبش روشنگری مشروطیت سوم دارد.

بی جهت نبود که دستگاه حاکمه ظالم و فاسد سلطنتی برای جلوگیری از اثربخشی این جنبش در حیات شهروندان، مانند همیشه دست به مسخ و تقلب تاریخ زد و تا جایی که توانست از آگاهی مردم در زمینه جلوگیری نمود.

امروز کمتر کسی از شهروندان کشور از رویداد هایی که به تاریخ سی ام حمل ۱۳۳۱ خورشیدی در شهر کابل رخ داده است، آگاه اند. اینکه با سرکوب جنبش مشروطیت سوم و به زندان انداختن بیشتر از چهل تن از اعضای رهبری و فعالان این جنبش سرنوشت آن به کجا کشید، به جز در چند اثر محدود ناپ، که آن هم در سالهای اخیر به رشته تحریر درآمده است، در جای دیگری، بویژه در اسناد و نشرات رسمی دولتی چیزی دیده نمی شود.

اشتراک کنندگان محفل بزرگداشت از صدمین سال تولد شادروان برات علی تاج معتقدند تا غرض گرامی داشت از چهره های تابناک جنبش روشنگری آزادیخواهانه مشروطیت سوم و بازتاب دیدگاه ها و کارکرد های آنها، نهاد های تحقیقاتی و پژوهشی دولتی و غیر وابسته در زمینه تحقیقات لازم را به عمل آورند تا نسل های آینده کشور را در جریان رویداد های سرنوشت ساز تاریخی این دوره قرار دهند.

همچنین پیشنهاد می گردد تا بعد از این، همه ساله از روز سی ام حمل به عنوان " روز جنبش مشروطیت سوم " تجلیل به عمل آید تا نه تنها از فقید تاج، بلکه همه رزمندگان این جنبش در روز واحد تجلیل و قدردانی به عمل آید. ■

به مناسبت گرامی داشت از صدمین سال

تولد ب.ع. تاج

تعدیل ماده ۷ قانون مالیات بر عایدات عنوان مقاله ای است که به قلم شادروان برات علی تاج، عضو کمیته مرکزی حزب وطن به مناسبت بررسی قانون مالیات بر عایدات در شورای ملی افغانستان، به عنوان موضع حزب وطن به رشته تحریر درآمده است. این مقاله در شماره نهم، مورخ سوم اسد ۱۳۳۰ جریده وطن به نشر رسیده است.

چاپ مجدد این مقاله در شرایط امروز وطن و وضع قوانین مالیات بر عایدات کشور نیز بی تاثیر بوده نمی تواند.

- چون متن مقاله از فوتو کاپی شماره نهم جریده وطن برداشت شده است، کلمه های ناخوانا با (...) نشانی شده اند. - محبت -

ب.ع. تاج

تعدیل ماده ۷ قانون مالیات بر عایدات

در اولین اصولنامه مالیات بر عایدات افغانستان که در سنه ۱۳۲۲ در معرض اجرا گذاشته شد ماده موجود بود که برای بار اول اصول مالیه مترقی و معافیت طبقه کم بضاعت را در افغانستان تطبیق می کرد. اگر چه حکم قانون مذکور اختصاصی بود و بر یک نوع عایدات یک دسته معینی از افراد ملت تعلق می گرفت، معذالک چون برای اولین بار در اخذ مالیات در افغانستان اصول و قواعد عدالت را دخیل ساخت، بسیار غنیمت بود. به موجب قانون مذکور از عایدات خالص سالانه مالیه ده که از مدرک معاملات تجارتي عاید می شد، از پنج هزار افغانی به بالا الی پنجصد هزار افغانی و مازاد آن به شش درجه مختلف، از فیصد پنج الی فیصد بیست و پنج منافع به نام مالیات بر عایدات به دولت تعلق می گرفت. نظر به حکم ماده ۱۱ اصولنامه اگر یک شخص از منابع متعدد تجارتي عایدات تامین <

کمی کرد، باید تمام آن عایدات مخلوط شده بعد از وضع پنج هزار افغانی که نظر به نرخ آن زمان که یک معیار مناسب به نسبت مترقی مالیات اخذ می شد. مگر شش ماه از نشر اصولنامه گذشته بود و هنوز نتیجه تجربه و تطبیق آن (تجربه که امروز یا فردا خواه مخواه باید اجرا شود) به میدان نبرآمده بود که با ضمیمه نمبر ۱ مورخه ۲۱ حوت ۱۳۲۲ در زیر فقره ۲۰ اصل ۷ قانون مذکور چنین تعدیل گردید: "از عواید خالص تجار انفرادی و شرکتهای، بعد از وضع مصارفات موضعه تبصره فصل اول فیصد بیست مالیات بر عایدات اخذ می گردد..."

که با این حکم هم معافیت پنج هزار افغانی و هم اساس مالیه مترقی که یک تجربه کوچک در مالیه شخصی بود از بین رفت، به عبارۀ دیگر جنبه عدالت قانون پیش از تطبیق منسوخ شد. افسوس که اگر این ضمیمه به میان نمی آمد، اگر از آن روز به تطبیق مالیه مترقی اقدام می کردیم امروز می توانستیم قدم های متین تر و وسیع تر در این راه برداریم که هم مشکلات مالی دولت را رفع می نمود و هم عدالت مالی و اجتماعی را تا حدی در اصول اخذ مالیات مملکت تامین می کرد. این کار را در آن وقت نکردیم لهذا امروز مجبوریم که با وصف مشکلات بزرگتر این آزمایش را اجرا نماییم در حالی که احتمال موفقیت هم نسبت به آن وقت کمتر است.

به هر حال چاره دیگری هم موجود نیست زیرا دولت برای اجرای خدمات لابدی و لاینقطع عامه به پول ضرورت دارد. این پول را باید تمام افراد که در این مملکت زندگی می کنند و از خدمات دولتی استفاده می نمایند، بدون تطبیق قوم و محل سکونت و طبقه اجتماعی خود به تناسب دارایی و عایدات بپردازند. این مسأله برای هر هیأت اجتماعی یک ضرورت و برای تأدیه کنندگان

محرومیت و فداکاری است. اما قوانین اخذ مالیه را می توان به شکلی تطبیق نمود که خساره ضرورت و محرومیت به منتها درجه قلیل و مفاد آن کثیر باشد. برای حصول این منظور در علم مالیات قواعدی موجود است که به نام قواعد اساسی مالیات یاد می شود و یکی از آن، قاعده عمومیت در مالیه است، به این معنی که هر فردی که در داخل یک هیأت اجتماعی زیست می کند، یعنی تبعه یک دولت است، حتماً باید مبلغی از عایدات خود را به عنوان مالیات به دولت بپردازد؛ استثنای آن فقط ناداری است و بس. موجب این قاعده است که با هر فرد که در جامعه زندگی می کند حق دارد صورت صرف مالیات، یعنی بودجه دولت را ذریعه وکیل خود در شورای ملی رسیدگی کند زیرا پول دولت پول افراد ملت است و هر کس حق دارد مصرف پول خود را مراقبت نماید.

برگردیم به اصل مالیه غیرشخصی و یا غیرمستخدم که تا امروز اساس و مرکز ثقل سیستم مالیات ما است و هر روز با سرباری ... جدید از قبیل اضافه نمودن محصولات گمرک اموال و ارداتی مورد استعمال توده- بلند بردن قیمت مواد مصرفی عامه (مثل شکر) یا بلند بردن قیمت مواد که در نتیجه باعث بلند رفتن صرف عمومی نرخها می شود (مثل پترول). با این سرباری ها ثقل مالیات غیرمستقیم هر روز بر دوش ملت و خصوصاً طبقه فقیر و نادار ملت سنگین تر شده می رود. اگر از این راهی که در پیش داریم به زودی برنگردیم یک روز کار به جایی خواهد رسید که در زیر پشتار این گونه مالیات نه تنها طبقه فقیر مملکت مضمحل شود بلکه طبقه متوسط هم از بین برود.

اینک با تعدیل حکمی که در ماه حوت ۱۳۲۲ وضع شده بود و مالیه سابق را در این هفت سال جانشین مالیه شخصی مترقی ساخته بود<

دوباره به سیستم مالیه عادلانه مترقی رجعت می کنیم. این تعدیل طوری که چندی قبل ضمن یک مقاله عرض نمودیم ساحه شمول وسیع دارد و بالای اشخاصی که عایدات شان مستقیماً به اساس کدام اصولنامه دیگر تابع مالیه نگردیده است تطبیق می شود.

اگرچه این کیفیت به ذات خود یک قاعده اساسی و کلی است که بعد از تجربه قرنهای امروز در تمام ممالک قبول گردیده، یعنی در این مسأله دیگر محل گفتگو باقی نمانده که هر کس باید به تناسب دارایی و عایدات خود در مصارف دولت سهم بگیرد، با وصف آن فایده و ضرر عملی آن از طرز تطبیق آن در مملکت ظاهر خواهد شد. اگر ماده به شکلی تعدیل گردد که تکلیف طبقات عامه (که تا امروز قسمت کلی بار مالیات به دوش ایشان است) بیشتر گردد، هیچ فایده به مملکت نخواهد رسید، اما برعکس ماده جدید به طرز وضع شود که کسانی که عایدات زیاد دارند و تا امروز به تناسب عایدات و دارایی خود مالیه نپرداخته اند مکلف به تأدیه مالیه سنگین تر و متناسب به عایدات هنگفت خود گردند حتماً نتیجه خوبی به دست خواهد آمد، یعنی هم عایدات دولت به یک پیمان معقول زیاد خواهد شد ... * که بین اشخاصی که در نتیجه سعی و زحمت شخصی عایدات مختصری به دست آورده صرف قوت و لایموت می نمایند و آنانی که با بکار انداختن سرمایه شخصی یا غیرشخصی بدون تحمل هیچگونه زحمت و اجرای هیچ کار منفعت تأمین می کنند در مقدار مالیه تفاوت عادلانه موجود باشد و در مورد شرکتها که بدون زحمت و مداخله صاحبان سرمایه مفاد سالانه تقسیم می کنند علاوه بر مالیات بر عایدات شخصی یک مالیه مخصوص دیگری هم وضع شود.

درجات مالیه، یعنی فیصدی مالیه از عایدات باید چنان نباشد که در ظاهر فریبنده و خوشنما به نظر خورده لاکن در حقیقت ثقل آن بر طبقاتی که عایدات شان در درجات پایین تر می آید تحمیل شود. نظر به نرخ های امروز عایدات خالص الی ده هزار افغانی باید از تأدیه مالیه معاف گردد زیرا این مبلغی است که به زحمت برای قوت و لایموت یک عایله کفایت می کند، بالا تر از این مبلغ تابع مالیه قرار داده شود لیکن فیصدی مالیات به صورت منطقی و بعد از سنجش دقیق به پنج، شش، یا منتهای ده درجه تطبیق شود. مالکیت که عایدات شان از یک معیار معقول، مثلاً صد هزار افغانی بالاتر باشد باید از معافیت ده هزار افغانی که مخصوص طبقه نادر و متوسط است استفاد نمایند. افراد باید در درجه بندی و تعیین فیصدی مالیه به سه دسته کم بضاعت، متوسط و متمول تقسیم گردد. مالیات اشخاصی که در دسته اول می آیند باید از پنج یک عایدات خالص شان تجاوز ننماید. از دسته دوم باید الی ثلث عایدات به صورت مالیه اخذ شود. اما برای این دو دسته معافیت الی ده هزار افغانی قبول شود. دسته سوم از این معافیت محروم و از ثلث الی نصف عایدات خالص خود را به صورت مالیه به دولت بپردازند. فقط با رعایت این نکات است که هم دولت می تواند عایدات مکفی تأمین نماید و هم برای بار اول اصل مهم عدالت در سیستم مالی و اجتماعی مملکت تطبیق می گردد.

این بود نظریات ما راجع به تعدیل ماده (۷) قانون مالیات بر عایدات. امید است در این موقع که موضوع در مجلس محترم شورای ملی مطرح مذاکره می شود این نظریات که فقط بنابر تأمین عایدات برای دولت با رعایت وضع اقتصادی مردم و عدالت اجتماعی ترتیب و تقدیم گردیده خالی از فایده نباشد.

===

کافدرای بیرن مرزی کنسها

خلاصه اعترافات نوبه به نوبه در مورد گنس و گنسیت به گرمی جریان داشت که يك تن از هموطنان ما خاطره اش را از سفری که چندی قبل به وطن داشته چنین بیان داشت:

در دهلیز طولانی که هر اتاق آن به نامی مشخص شده بود به جستجوی آدرسی بودم که شخصی به مقابلم آمد. بعد از سلام گفتم: ممکن است برایم بگوئید، استاد مجنون را از کدام دفتر پیدا کرده میتوانم؟

او با خونسردی گفت: استاد مجنون را میتوانی در کافدرای گنسها یعنی اتاق دست چپ کانتین پیدا کنی.

با خود گفتم: اصطلاح کافدرای خو قابل فهم است ولی افزوده شدن کلمه گنس یا گنسها به آن، این اصطلاح را کاملاً نوساخته است. لذا برای اینکه پیش استاد مجنون کم نیایم، چند بار عبارت کافدرای گنسها را در ذهنم گردان نمودم تا قرار نشانی به دروازه دفتر دست چپ کانتین رسیدم.

این دفتر برخلاف دفاتر دیگر، تابلویی نداشت، برای اینکه مبادا اشتباهی دربی را کوبیده باشم، دروازه را تک تک و بعد از ادای احترام پرسیدم: این جا کافدرای گنسها است؟ اعضای دفتر که هر یک عقب میزی نشسته و مشغول نوشتن بودند، بجای جواب گفتن به این پرسش، حیرت زده به سوی یکدیگر دیدند.

من فکر کردم که سوالم گویا نبوده بناء برای وضاحت بیشتر مکرراً سوال کردم:

این جا کافدرای گنسها است؟

يك تن از اعضای دفتر بدون اینکه جواب مثبت یا منفی بدهد گفت: ◀

گاه به بهانه تجلیل از روزهای ملی در مرکز کلتوری ناحیه سترنبورخ شهر دُردریخت هالند جمع میشدیم. بلانی، آشک، منتو، کلچه و روتهای دست پخت خانواده های افغان، فرصت فراهم آمده برای يك قبرغه اختلاط رانمکین تر می ساخت.

یکی از روزها يك تن از همبازان ما که از نوش جان نمودن بلانیهای داغ دست بخت يك تن از خانمها کیف زیاد برده بود در حالیکه پارچه شیرپهره را با چای سیاه در دهانش مزه مزه میکرد رویش را به سایرین نموده گفت: این نشستها نامنظم است، جهت رسیده گی به حل مشکلات همدیگر و تفاهم بیشتر و همچنان اثر گذاشتن مثبت روی کودکان ما که سنن پسندیده افغانی را فراموش نکنند، باید يك انجمنی را تشکیل و طبق پلان به نشستهای مان ادامه دهیم.

این نظر مورد تایید همه قرار گرفت و بحث روی انتخاب نام آغاز شد.

یکی گفت: تجربه نشان داده است که نام انجمن برای حفظ تجمع افغانها آمد نداشته است.

دیگری گفت: من يك نام خوب به این تجمع دارم. بعد از يك مکث طولانی لبخندی را نقش لبانش نموده افزود:

نامی را که حال میخواستم بگویم متأسفانه فراموشم شد.

دیگری گفت: پس گپ چه میگردی بیادر!

شرایط غربت و سیاه روزیهایی که قبلاً در وطن کشیده ام، مثل خودت مرا چنان گنس و گل ساخته که بعضی وقتها نام اولاد ها ره فراموش میکنم.

◀ بفرمائید چه کاری داشتید؟

گفتم : به نام استاد مجنون نامه یی دارم؟

گفت : من استاد مجنونم.

نامه را به او سپرده و به انتظار پاسخ، بالای یک چوکی نشستم. میان اعضای دفتر، روی نام کافدرای گنسها بحثی آغاز شد.

اولی گفت : ما قبلاً قوماندانان معروف در اردو بودیم ولی به حساب یک خانه تکانی در وزارت دفاع از وظایف عمده سبکدوش و جهت تدریس به پوهنتون معرفی شدیم.

استخبارات مربوط با پخش این نام، میخواست به دیگران بفهماند که ما شایستگی لازم در اجرای وظایف قبلی را نداشتیم.

دومی گفت : دادن نام کافدرای گنسها به دفتر ما، تبلیغ سوء کسانانی است که موفقیت ما را در زمینه تدریس خوب برای محصلان تحمل کرده نمیتوانند.

سومی گفت: دوستان عزیز! پس گپ چه می گردین، من مثل شما ارکان حربی دارم. بیست سال در قطعات عمده به سطح فرقه ها و قول اردوها به صفت قوماندان اجرای وظیفه کرده ام وبالاثر اجرای موفقانه وظایف به رتبه

جنرالی نایل شده ام. من یک نظامی معرکه و میدان بوده ام و حال واقعاً در میان این ورق پاره ها خود را گم کرده ام. زمانیکه بیاد می آورم که با تقرربه اصطلاح قوماندانان جدید که اصلاً "وضعیت اساس" را هم در امور نظامی نمیدانند، اردو را تار و مار کردند،

سرم شوک آمده و یکباره دنیا ام عوض می شود. حتی در همین لحظات حرکات و سکنات غیر مترقبه یی از من سر میزند.

بطور مثال: هفته پیش با پسر بزرگم مصروف خریداری چیز های ضروری از بازار بودیم، دوستی که او را سالها ندیده بودم به مقابلم آمد، بغلم را گشوده آنرا به محبت تمام فشرده احوال مادر و پدرش را پرسیدم و در عین حال پسر را که از صبح با من بود پیش روی او به

آغوش گرفته، احوال مادر و پدرش را جویا شدم.

دومی گفت : من نیز تقریباً با چنین یک حالتی مواجه شدم، ماه قبل با خانم مصروف خریداری در یک فروشگاه بودیم. خانم چیز های زیادی بالاتر از توان جیبم خریداری کرد. من غرق تصوراتم برای آینده بودم که یکبار متوجه شدم که پدرم که اکنون در محل سکونت اصلی ما در یکی از ولایات دور دست وطن زنده گی میکند به مقابلم ظاهر شد. من وقتی او را دیدم که بجای لباس محلی صاف و پاک دریشی پوشیده و ماشالله نسبت به گذشته خیلی جوان گردیده و به او نزدیکتر شده گفتم :

پدر جان چه وقت کابل آمدید، چرا بمن از آمدن خود اطلاع ندادید؟ و بعد به عنوان احترام میخواستم روی دستان او خود را خم کنم که ناگهان خانم از شانه ام گرفته گفت : او مردکه، مثلیکه دیوانه شدی، حالی خوده به آینه زده بودی. آنگاه متوجه شدم که در آینه من خود را دیده بودم.

سومی گفت : قصه من نیز کمتر از شما جالب نیست. چندی قبل مصروف نوشتن مطلبی در خانه بودم و ضمناً به خبر های ساعت هشت تلویزیون گوش میدادم، دخترکم کنارم نشسته بود، یکبار چشمم به صفحه تلویزیون افتاد که تعداد افرادی را نشان میدهد که در یک محفل رسمی جمع شده بودند، از میان آنها چشمم به شخصی افتاد که یک لباس مناسب پوشیده و با یک وقار خاص روی چوکی نشسته است.

چهره و سیمای شخص مذکور برایم کاملاً آشنا آمد. در لحظه که داشت بالای ذهنم فشار می آوردم که این شخص را کجا دیده و از کجا می شناسم که یکبار دخترکم مادرش را صدا زد: مادر، زود بیا و پدرم را در تلویزیون ببین. وقتی متوجه شدم راستی آن مرد خودم بودم. ▶

خرخ عدالت

اولهای تابستان و آغاز بهار بود. آری در آنجا بهار دیرمی آمد؛ ساکنان دامنه های "کوه بابا" تازه سردیهای زمستان طولانی را پشت سر گذاشته به کشت و کار مشغول می شدند.

غزندیهای کوچی روز تا روز در پیرامون مزرعه های آنان نمودار می گردید. در این هنگام آوازه شد که از "کابل" "هیأت" می آید. هر یکی از همدیگر می پرسید:

هیأت برای چی می آید؟

هیچکسی جواب ثقه نداشت.

این خبر همه را مشوش ساخته بود.

روزی که "زوار علی" در کشتزاری مشغول تخم پاشی بود، صدایی به گوش او آمد:

زوار، زوار، خانه بیبا!

زوار همانطوریکه آهسته آهسته گام بر می

داشت و تخم را مشت مشت از دامنش گرفته

و به دور و برش پاش می کرد به آواز بلند

پرسید:

چی خبر است؟

از آن سو پاسخ آمد:

ناظر حاکم و دوک های ارباب آمده اند!

لرزه به اندام زوار افتاد، دیگر نتوانست به

کارش ادامه دهد. دق ماند و لحظه هایی فکرش

بیخی گدود شد. بعد زیر لب گفت:

خدا خیر کند باز چی فتنه بر پا شده است؟

سپس تخم با قیمانده را از دامنش به خریطه

انداخت؛ وقتی دامنش خالی شد با یک گوشه

آن رخسار پُر چروک، پیشانی پُر شیار و ریش

نازک سپیدش را پاک نمود. عرق چینش را به

سرش جا بجا کرد و آنگاه با ترس و تشویش

راهی ده گردید. چرتهای گوناگونی ذهنش را

به خود مشغول می داشت:

چهارمی گفت: دوستان محترم من فکر میکنم قصه من جالب تر و حیرت آور تر از سرگذشت شما است. من هفته پیش بوجی آردی را که به عنوان کمک به هر استاد داده بودند آنرا گرفته به موتری جا سازی کردم و همراه با سایرین روانه خانه شدم. در محل مورد نظر بوجی آرد را از موتر بیرون آورده و آنرا کشان کشان به خانه بردم. وقتی داخل خانه شدم، وضع را کاملاً دیگرگون یافتم، فرش های سالون عوض شده بود، الماری کتابهایم به جایش نبود. وقتی همه چیز را موافق به سلیقه خویش نیافتم داد و فریاد انداخته گفتم: خانه را چرا تغییر دادن، کتابهایم را چه کردند؟

دفعه تا چند مرد ناشناس داخل سالون شده و یکی از آنها حیرت زده از من پرسید: آقا! شما کی هستید، چرا بدون اجازه داخل خانه ما شدید؟

با شنیدن این سوالات به خود آمدم، دیدم که عوض رفتن به خانه جدید واقع کلوله پشته اشتباهاً به کارته نو خانه بی که در آن یکسال قبل زنده گی میکردیم آمده ام.

بنابا در نظر داشت خاطره که ذکر خیرش را

شنیدید و به استناد اظهارات شما در مورد

گنس و گنسیت، فکر میکنم که نام کافدرای

بیرون مرزی گنسهها به تجمع ما یک نام با

مسمی است.

در محمد و فاکیش

سرتان درد می کند؟

ماهی بخورید.

ماهی زیاد مصرف کنید. روغن ماهی به پیش

گیری از سردرد کمک می کند.

زنجبیل هم با کاهش التهاب و درد عملکرد

مشابهی دارد.

▣ بری چی آمده باشند؟

تا که به ده رسید چند بار دعاهایی را که از "مفتاح الجنان" به خاطر دفع بلا حفظ کرده بود زمزمه نموده به وجودش و چار طرفش چوف کرد.

* * *

در ده، در صفا پیشروی منبر تمام اهالی جمع شده بودند. دوکهای ارباب این سو و آن سو در میان مردم می خزیدند و نرمک نرمک چیزهایی را به آنان تلقین می کردند. ناظر حاکم بر دوشکی نشسته به رخت خوابی تکیه زده بود و انگار از گرمای لذت بخش آفتاب نیمه روزی بهره می گرفت... چند نفر سپاهی که شلاق هایی با خود داشتند در پیرامون او به حال آماده باش ایستاده بودند. ناظر که پا را روی پا گشتانده بود گاه گاه پیاله چای را به دهن می بُرد و گهگاه نگاه هایش را به نگاه های ترس آلود و پرسشگر مردم می دوخت. وقتی چایش به آخر رسید از جایش بر خاست. همه تکان خورده و پس پس رفتند. درین هنگام دوکهای ارباب به چابکی خود را در کنار او رسانیدند. بعد از این که ناظر به آنان سرگوشی نمود با لهجه پرسش آمیزی خطاب به مردم گفت:

شما خبر دارید که در این روزها از "کا بل" هیأت می آید؟

لختی همه ساکت ماندند، بعد به وقفه ها صدا هایی بالا شد:

بلی ... بلی ... بلی ...

ناظر سرفه پی نموده گلویش را صاف کرد، سپس به گپهایش ادامه داد:

پس خوب است که خبردارید، دیگر حاجت گپ نیست، شما خود بهتر می دانید که هیأت خرچ و سوغات به کار دارد.

هنوز گپهای ناظر حاکم، به آخر نرسیده بود که یکی از دوکهای چالاک ارباب به پیش روی صف مردم دویده رو به روی ناظر

ایستاده شد و پس از این که زود زود این سو و آن سو نگریست و چند بار در برابر نگاههای آنانی که می خواست چیزی بگوید به طور شیطنت آمیز چشمک زد و آنان را به سکوت واداشت، خطاب به ناظر گفت:

دیگر صاحب؛ حاجت به تکلیف شما نیست، مردم برای هرگونه خدمت به مثل همیشه آماده هستند، شما بخیر به دیگر منطقه ها تشریف ببرید، ما در منطقه خود سررشته رامی گیریم؛ به کلی خاطر جمع باشید، بلی صاحب به کلی! سپس خاموشی مطلق حکم فرما گردید. اهالی یک به دیگر می نگریستند و هیچ نمی گفتند. ناظر خرامان خرامان به طرف اسپ سواری اش گام بر داشت. سپاهیان و مردم به دنبالش در حرکت شدند. وقتی او بر اسپش سوار شد و میخواست قمچین کند، مثلی که چیزی فراموش شده بی به یاد زوار علی آمده باشد، از گوشه بی با شتاب به سوی ناظر دوید. وقتی در پیش روی اسپ او رسید، لحظه هایی نفسک زنان خاموش ایستاد؛ بعد از این که کمی نفسش راست شد با صدای لرزان پرسید:

ناظر صاحب؛ این هیأت بخاطر چی می آید؟ ناظر که از این پرسش چندان خوشش نیامد، چنان اسپش را قمچین کرد و به سرعت در حرکت شد که نزدیک بود زوار علی را زیر پای اسپش نماید. چند گامی که از مردم دور شد، با آواز بلند و خشم آلودی گفت:

هیأت به خاطر شما می آید، به خاطر بررسی احوال مردم!

* * *

ناوخته های شب بود، هنوز هم چراغ خانه زوار علی می سوخت. خانه زوار علی به گونه سایر خانه های آن سرزمین سقف پخچ داشت، تنور در وسط خانه بود، در یک سو جایگاه گاو و گوسفندان و در سوی دیگر جایگاه چوپه های آنها بود که به نام "قوریه" یاد می شد. بالای پوشش قوریه بستره های خواب، ▣

❖ دیگ، کاسه، آفتابه، لگن و سایر اسباب خانه را گذاشته بودند. خانه دارای سه دریچه بود. دو تا روشنی انداز و یک دود رُو. دریچه های روشنی انداز یکی به سوی شرق و دیگری به سوی غرب بود. که به وسیله شیشه های کوچک مدور محکم شده بود و دریچه دود رُو بالای سر تنور قرار داشت. این دریچه توسط یک بوته کلوله به نام "کرپی" پُت می شد. در میانه این بوته، چوبی درازی به گونه تیاق محکم شده و آویزان می بود که در حال ایستاده شدن دست به آن می رسید و در هنگام ضرورت، آن گاهی که در تنور آتش بل می شد و خانه مملو از دود می گردید به وسیله این چوب، دریچه دود رُو باز و بسته می شد. خانه همواره سیاه و تاریک می نمود و بوی گند از آن به مشام می رسید.

"زوار علی" که یگانه با سواد آنجا بود ریش سفیدان ده، در منزلش گرد آمده بودند تا عریضه یی ترتیب بدهند. پس از مباحثه های زیاد و شور و مشوره های طولانی عریضه ترتیب شد. وقتی ریش سفیدان می خواستند خانه را ترک گویند؛ زوار علی تأکید کرد: برادر ها! هوش تان باشد که از این موضوع ارباب و ماموران محلی خیر نشوند. بسیار محتاط باشید که دیوار موش دارد و موش گوش!

همه سوگند یاد کردند که به کسی چیزی نگویند.

* * *

هیأت باز گشت. تابستان گذشت، خزان هم به سر رسید و زمستان آغاز یافت. روزی زنگ سرمیزی رئیس هیأت به صدا در آمد. سکرتر او که دوشیزه یی طنازی بود داخل اتاق شد و تعظیمی بجا آورد. رئیس لختی با نگاه های گرم او را نگرست و بعد با لهجه نوازش گرانه گفت: "میرزا گلبدین" را بخواهید که بیاید اینجا. سکرتر پس از حرکت های دل انگیز با لبخند نمکینی گفت:

چشم! لحظه های بعد میرزا گلبدین با دستهای بسته و قد خمیده در برابر میز رئیس ایستاده بود. رئیس برایش گفت:

به همه اعضای هیأت اطلاع بدهید که فردا بیایند اینجا، تا به عرایض رسیدگی نمایم. فردا همه در اتاق کار رئیس جمع شدند. اتاق او به گونه تالار می نمود. فرش از قالین های اعلی داشت. در وسط اتاق بخاری کلان چوبی قرار داشت و در دو سوی میز کارش بخاریهای کوچک برقی گذاشته شده بود. میز کارش که بیضوی شکل بود، دو پایه تلفون در گوشه اش جلوه نمایی می کرد. روی میز پُر از سنگهای سر میزی گونه گونه، قلم های رنگارنگ و اشیای زینتی مختلف به گونه میز های فروش مغازه های تجارتنی به چشم می آمد. آقای رئیس در پشت میز بر چوکی فرزرداری تکیه زده و گاه گاهی با چهره از خود راضی به هر سو می چرخید.

میرزا گلبدین که در پهلوی بخاری چوبی نشسته بود، عریضه ها را یکایک از بوجی کشیده با صدای بلند می خواند. ولی او موفق نمی شد که عریضه یی را تا به آخر بخواند. وقتی یکی دو سطر را می خواند رئیس می گفت:

گمش گُن، پاره گُنش پرتو ده بخاری! اعضای هیأت که حلقه وار در برابر رئیس بر کرسی ها نشسته بودند، خاموشانه به رسم تأیید سر تکان می دادند.

بوجی عریضه ها نزدیک به خالی شدن بود که یک عریضه خوش خط و خوانا به دست میرزا گلبدین افتاد. عریضه زوار علی.

میرزا گلبدین که در خواندن سایر عریضه ها زبانش بند بند می شد، خواندن این عریضه را بدون مشکل آغاز کرد. هنوز چند سطری آن را نخوانده بود که رئیس سگرتش را در داد و به دیگران هم تعارف کرد. وقتی او سگرت ❖

بهار در گلستان

چنانکه آگاهی داریم، شیخ مصلح الدین سعدی شیرازی، یکی از استادان مسلم ادب و فرهنگ زبان فارسی دری، و بلکه از استادان مسلم ادب و فرهنگ جهانی است. سعدی، هم در قصیده، غزل و مثنوی و هم در نثر، مقام بلندی دارد. نثر های شیوا و بلیغ او، جزء فرهنگ و ادب جهانی بشمار میرود. آثار گرانسنگ و پر بار سعدی را میتوان با دو پیام، بخش بندی کرد: یکی پند، اندرز حکمت و موعظه و دیگری معاشقه، غزل و عشق به طبیعت، انسان و زیبایی های زنده گی و جهان. آنچه مسلم است، آنست که سعدی همانگونه که ادیب، نصیحتگر و مصلح و منتقد بود، با همان پیمانۀ عاشق و دلباخته انسان، طبیعت و معشوق نیز بود. با همین دلیل بود که از طبیعت و زنده گی، بهترین تابلو ها را در شعر و آفرینش های هنری خود خلق کرد. یکی از این تابلو های منقش و زیبا، بهار و طبیعت است. سعدی شیرین سخن و بلبل خوشگوی، از جمله اوصافی اند که سعدی به خود، داده است:

— "ای گل خوشبوی، اگر صد قرن باز آید بهار

مثل من دیگر نینی، بلبل خوشگوی را

— سعدیا! خوشتر از حدیث تو نیست

تحفه روزگار اهل شناخت

آفرین، بر زبان شیرینت

کاین همه شور، در جهان انداخت

سعدی، که بوی خوش نسیم نوروزی به مشامش رسیده، با زمستان وداع میگوید، به پیشواز بهار نشستۀ است گوش به آواز هزار داستان داده طلب عیش و باده گساری میکند و دیگران را نیز از رسیدن بهار و نوروز، باخبر میسازد:

— بر خیز که می رود، زمستان

بکشای در سرای بستان

تعارف می نمود هرکس که عادت داشت و یا نداشت چنان به سوی میز او به سرعت در حرکت می شد و خود را در برابر وی خم می کرد که اصلاً کسی به عریضه متوجه نمی شد و میرزا گلبدین فرصت می یافت که آن را تا به آخر بخواند. بعد رئیس در حالیکه دود سگرتش را حلقه حلقه از دهنش خارج می نمود گفت:

میرزا گلبدین خان! خلاصه اش را بگو چه در آن نوشته بود؟

میرزا گلبدین خاموشانه چند بار پشت گوشش را خارید و سپس شمرده شمرده گفت:

در این عریضه موضوع های زیاد نوشته شده که در جمله یکیش بسیار جالب است. از لا به لای دود های سگرت صداهایی بر خاست:

همان جالبش را بگو، همان جالبش!

میرزا گلبدین کمی خود را جمع و جور کرد و بعد گفت:

جالبش این است که اهالی منطقه خواسته اند تا به ماموران محلی دستور داده شود که

محصلانه و رشوت شان را از آنان، عوض پول نقد جنس بگیرند؛ زیرا در منطقه آنان پول

نقد کمیاب است و از این جهت ماموران حکومت آنان را زجر می دهند و شکنجه می

کنند و پول نقد می خواهند.

لختی بالهای سکوت پهن شد و همه نگاه ها به جانب رئیس راه کشید. در میان این نگاه ها،

نگاه پُرسش آمیز میرزا گلبدین ژرف تر می نمود. رئیس لحظه هایی خاموش بود و انگار به

چیزهایی می اندیشید. ناگهان حلقه هایی از دود سگرت را در گلویش فرو بُرد و دچار سرفه

های پی در پی شد و در این حالت با لحن تحکم آمیزی گفت:

گمش گُن، پاره گنش، پرتو ده بخاری!

کریم میثاق

که نارنج و بنفشه، بر طبق نه
منقل بگذار، در شبستان
بر خیز که باد صبح نرورز
در باغچه میکند گل افشان
بوی گل و با مداد نرورز
و آواز خوش هزار دستان
به پندار سعدی، بهار موسم گلگشت، توبه
شکستن، عشرت کردن، از نو، جوان شدن و
زنده گی دوباره یافتن است:
درخت، غنچه بر آورد و بلبلان مستند
جهان، جوان شد و یاران به عیش، بنشستند
عروس خلوت ما خود همیشه دل می برد
علی الخصوص که پیرایه ای بر او بستند
کسان که در رمضان، چنگ می شکستندی
نسیم گل بشنیدند و توبه، بشکستند
سعدی، نشاط زنده گی، گلگشت، طرب و
بهار را در سیمای معشوق خود تماشا می کند.
هر جا که (او) است، بهار و نشاط همانجا
است.
بوی گل و بانگ مرغ، بر خاست
ایام نشاط و روز صحراست
فراش خزان، ورق بیفشاند
نقاش صبا، چمن بیاراست
ما را سر باغ و بوستان نیست
هر جا که تویی، تفرج آنجاست
اما این باد بهار است که بوی وصال دوست
را به مشامش می رساند:
این باد بهار بوستان است
یا بوی وصال دوستان است؟
دل می برد این خط نگارین
گوی خط روی دلستان است
چند بیت از یک غزل دیگر در همین معنی:
مگر نسیم سحر، بوی یار من دارد
که راحت دل امید وار من دارد
به پای سرو در افتاده اند، لاله و گل
مگر شمایل قد نگار من دارد
گلا وتازه بهارا، تویی که عارض تو
طراوت گل و بوی بهار من دارد
به پندار سعدی، جلوه گاه حق در همه
اشیا، پدیده ها و آفرینش است و همه اشیا و
پدیده ها، مظهر شناخت ذات اوست:

برگ درختان سبز، در نظر هوشیار
هر ورقش دفترست، معرفت کردگار
سعدی میگوید که ذات باریتعالی در همه
اشیا و مکانها هست. در دیر، در کعبه، در
بتخانه و در همه کار گاه هستی و همه عالم از
(او) است نه همه عالم در (او) لذا سعدی،
عاشق همه عالم، همه موجودات، همه انسان
ها است و انسان دوست داشتنی است:
به جهان خرم از آتم که، جهان، خرم از اوست
عاشقم بر همه عالم که، همه عالم، از او ست"
زیبا ترین سروده های بهاری و دل انگیز
ترین تابلو های سعدی از بهار و طبیعت، در
قصاید او است. سعدی همانگونه که غزل را
استادانه و عاشقانه سروده، قصیده هایش نیز
همسنگ خاقانی، انوری، فرخی و منوچهری
در وصف طبیعت و بهار است. چند بیت از دو
قصیده او را بعنوان مثال با هم میخوانیم:
بامدادان که تفاوت نکند لیل و نهار
خوش بود دامن صحرا و تماشای بهار
صوفی از صومعه گو خیمه بزن در گلزار
کاین نه وقتیست که در خانه نشینی بیکار
آدمی زاده اگر، در طرب آید، چه عجب
سرو در باغ به رقص آمده و بید و چنار
باش تا غنچه سیراب، دهن باز کند
بامدادان چو سر نافه آهوی تثار
باد، گیسوی عروسان چمن، شانه کند
بوی نسرين و قرنفل، برود در اقطار
سیب را هر طرفی داده طبیعت، رنگی
هم بر آنگونه که گلگونه کند روی نگار
چشمه از سنگ، برون آید و باران، از میغ
انگبین از مگس نحل و در، از دریا پار
این هم چند بیت از قصیده ای که در
وصف نرورز و بهار سروده است:
علم دولت نرورز، به صحرا بر خاست
زحمت لشکر سر ما، ز سر ما، بر خاست
بر عروسان چمن، بست صبا هر گهری
که به غواصی ابر، از دل دریا برخاست
این چه بویبست که از ساحت خلخ بدمید
این چه بادبست که از جانب یغما، برخاست
چه هواییست، که خلدش به تحسر بنشست
چه زمینیست که چرخش، به تولا بر خاست

که با رخس لاله ندانم، به چه رونق بشگفت
 با قدش سرو، ندانم به چه یا را، برخاست؟
 سعدیا! تاکی از این نامه سیه کردن، پس
 که قلم را به سر از دست تو، سودا برخاست
 سعدی، خود را متاعی پر بها، بلبل
 دستان سرا و مطربی خوشنوا میداند که سخنانش
 آمیخته با قند و شکر است:
 هیچ بلبل نداند این داستان
 هیچ مطرب، نخواند این آواز
 هر متاعی، ز معنی خیزد
 شکر از مصر و، سعدی از شیراز!
 کتاب های "گلستان" و "بوستان" سعدی، از
 شاهکار های ادبیات فارسی و حتا ادبیات
 جهانی است. غزلیات سعدی، آمیخته با شیر و
 شکر، پند و موعظه، حکمت، و اخلاق فلسفه
 است. و به حق میتوان گفت که سعدی، معلم
 اخلاق در جهان نیز است. شاعری، سعدی را
 از جمله سه تن پیامبران شعر دانسته است:
 در شعر، سه تن پیامبران اند
 قولی است که جملگی بر آنند
 فردوسی و انوری و سعدی
 هر چند که لا نبی بعدی

- دستگیر نایل -

درد شعر

یکی شعری پُر از دردی
 سخنها داشت با شاعر
 و می گفتا آلا شاعر
 ز تو سوزد تن و جانم
 و تو آتش زنی در ذهن پُر احساس پُر پارم
 چرا من را بری در سرزمین انتقام و نفرت و
 تبعیض و جنگ و خون
 و تخم کین بیفشانی میان نوع انسانی
 نژاد خویش را برتر شماری در وجود من
 و توصیف نژاد خویشتن را از دهان من بیان
 داری
 و شرمت باد از این کاری
 نژاد برتری اندر جهان هرگز نمی یابی
 اگر هم هست آن باشد نژاد نوع انسانی

نباشد افتخاری مرکسی را در نژاد او
 اگر هم افتخاری هست باشد در مراد او
 مراد خدمت انسان
 برای رفعت انسان
 آیا شاعر همی دانی که شعر بُستان انسانیت
 به هر گلاژة شعری سرود جان انسانیت
 درخت شعر می باشد پُر از گلهای زیبایی
 به هر شاخ و به هر برگش نوای روح انسانی
 نوای عاطفه خیزد ز هر يك دانه شعری
 ز شعر آید ندای رحمت و الطاف یزدانی
 نباشد شاعری لاف و گزافی کو بگوید از نژاد
 خویش
 و یا برتر شمارد خویش را اندر فساد خویش
 آلا شاعر مکن آلوده شعرت را به نفرت های
 انسانی
 محبت پیشه خود کن و رو در راه آزادی

ك.م

لندن - می 2000 / بازنویسی می 2007

د وطن په یاد

وطن می دی زرگی هموطن می د زره سر
 هم تاجیک او هزاره هم پښتون می د زره سر
 عشق می کار وه گران وطن راته سردار وه
 چلول می درسته ورخ درانه پتی په خپل سر
 که می ډیری راروانی په تندی باندی خولی وی
 جگ ولار به ومه کار ته اوچت لکه لوی غر
 نه ستیری نه ستومانه هیڅکله شوم له کاره
 هره شبه به می برات وه هره ورخ راته اختر
 ظالمو جگره مارو خوږ اختر راته محشر کر
 څوک بی مړه کرل څوک فرار څوک در په در
 نه پوهیږم څه بدبخته بدطالع دی د افغان قوم
 چه لویان او پاچایان مو په نصیب شول کور او کر
 درانه پتی د غربت می نری ملا راماته کری
 نه جوړیوی می دردونه د ملا او د کمر
 چه د بل تر بیرغ لاندی ژوندی گرخی "سلطانه"
 له دا هسی ژوندانه مرگ هزار خلی بهتر

- س. عزیز -

پیشکش به نسل پر خروش زمزمه ها

.....
راز شگفت

.....
هرسو شعور زمزمه ها پخش می شود
تاناکجای مقصد ما پخش می شود
از قلب هسته های طراوت به هر طرف
بوی خروش فکر صبا پخش می شود
در کوچه ها صدای پرستو شکفته است
مهر بهار در همه جا پخش می شود
هنگامه عزای سیاهی رسیده است
از هر دری سرود صفاپخش می شود
آوازه شکست غرور زباله ها
از شعله های آه شما پخش می شود
از برکت ترنم گل‌های یا سمن
بوی سحر به اوج فضا پخش می شود
رنگ عقیق شاد یمن را نگاه کن
عطرش به دست دخت صبا پخش می شود
در کوه طور و سینه سینا صدای عشق
بار دگر به حول خدا پخش می شود
آتش به جان هر چه که نسل حرامی است
از بمب شعله زای حیا پخش می شود
از ابتدای موج بنفش خروش ما
تا انتهای برج جفا پخش می شود
شور است و هلهله که به هر در گذر کند
بنگر که از کجا به کجا پخش می شود
آنی که پا گرفته به دست حضور زور
رسوائیش ز موج دعا پخش می شود
راز شگفت قدرت احساس اهل دل
تا ماسوای خاطره ها پخش می شود

نورالله وثوق

۲۹/۱۱/۱۳۸۹

ای وطن آن رادمردانت کجاست
مردم عهد درخشانت کجاست
از چه افتیدی به دام دیو و دد
من نمی دانم که انسانیت کجاست
شوکت ام البلاد تو چه شد
شهرت ملک خراسانت کجاست
آنکه بودی رهبر اعراب و ترک
آن جمال الدین افغانت کجاست
آن ملاله لاله کوه و دمن
دختر با دین و ایمانت کجاست
آن نبی پیغمبر آخر زمان
آن علی آن شاه مردانت کجاست
سرمه زردشت و بودا خاک و تو
آن جلال بلخ و بامیانت کجاست
آفتاب مرز و بومت خیره شد
اختران کوه و دامانت کجاست
یاد سرمای جلال آباد باد
گرمی نیسان پغمانت کجاست
دلکشای کابل عشرتسرا
آن بهشت رسته گارانت کجاست
ثروت کهسار گوهریار تو
لعل و یاقوت بدخشانت کجاست
صد هزاران در وفایت کشتند
کشته گان بند و زندانت کجاست
تا بخوانم بر مزار شان درود
آن شهیدان مسلمانت کجاست
کس نپرسد از یتیم و بیوه زن
آب سرد و لقمه نانت کجاست
رهبر خلق تو اشخاص پلید
جاهلان بر کرسی قدرت نشست
صاحبان علم و عرفانت کجاست
دشمنان بادا فدای خاک تو
دوستان از دل و جانت کجاست
تا به کی در بدعت و لاطانات
ای مسلمان زاده قرانت کجاست
داور آواره از سودای تو
عاشق محزون و جیرانت کجاست

- حیدر داور

غزلی از حضرت حافظ

مژده ای دل که میخا نفسی می آید که ز انفاس خوشش بوی کسی می آید
از غم بھر مکن ناله و فریاد که دوش زده ام خالی و فریادسی می آید
راش وادی ایمن نه منم خرم و بس موسی آنجا به امید قبسی می آید
هیچکس نیست که در کوی تو اش کاری نیست هر کس آنجا به طریق هوسی می آید
کس ندانست که منزله معشوق کجاست این قدر هست که بانک جرسی می آید
جرعه ای ده که به میخانه ارباب کرم هر حریفی ز پی ملمسی می آید
دوست را که سر پریدن پمار غم است گو بران خوش که هنوزش نفسی می آید
خبر بلبل این باغ پرسید که من ناله ای می شنوم کز قفسی می آید

یار دارد سر صید دل حافظ یاران

سأبازی به شکار کلمی می آید

MAHABBAT

May 2011

To Mercy, pity, peace and love all pray

A Periodically Issue

آینه خداوند

مجت بر لب تشنه چو آب است
که دنیا بی محبت چو سراب است
مجت راحلنا گوهر روان
که دریا تنگی از آن حساب است
مجت میکند آباد دل را
بده مرده به کس دل که خواب است
مجت دشمن خفت است که ما
به صلح می کشد از که صواب است
مجت همه گندم که گردد
چو آبی در درونم آسیاب است
مجت مشکل دل را اند حل
چو بسند پرش دل بی جواب است
مجت بر در هر کس آرزوی
کلید راز برای فتح باب است
مجت در کتاب آسمانی
برابر روح طاهر شراب است
مجت را خدا آینه اش خوانند
جاش از او چو ساقی است
قرصه اغر